

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**BAĞIMSIZ TÜRK DEVLETLERİ
ULUSAL MARŞLARINDA SÖZ DİZİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Şevket TÜLEN

Danışman

Doç. Dr. Ahmet HAŞİMİ

Hatay-2023

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**BAĞIMSIZ TÜRK DEVLETLERİ
ULUSAL MARŞLARINDA SÖZ DİZİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Şevket TÜLEN

Danışman

Doç. Dr. Ahmet HAŞİMİ

Hatay-2023

ONAY

ŞEVKET TÜLEN tarafından hazırlanan “**BAĞIMSIZ TÜRK DEVLETLERİ ULUSAL MARŞLARINDA SÖZ DİZİMİ**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile **TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

../ .. /20..

Jüri Üyeleri	İmza
Doç. Dr. Ahmet HAŞİMİ (Tez Danışmanı-Başkan)	
Doç. Dr. Maksut YİĞİTBAŞ (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ÇELİK (Üye)	

Şevket Tülen Tarafından Hazırlanan “**Bağımsız Türk Devletleri Ulusal Marşlarında Söz Dizimi**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Doç Dr. Sinan ERDOĞAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (28.08.2023)

Şevket TÜLEN

ÖN SÖZ

Türkler, hangi boydan olursa olsun, tarih boyunca bağımsızlıklarına olan düşkünlükleri ve bu uğurda verdikleri mücadelelerle tanınırlar. Esaretin zulüm sayıldığı Türk kültüründe bağımsız bir vatanda yaşamak her şeyin üstünde tutulmuş ve tutulmaktadır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti, Türkmenistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti ve Kırgız Cumhuriyeti olmak üzere yedi bağımsız Türk devleti bulunmaktadır.

Bağımsızlık nişanesi olarak ulusal marşlar, ülkeler için söz bayrağı durumundadır. Bunun yanında ulusal marşlar ait oldukları dilin özelliklerini de yansıtırlar. Ses, şekil ve anlam bilgisinin yanında söz dizimi unsurları da ulusal marşlarda kendini gösterir. Bu çalışmada da yukarıda sayılan bağımsız Türk devletlerinin ulusal marşları söz dizimi bağlamında incelenmiştir.

İlk olarak İstiklâl Marşı'nın kabulünün yüzüncü yılı dolayısıyla Dumlupınar Üniversitesi tarafından düzenlenen sempozyuma bildiri olarak sunduğum *Kelime Grupları Bağlamında İstiklâl Marşı'na Bir Bakış* adlı çalışma geliştirilerek *İstiklâl Marşı'nda Söz Dizimi* adıyla seminer ödevi olarak verilmiştir. Sonunda da bağımsız Türk devletlerinin ulusal marşlarının söz dizimi açısından yüksek lisans tezi olarak hazırlanması fikri doğmuştur.

Buna göre çalışma, bugün bağımsız olarak varlığını sürdüren yedi Türk devletinin ulusal marş olarak kabul ettiği altı marşın (Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İstiklâl Marşı'nı ulusal marş olarak kabul etmiştir.) söz dizimi bağlamında incelenmesinden oluşur. Çalışmanın amacı hem bu altı marşın ayrı ayrı söz dizimi özelliklerini hem de marşlardaki söz dizimsel benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır. Marşlar giriş bölümünde Türkçe söz dizimi için çizilen genel çerçeveye göre değerlendirilmiştir. Söz konusu genel çerçeve marşların yazıldığı ilgili lehçeler için hazırlanan belli başlı söz dizimi eserlerinden faydalanılarak geliştirilmiştir. Böylece marşların söz dizimi unsurları ayrı başlıklar altında açıklanmış, açıklanan söz dizimi unsurlarına dair marşlardaki örnekler dize

numaralarıyla gösterilmiştir. Açıklaması yapılan ve marştaki örnekleri gösterilen söz dizimi unsurlarının marşların üslubu ve anlamına katkıları üzerine birtakım düşünceler de dile getirilmiştir. Çalışmanın amaçlarından biri de budur. Çünkü söz dizimi unsurları (cümle, cümlenin ögeleri, kelime grupları) söz içindeki anlamlarına göre değer kazanır. Sonuç bölümünde yapılan genel değerlendirme ile de marşlardaki söz dizimi unsurları topluca verilmiştir.

Çalışmanın eksiklerine dair öneri ve eleştirilerin çalışmayı geliştireceğine inanarak çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Doç. Dr. Ahmet Haşimi'ye teşekkür eder, çalışmanın söz dizimi ile ilgili araştırmacılara faydalı olmasını dilerim.

BAĞIMSIZ TÜRK DEVLETLERİ ULUSAL MARŞLARINDA SÖZ DİZİMİ

Şevket TÜLEN

Orcid Numarası: 0009-0008-5528-5425

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023

Danışman: Doç. Dr. Ahmet HAŞİMİ

ÖZET

Bu çalışmada bağımsız Türk devletlerinin ulusal marşları söz dizimi bağlamında incelenmiştir. Ulusal marşlar ülkelerin bağımsızlık simgesidir. Bunun yanında yazıldıkları dilin özelliklerini de yansıtır. Söz dizimi de bu özelliklerden biridir. Bu bağlamda çalışma, bağımsız Türk devletleri ulusal marşlarında geçen söz dizimi unsurlarının belirlenmesinden oluşur. Marşlar, çalışmanın giriş bölümünde Türkçe söz dizimi için yapılan genel değerlendirmeye göre incelenmiştir. Her marş ayrı başlıkta incelenmiştir. İlk önce ilgili devletin kuruluş ve ulusal marşının yazılış sürecine dair kısa bilgiler verilmiştir. Daha sonra marşlardaki söz dizimi unsurları belirlenmiştir. Marşlarda geçen söz dizimi unsurlarına dair açıklamalar yapılmış, söz dizimi unsurlarının marşlardaki örnekleri gösterilmiştir. Söz dizimi unsurlarının marşların üslubu ve anlamına katkısı üzerine birtakım düşünceler dile getirilmiştir. Bu düşünceler, özellikle marşların aşılama istediği bağımsızlık ülküsü ile marşta kullanılan söz dizimi unsurlarının uygunluğu üzerine olmuştur. Marşlar arasındaki söz dizimsel benzerlikler ve farklılıklar da yeri geldikçe söylenmiştir. Sonuç bölümünde bağımsız Türk devletleri ulusal marşlarında söz dizimi unsurları topluca verilmiştir. Bu bölümde marşlardaki söz dizimi unsurları üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Bağımsız Türk Devletleri, Ulusal Marş, Söz Dizimi, Anlam Bilim.

SYNTAX IN THE NATIONAL ANTHEMS OF THE INDEPENDENT TURKISH COUNTRIES

Şevket TÜLEN

Orcid Number: 0009-0008-5528-5425

Turkish Language and Literature Department, Master's Thesis, 2023

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet HAŞİMİ

ABSTARCT

In this study, the national anthems of the independent Turkish countries were examined in the context of syntax. National anthems are symbols of independence of countries. In addition, it reverberate the features of the language in which they are written. Syntax is one of those features also. In this context, this study consists of determining the syntax elements in the national anthems of the independent Turkish countries. That national anthems, were examined according to the general evaluation made for Turkish syntax in the introduction part of the study. Each anthem has been examined under a separate title. First, brief information is given about the establishment of the relevant state and the process of writing its national anthem. Then, the syntax elements in that national anthems were determined. Explanations were made about the syntax elements in the anthems. Examples of syntax elements in marches are given. Some thoughts have been expressed on the contribution of syntax elements to the style and meaning of anthems. These thoughts were especially on the ideal of independence that the anthems wanted to instill and the appropriateness of the syntax elements used in the marches. Syntactic similarities and differences in the anthems are also mentioned when necessary. In the conclusion section, the syntax elements in the national anthems of the independent Turkish states are given collectively. In this section, a general evaluation was made on the syntax elements in that national anthems.

KEY WORDS

Independent Turkish Countries, National Anthem, Syntax, Semantics

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTARCT.....	II
TABLOLAR LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIV
ALFABELER.....	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİKLÂL MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

1.1. İSTİKLÂL MARŞI	8
1.2. KELİME GRUPLARI	10
1.2.1. İsim Tamlaması	10
1.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması.....	10
1.2.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması.....	11
1.2.2. Sıfat Tamlaması.....	11
1.2.3. Sıfat-Fiil Grubu	13
1.2.4. Zarf-Fiil Grubu	13
1.2.5. Edat Grubu.....	14
1.2.6. Ünlem Grubu	15
1.2.7. Birleşik Fiil Grubu.....	15
1.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ.....	17
1.3.1. Cümle	17
1.3.2. Cümlenin Ögeleri	19
1.3.2.1. Yüklem	19

1.3.2.2. Özne.....	22
1.3.2.2.1. Açık Özne.....	22
1.3.2.2.2. Gizli Özne.....	24
1.3.2.3. Nesne	25
1.3.2.3.1. Belirtili Nesne.....	25
1.3.2.3.2. Belirtisiz Nesne	26
1.3.2.4. Yer Tamlayıcısı	26
1.3.2.5. Zarf	27
1.3.2.6 Cümle Dışı Unsur	29
1.4. CÜMLE TÜRLERİ.....	31
1.4.1 Yapısına Göre Cümleler	31
1.4.1.1. Basit Cümle	31
1.4.1.2. Birleşik Cümle.....	33
1.4.1.2.1. Şartlı Birleşik Cümle	33
1.4.1.3 Sıralı Cümle.....	34
1.4.2. Yüklemine Türüne Göre Cümleler.....	35
1.4.2.1. Fiil Cümlesi	35
1.4.2.2. İsim Cümlesi.....	37
1.4.3. Yüklemine Yerine Göre Cümleler	38
1.4.3.1. Kurallı Cümle	39
1.4.3.2. Devrik Cümle	40
1.4.4. Anlamına Göre Cümleler	41
1.4.4.1. Olumlu Cümle	41
1.4.4.2. Olumsuz Cümle	42
1.4.4.3. Soru Cümlesi	43
1.4.4.4. Emir Cümlesi.....	43

İKİNCİ BÖLÜM
AZERBAYCAN MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

2.1. AZERBAYCAN MARŞI	46
2.2. KELİME GRUPLARI	48
2.2.1. İsim Tamlaması	48
2.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması.....	48
2.2.2. Sıfat Tamlaması.....	49
2.2.3. İsim-Fiil Grubu.....	49
2.2.4. Sıfat-Fiil Grubu	50
2.2.5. Edat Grubu.....	51
2.2.6. Ünlem Grubu	51
2.2.7. Birleşik Fiil Grubu.....	51
2.2.8. Sayı Grubu.....	52
2.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ.....	53
2.3.1. Cümle	53
2.3.2. Cümlenin ögeleri	53
2.3.2.1.Yüklem	53
2.3.2.2. Özne.....	55
2.3.2.2.1. Açık Özne	55
2.3.2.2.2. Gizli Özne.....	55
2.3.2.3. Yer Tamlayıcısı	56
2.3.2.4 Zarf	56
2.3.2.5. Cümle Dışı Unsur	57
2.4. CÜMLE TÜRLERİ.....	58
2.4.1. Yapılarına Göre Cümleler	58

2.4.1.1. Basit Cümle	58
2.4.1.2. Sıralı Cümle.....	58
2.4.2. Yüklem Türlüne Göre Cümleler.....	59
2.4.2.1. Fiil Cümlesi	59
2.4.2.2. İsim Cümlesi.....	60
2.4.3. Yüklem Yerine Göre Cümleler	60
2.4.3.1. Kurallı Cümle	61
2.4.4. Anlamına Göre Cümleler	62
2.4.4.1. Olumlu Cümle	62
2.4.4.2. Emir Cümlesi.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKMENİSTAN'IN DEVLET MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

3.1. TÜRKMENİSTAN'IN DEVLET MARŞI	65
3.2. KELİME GRUPLARI	67
3.2.1. İsim Tamlaması	67
3.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması.....	67
3.2.2. Sıfat Tamlaması.....	67
3.2.3. Sıfat-Fiil Grubu	68
3.2.4. Zarf-Fiil Grubu	69
3.2.5. Tekrar Grubu	69
3.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ.....	71
3.3.1. Cümle	71
3.3.2. Cümlenin ögeleri	71
3.3.2.1. Yüklem	71

3.3.2.2. Özne.....	72
3.3.2.2.1. Açık Özne.....	73
3.3.2.2.2. Gizli Özne.....	73
3.3.2.3. Nesne	73
3.3.2.3.1. Belirtili Nesne.....	74
3.3.2.4. Yer Tamlayıcısı	74
3.3.2.5. Zarf	74
3.3.2.6. Cümle Dışı Unsur	75
3.4. CÜMLE TÜRLERİ.....	76
3.4.1. Yapısına Göre Cümleler	76
3.4.1.1. Basit Cümle	76
3.4.1.2. Sıralı Cümle.....	77
3.4.2. Yüklem Türüne Göre Cümleler.....	77
3.4.2.1. Fiil Cümlesi	78
3.4.2.2. İsim Cümlesi.....	78
3.4.3. Yüklem Yerine Göre Cümleler	79
3.4.3.1. Kurallı Cümle	79
3.4.3.2. Devrik Cümle	80
3.4.4. Anlamına Göre Cümleler	80
3.4.4.1. Olumlu Cümle	80
3.4.4.2. Olumsuz Cümle	81
3.4.4.3. Emir Cümlesi.....	81

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN DEVLET MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

4.1. ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN DEVLET MARŞI	84
4.2. KELİME GRUPLARI	86
4.2.1. İsim Tamlaması	86
4.2.1.2. Belirtili İsim Tamlaması.....	86
4.2.2. Sıfat Tamlaması.....	87
4.2.3. Sıfat-Fiil Grubu	88
4.2.4. Bağlama Grubu.....	88
4.2.5. Birleşik Fiil Grubu.....	89
4.2.6. Kısaltma Grupları	89
4.2.6.1. İsnat Grubu	89
4.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ.....	91
4.3.1 Cümle	91
4.3.2. Cümlenin Ögeleri	91
4.3.2.1. Yüklem	91
4.3.2.2. Özne.....	93
4.3.2.2.1. Açık Özne	93
4.3.2.2.2. Gizli Özne.....	93
4.3.2.3. Yer Tamlayıcısı	94
4.3.2.4. Zarf	94
4.3.2.5. Cümle Dışı Unsur	95
4.4. CÜMLE TÜRLERİ.....	96
4.4.1. Yapısına Göre Cümleler	96
4.4.1.1. Basit Cümle	96

4.4.1.2. Sıralı Cümle.....	96
4.4.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler.....	97
4.4.2.1. Fiil Cümlesi	97
4.4.2.2. İsim Cümlesi.....	98
4.4.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler	99
4.4.3.1. Kurallı Cümle	99
4.4.3.2. Devrik Cümle	99
4.4.4. Anlamına Göre Cümleler	100
4.4.4.1. Olumlu Cümle	100
4.4.4.2. Olumsuz Cümle	101
4.4.4.3. Emir Cümlesi.....	101

BEŞİNCİ BÖLÜM

KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN MİLLÎ MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

5.1. KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN MİLLÎ MARŞI	104
5.2. KELİME GRUPLARI	106
5.2.1. İsim Tamlaması	106
5.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması.....	106
5.2.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması.....	106
5.2.1.2. Sıfat Tamlaması.....	106
5.2.1.3. Sıfat-Fiil Grubu	108
5.2.1.5. Edat Grubu.....	108
5.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ.....	109
5.3.1. Cümle	109
5.3.2. Cümlenin Ögeleri	109

5.3.2.1. Yükleme	109
5.3.2.2. Özne.....	111
5.3.2.2.1. Açık Özne	111
5.3.2.2.2. Gizli Özne.....	111
5.3.2.3. Yer Tamlayıcısı	112
5.3.2.4. Zarf	112
5.3.2.5. Cümle Dışı Unsur	112
5.4. CÜMLE TÜRLERİ.....	114
5.4.1. Yapısına Göre Cümleler	114
5.4.1.1. Basit Cümle	114
5.4.1.2. Sıralı Cümle.....	114
5.4.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler.....	115
5.4.2.1. Fiil Cümlesi	115
5.4.2.2. İsim Cümlesi.....	116
5.4.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler	116
5.4.3.1. Kurallı Cümle	116
5.4.4. Anlamına Göre Cümleler	117
5.4.4.1. Olumlu Cümle	118
5.4.4.2. Emir Cümlesi.....	118

ALTINCI BÖLÜM

KIRGIZ CUMHURİYETİ'NİN MİLLÎ MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

6.1. KIRGIZ CUMHURİYETİ'NİN MİLLÎ MARŞI	121
6.2. KELİME GRUPLARI	123
6.2.1. İsim Tamlaması	123

6.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması.....	123
6.2.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması.....	123
6.2.2. Sıfat Tamlaması.....	124
6.2.3. Sıfat-Fiil Grubu	124
6.2.4. Zarf-Fiil Grubu	125
6.2.5. Tekrar Grubu	125
6.2.6. Edat Grubu.....	126
6.2.7. Birleşik Fiil Grubu.....	126
6.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ.....	127
6.3.1. Cümle	127
6.3.2. Cümlenin Ögeleri	127
6.3.2.1. Yüklem	127
6.3.2.2. Özne.....	128
6.3.2.2.1. Açık Özne	128
6.3.2.2.2. Gizli Özne.....	129
6.3.2.3. Nesne	129
6.3.2.3.1. Belirtili Nesne.....	129
6.3.2.4. Yer Tamlayıcısı	130
6.3.2.5. Zarf	130
6.3.2.6. Cümle Dışı Unsur	131
6.4. CÜMLE TÜRLERİ.....	132
6.4.1. Yapısına Göre Cümleler	132
6.4.1.1. Basit Cümle	132
6.4.1.2. Sıralı Cümle.....	132
6.4.2. Yüklem Türüne Göre Cümleler.....	133
6.4.2.1. Fiil Cümlesi	133

6.4.2.2. İsim Cümlesi.....	133
6.4.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler	134
6.4.3.1. Kurallı Cümle	134
6.4.3.2. Devrik Cümle	134
6.4.4. Anlamına Göre Cümleler	135
6.4.4.1. Olumlu Cümle	135
6.4.4.2. Emir Cümlesi.....	136
SONUÇ.....	137
KAYNAKÇA	146

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo-1: Azerbaycan Türkçesi Latin Alfabesi.....	XV
Tablo-2: Türkmen Türkçesi Latin Alfabesi.....	XVI
Tablo-3: Özbek Türkçesi Latin Alfabesi.....	XVII
Tablo-4: Kazak Türkçesi Latin Alfabesi.....	XVIII
Tablo-5: Kırgız Türkçesi Kiril Alfabesi.....	XIX
Tablo-6: Bağımsız Türk Devletleri Ulusal Marşlarında Kelime Grupları.....	137
Tablo-7: Bağımsız Türk Devletleri Ulusal Marşlarında Cümle ve Cümlenin Öğeleri...	140
Tablo-8: Bağımsız Türk Devletleri Ulusal Marşlarında Cümle Türleri.....	142

KISALTMALAR LİSTESİ

Az.M	: Azerbaycan Marşı
İM	: İstiklâl Marşı
KCMM	: Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı
Krg.CMM	: Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı
ÖCDM	: Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Marşı
TDM	: Türkmenistan'ın Devlet Marşı
bln	: belirtili nesne
bszn	: belirtisiz nesne
cdu	: cümle dışı unsur
gö	: gizli özne
oö	: ortak özne
ö	: özne
tn	: tamlanan
ty	: tamlayan
yt	: yer tamlayıcısı
z	: zarf

ALFABELER

Tablo-1

Azerbaycan Türkçesi Latin Alfabeti

Harfler	Türkiye Türkçesi Ses Karşılığı	Harfler	Türkiye Türkçesi Ses Karşılığı
Aa	A	Qq	q
Bb	B	Ll	l
Cc	C	Mm	m
Çç	Ç	Nn	n
Dd	D	Oo	o
Ee	É	Öö	ö
Əə	E	Pp	p
Ff	F	Rr	r
Gg	G	Ss	s
Ğğ	Ğ	Şş	ş
Hh	H	Tt	t
Xx	h	Uu	u
Iı	I	Üü	ü
İi	İ	Vv	v
Jj	J	Yy	y
Kk	K	Zz	z

(Buran ve Alkaya 2017: 387)

Tablo-2**Türkmen Türkçesi Latin Alfabeti**

Harfler	Türkiye Türkçesi Ses Karşılığı	Harfler	Türkiye Türkçesi Ses Karşılığı
Aa	A	Nn	n
Bb	B	Ňň	ñ
Çç	Ç	Oo	o
Dd	D	Öö	ö
Ee	E	Pp	p
Ää	Ä	Rr	r
Ff	F	Ss	s
Gg	G	Şş	ş
Hh	H	Tt	t
Ii	İ	Uu	u
Jj	C	Üü	ü
Žž	J	Ww	v
Kk	K	Yy	ı
Ll	L	Ýý	y
Mm	M	Zz	z

(Buran ve Alkaya, 2017: 390)

Tablo-3**Özbek Türkçesi Latin Alfabeti**

Harfler	Türkiye Türkçesi Ses Karşılığı	Harfler	Türkiye Türkçesi Ses Karşılığı
Aa	a, ä	Mm	m
Bb	B	Nn	n
Jj	C	Ng ng	ñ
Ch ch	Ç	Oo	o, å
Dd	D	O' o'	ö
Ee	e, é	Pp	p
Ff	F	Rr	r
Gg	G	Ss	s
G' g'	Ğ	Sh sh	ş
Hh	H	Tt	t
Xx	h	Uu	u
Ii	İ	Vv	v
Jj	J	W w	w
Kk	K	Yy	y
Qq	k	Zz	z
Ll	L		

(Buran ve Alkaya, 2017: 392)

Tablo-4**Kazak Türkçesi Latin Alfabeti**

Harfler	Türkiye Türkçesi Ses Karşılığı	Harfler	Türkiye Türkçesi Ses Karşılığı
Aa	A	Ñ ñ	ñ
Ä ä	e (a)	Oo	o
B b	B	Ö ö	ö
D d	D	Pp	p
Ee	e (ye)	Qq	q
Ff	F	Rr	r
Gg	g	Ss	s
Ğ ğ	ğ	Ş ş	ş
Hh	h, ħ	Tt	t
I ı	ı	Uu	u
İ i	i	Ü ü	ü
Jj	J, c	Û ü	ü
Kk	k	V v	v
Ll	l	Yy	y
Mm	m	Zz	z
Nn	n		

(Latin Temelli Kazak Alfabeti: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazak_alfabeti#Latin_alfabeti)

Tablo-5

Kırgız Türkçesi Kiril Alfabeti

Harfler	Türkiye Türkçesi Ses Karşılığı	Harfler	Türkiye Türkçesi Ses Karşılığı
Аа	a	Пп	p
Бб	b	Рр	r
Вв	v	Сс	s
Гг	g	Тт	t
Дд	d	Уу	u
Ее	ye	Үү	ü
Ёё	yo	Фф	f
Жж	c	Хх	h
Зз	z	Цц	ts
Ии	i	Чч	ç
Йй	y	Шш	ş
Кк	k	Щщ	şç
Лл	l	Ыы	ı
Мм	m	Ээ	e
Нн	n	Юю	yu
ң	ñ	Яя	ya
Оо	o	Ь	inceltme işareti
Өө	ö	Ъ	kesme işareti

(Kasapoğlu Çengel,2020: 33-34)

GİRİŞ

Genellikle düzenli ritimle uygun adım yürüyüşler için yazılan marşlar ulus devletlerin ortaya çıktığı ve düzenli orduların kurulduğu XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren yaygınlaşmıştır. Kahramanlık duygularını harekete geçirmek için yazılan ulusal marşlar, ülkelerin zor dönemlerinde yazılır ve ait olduğu milletin ortak duygularını yansıtır (Altınbaş, 2015: 7). Genellikle vatan, millet ve bayrak sevgisinin işlendiği bu metinler yazıldığı dilin özelliklerini de yansıtır. Ses, şekil ve anlam bilgisinin yanında söz dizimi de bu dil özelliklerinden biridir. Bu çalışmada da bağımsız Türk devletlerinin ulusal marşları, dil bilgisinin alt dallarından biri olan söz dizimi bağlamında incelenmiştir.

Bugün çok geniş bir coğrafyaya yayılmış hâlde yaşayan Türkler, tarih boyunca hem Türklüğün doğduğu Orta Asya'da hem de yayıldığı diğer coğrafyalarda birçok devlet kurmuştur. Asya Hunlarından başlayarak günümüze kadar pek çok devlet kuran Türkler siyasî bağımsızlığı özümsemiş bir millet olarak yaşamıştır. Bugün de yedi bağımsız Türk devleti dünya üzerinde yaşamını sürdürmektedir: Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti, Türkmenistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti ve Kırgız Cumhuriyeti. Türklerin geniş bir coğrafyaya yayılması Türk dilini de etkilemiştir. Türk dili zaman içinde lehçelere ayrılmıştır. Esasen Türkçe XX. yüzyıla kadar yazı dilinde iki lehçe ile-Osmanlı ve Çağatay Türkçesi-varlığını sürdürmüştür. Sovyetlerin Azerbaycan ve Orta Asya Türklerini hâkimiyeti altına almasından sonra Türk toplulukları için söyleyiş farklılıklarına dayalı yeni yazı dilleri dayatılmış ve Türkçenin lehçeleşmesi hızlandırılmıştır. Yine de Türk lehçeleri birbirinden tamamen koparılamamıştır. Dil bilgisel ve söz dizimsel bağlamda Türk lehçeleri temelde aynı özellikleri dün olduğu gibi bugün de yansıtmaktadır. Kelime yapımı, isim ve fiil çekimi, tamlama ve cümle kurulumu ile cümle öğelerinin sıralanışına kadar birçok özellik Türk lehçelerinde, en azından çalışmaya konu olan marşların yazıldığı lehçelerde, hemen hemen aynıdır. Farklılıklar daha çok söyleyiş, adlandırma veya değerlendirme üzerinedir.

Yedi bağımsız Türk devletinden Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti aynı marşı-İstiklâl Marşı-ulusal marş olarak kabul etmiştir. Diğer beş devletten her birinin kendi ulusal marşı bulunmaktadır. Buna göre çalışmaya konu altı marş bulunmaktadır. Bu marşlar

adı geçen devletlerin bağımsızlık sembolleri olarak okunmakta, söz konusu devletler için birer söz bayrağı olarak dillerde dalgalanmaktadır. Bağımsız Türk devletlerinin ulusal marşları Türklerin bağımsızlığa olan tutkuları; vatan, millet ve bayrak sevgilerinin dile getirildiği eserlerdir. Söz konusu kavramların yüceltilerek işlendiği marşlar ayrıca yazıldıkları lehçenin dil özelliklerini de yansıtır. Söz dizimi de bu özelliklerden biridir.

Bu noktada Türkçe söz dizimi ve marşlar incelenirken kullanılan bakış açısı ile ilgili şunlar söylenebilir:

Bir dilde düşünce ve duyguların tam olarak anlatılabilmesi için dil bilgisi kurallarına uygun olarak dizilen kelimelerin, kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevler, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle türlerini inceleyen bilim dalına *cümle bilgisi* ya da *söz dizimi* denir (Korkmaz, 2019: 100). Söz diziminin konu alanına yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlenin yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleri girer (Karahana, 2007: 9). Bunun yanında cümle türleri de söz diziminin konusudur (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 11).

“Üretici dönüşümlü dil bilgisine göre dilin temel ve kurucu birimi cümledir. Bu dil bilgisi yöntemine göre dili, anlatım yönünden işlevsel hâle getiren üç temel unsur bulunur: ses bilimi, söz dizimi ve anlam bilimi. Bu üç temel unsur dilin temel yapısını oluşturur. Bunlardan söz dizimi üretici, ses ve anlam bilimi yorumlayıcıdır. Örneğin “Ali su yedi.” cümlesi söz dizimi açısından doğrudur, ancak anlam bilimi açısından doğru değildir. Çünkü su yenilmez, içilir. Cümlelerin söylenişi ve yazılışında da ses bilimi kuralları geçerlidir. “Onun evi var.” cümlesinin ses bilimi açısından doğru biçimi “Onun evi var.” olmalıdır. Üretilen cümlelerin sadece söz dizimi açısından doğru olması yeterli değildir. Dilin diğer bileşenlerine de uygun olması gerekir. Özellikle söz diziminde anlam biliminin yeri göz ardı edilmemelidir. Çünkü cümleler anlamlarına göre değer kazanır.” (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 11). Hiçbir dilde cümleler anlam açısından bağımsız değildir. Cümleyi sadece dilin bağımsız bir birimi olarak görüp dili cümleye indirgemek de eksik bir görüş ve inceleme yöntemidir. Çünkü bir cümle içinde yer aldığı metne, konuşanla dinleyen ya da yazarla okuyan arasındaki ilişkilere, içinde bulunulan duruma, iletişimde bulunan kişilerin karşılıklı sahip oldukları ruhsal özelliklere ve amaçlarına göre değişik anlamlar kazanır (Aksan, 2016: 176). Buraya kadar anlatılanlara göre söz dizimi sözcüklerin, sözlerin ve söz gruplarının nasıl sıralandığını, birbirleriyle hangi ilişkileri kurup anlamlı bütün haline geldiklerini gösterir. Bunun yanında tek bir sözcükten başlayarak art arda sıralanan söz grupları ve cümleler anlam

açısından bağımsız değerlendirilemez. Çünkü sözcüklerden başlayarak söz grupları, cümleler ve cümle toplulukları birbirleriyle kurdukları bağa göre anlam kazanır, denilebilir.

Türkçede söz dizimi ile ilgili farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Çalışma sırasında marşların söz dizimi unsurları ile ilgili genel bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bu durum çalışmanın amacından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın amacı marşların yazıldığı lehçelerle ilgili söz dizimsel bir tartışmaya girmek değil, incelenen marşların söz dizim unsurlarını ortaya koymak ve bu unsurların marşların anlamlarına olan katkılarını belirlemektir. Buna göre marşlarda geçen söz dizimi unsurları *kelime grupları, cümle ve cümlelerin öğeleri, cümle türleri* başlıklarıyla değerlendirilmiştir.

Bu başlıklardan *kelime grubu*, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan söz grupları şeklinde tanımlanabilir (Karahana, 2007: 39). Bunlar herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğudur (Özkan, Tokar ve Aşçı, 2020: 45). Anlatımın temel yapı taşları olan kelimeler tek başlarına bir anlam ifade etmekle birlikte, tek başlarına duygu, düşünce ve istekleri tam olarak anlatmaya yetmez (Özkan ve Sevinçli, 2009: 9). Bazen bir varlığı, kavramı, duyguyu veya düşünceyi anlatmak için tek kelime yeterli olmaz. Sözü geliştirmek üzere kelimeler gruplandırılır. Böylece kavramlar arasında derece derece ilişkiler kurarak tek kavramdan anlatıma ulaşılır. Tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak ifade etmek veya tek kelimeyle ifade edilemeyen varlıkları, kavramları ve hareketleri anlatmak için birden fazla kelimeyle kurulan dil birliklerine ihtiyaç duyulur (Özkan ve Sevinçli, 2009: 11). Bu durumda kelimeden daha geniş dil birlikleri olan ve kelime grubu olarak adlandırılan dil birliklerine başvurulur (Ergin, 2009: 374). Başka bir deyişle kelime grupları anlatımın sınırlarını genişletmeye yarayan dil birlikleridir. Kelimelerin tek başlarına açıklayamadığı bazı durumlar vardır. Burada kelime grupları devreye girer ve birden fazla kelime bir araya gelir ve kelimelerin tek başlarına ifade ettiklerinden daha geniş ya da yeni anlamlar ifade eder. Böylece anlatımın sınırları genişletilmiş olur. Sözlü veya yazılı her anlatıda kelime gruplarından faydalanılır. Özellikle edebi metinlerde kelime grupları ile ulaşılan geniş veya yeni anlamlar metnin anlam alanını genişletir.

Bağımsız Türk devletleri ulusal marşlarında da -doğal olarak- kelime gruplarından faydalanılmıştır. Kullanılan kelime gurupları ile daha geniş veya yeni anlamlar elde edilmiş, marşların anlam alanı genişletilmiştir. Bunun yanında kelime gruplarının kurulumu da incelenen marşlarda hemen hemen ortak olup sadece adlandırma ya da ele alınış konusunda

farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinde, söz diziminde ele alınan bazı kelime grupları bazı lehçelerde söz dizimi bölümünde değil şekil bilgisi bölümünde ele alınmaktadır. Hangi bölümde, hangi başlıkta, hangi adla ele alınırsa alınsın söz konusu grupların kurulumu ve kullanım amacı neredeyse çalışmaya konu olan marşların yazıldığı lehçelerin tamamında aynıdır. Farklılıklar yeri geldikçe belirtilmiş olup marşlardaki kelime grupları Türkiye Türkçesi söz dizimine göre başlıklandırılmıştır. Buna göre marşlarda aranan kelime grupları şunlardır: *isim tamlaması (belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması), sıfat tamlaması, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil grubu, kısaltma grupları (isnat grubu, yükleme grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu, ilgi grubu ve eşitlik grubu)*. Bunlardan marşlarda geçtiği belirlenenlerin açıklamaları yapılmış, Türkiye Türkçesine göre adlandırılış ve ele alınışlarındaki farklılıklar belirtilmiştir.

Söz dizimi konusunda ele alınan bir diğer başlık cümle ve cümlenin ögeleridir. Bir fikri, bir duyguyu ve düşüncüyü, bir oluş ve kılışı tam olarak bir yargı hâlinde anlatan kelime veya kelime gruplarına *cümle* denir. (Korkmaz, 2019: 100). Cümle, dilin en küçük anlatım birimidir. Duygular, düşünceler, olaylar ve durumlar, cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılanır (Karahana, 2007: 9). Cümlenin kurulabilmesi için en az bir çekimli fiil veya ek fiilden oluşan bir yüklem yeterlidir (Korkmaz, 2019: 100). Söz konusu çekimli fiil veya ek fiil tek kelimeden de oluşabilir. Cümlenin temel ögesi olan ve yargıyı bildiren yüklem, anlatılmak istenen şeye göre başka ögelerle de desteklenebilir. Cümlenin yapısında bir yüklem ile yüklemün anlamını çeşitli bakımlardan tamamlayan başka ögeler bulunur. "Özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf" adı verilen bu ögelerin varlığı, sayısı ve yeri, yüklemün anlamına, soy ve çatı bakımından niteliğine ve ihtiyaca göre değişebilir. (Karahana, 2007: 13). Türkçede cümle kurulurken en az bir çekimli fiil yeterlidir. Çekimli bir fiil olmak şartıyla tek kelimeden oluşan bir yüklem de cümle olabilir. Böyle bir cümlede çekimli fiilde eklerin kişi ifade etmesi de yüklemden başka öznenin de varlığına işaret eder. Onun için çekimli fiilden oluşan tek kelimelik bir cümlede biri kapalı olmak üzere yüklem ve özne olarak iki öge var demektir. Bu iki öge cümlenin temel unsurlarıdır. Bu iki ögenin varlığı tam bir cümle için yeterlidir (Ergin, 2009: 398). Nesne, yer tamlayıcısı, zarf olarak adlandırılan ögeler ise cümlede anlatılanı daha geniş ve tam olarak ifade edebilmek için kullanılırlar. Kurallı cümlelerde yüklem sonda bulunur. Yüklemden sonraki önemli öge olan özne de genelde başta bulunur. Diğer ögeler ise vurgulanmak ya da anlatılmak istenen şeye göre yer değiştirebilir.

Şiir ve konuşma dilinde vurgu ya da anlamı güçlendirme amacıyla yüklem yeri değişebilir. Bu durum özne ve diğer öğeler için de geçerlidir.

Yukarıda cümle bilgisi için anlatılanlar çalışmada marşları incelenen ülkelerde konuşulan Türk lehçeleri için büyük ölçüde ortaktır. Genel olarak Türkçede yüklem ve özne cümlelerin temel ögesi durumundadır. Yalnız, Türkiye Türkçesinde cümlelerin en temel ögesi yüklem iken Türkiye Türkçesi dışındaki lehçelerde cümlede en temel öge olarak özne kabul edilir. Bu durum yapısal ve anlamsal bağlamda büyük bir fark yaratmaz. Sonuçta diğer lehçelerde de yüklem temel cümle ögesidir ve yüklemsiz cümle kurulmaz. Bunun dışında yardımcı öğelerin kullanımı Türkiye Türkçesindeki gibidir. Bazı lehçelerde yer tamlayıcısı ve zarfların birlikte değerlendiriliyor olması yardımcı öğelerin kurulum, kullanım ve anlamı ile ilgili bir farklılık değil, cümle öğelerinin ele alınışı ile ilgili bir farklılıktır. Kelime gruplarında olduğu gibi marşlar cümle öğelerine göre değerlendirilirken Türkiye Türkçesinde genel kabul gören başlıklarda incelenmiş, varsa adlandırma ve ele alınış biçimlerindeki farklılıklar da belirtilmiştir. Buna göre marşlarda ögesi olarak *yüklem*, *özne* (*açık özne*, *gizli özne*), *nesne* (*belirtili nesne*, *belirtisiz nesne*), *yer tamlayıcısı* ve *zarf* aranmıştır. Ayrıca *cümle dışı unsurlar* da cümle ve cümlelerin öğeleri başlığı altında ele alınmıştır. Bunlardan marşlarda geçenler belirlenip açıklamaları yapılmıştır.

Söz dizimi açısından en tartışmalı konu ise cümle türleridir. Türkçedeki cümle ve cümle çeşitlerinin adlandırılması ve sınıflandırılması konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 125). Üstelik cümle türleri sadece Türkiye Türkçesinde değil, diğer lehçelerde de tartışmalı durumdadır. Burada çalışma sırasında yararlanılan kaynaklar göz önüne alınarak çalışmaya konu olan marşlardaki cümleler *yapısına göre cümleler* (*basit cümle*, *birleşik cümle*, *sıralı cümle*), *yüklem türüne cümleler* (*fiil cümlesi*, *isim cümlesi*), *yüklem yerine göre cümleler* (*kurallı cümle*, *devrik cümle*) ve *anlamına göre cümleler* (*olumlu cümle*, *olumsuz cümle*, *soru cümlesi*, *emir cümlesi*) şeklinde sınıflandırılmıştır. Cümle türlerinin marşların yazıldığı lehçelerde adlandırılışı veya ele alınışındaki farklılıklar da dile getirilmiştir.

Çalışmaya konu olan marşlar söz dizimsel açıdan yukarıda çizilen genel çerçeveye göre değerlendirilmiştir. Marşlar ayrı başlıklarda incelenmiştir. Bu başlıklar altında önce ilgili devletlerin kuruluş ve marşların yazılış süreçlerine dair kısa bilgiler aktarılmıştır. Daha sonra marşlar dizeleri numaralandırılarak verilmiştir. Marşlar ilgili devletlerin resmî çevrimiçi adreslerinden alınmıştır. İstiklâl Marşı dışındaki marşların Türkiye Türkçesine aktarımı da yapılmıştır. Marşlarda geçtiği belirlenen söz dizimi unsurlarının açıklaması yapılmış,

örnekleri dize numarası ile gösterilmiştir. Marşlarda geçen söz dizimi unsurlarının marşların üslubu ve anlamına etkileri üzerine düşünceler de dile getirilmiştir. Bu düşünceler, özellikle marşların aşlamak istediği bağımsızlık ülküsü, vatan ve millet sevgisi ile marşlarda geçen söz dizimi unsurlarının uygunluğu üzerine olmuştur. Bundan başka marşlardaki söz dizimsel benzerlik ve farklılıklar da yeri geldikçe dile getirilmiştir. Daha çok benzerlikler üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde de marşlarda geçen söz dizimi unsurları toplu bir bakışla verilmiştir. Marşlardaki söz dizimi unsurlarına dair genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışma hazırlanırken marşların yazıldığı lehçeler için hazırlanan belli başlı söz dizimi, dil bilgisi eserleri ve sözlüklerden yararlanılmıştır. Kaynak sayısı sınırlı tutulmuş olup bu durum çalışmanın amacı ile ilgilidir. İstiklâl Marşı dışındaki marşların Türkiye Türkçesine aktarımı yapılırken yararlanılan dil bilgisi eserleri ve sözlüklerden genel bir fayda sağlandığı için bunlar atıf yapılarak gösterilmemiş, kaynakça bölümünde verilmiştir. Bu çalışma fikir olarak tarafımda İstiklâl Marşı'nın kabulünün yüzüncü yılı dolayısıyla Dumlupınar Üniversitesi tarafından düzenlenen sempozyuma bildiri olarak sunulan *Kelime Grupları Bağlamında İstiklâl Marşı'na Bir Bakış* (2021) adlı çalışmadan doğmuştur. Bu nedenle İstiklâl Marşı'nda Söz Dizimi başlığı altındaki Kelime Grupları başlığında verilenler ile söz konusu bildiri içerik olarak büyük ölçüde benzerdir.

Tüm bu anlatılanlara göre bağımsız Türk devletleri ulusal marşlarında söz dizimi aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİKLÂL MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

Bilindiği gibi I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle Osmanlı toprakları İtilaf Devletleri tarafından paylaşılmıştır. Orduları terhis edilen Türk milleti çareyi yerel direniş birlikleri kurmakta görmüş. Yerel direnişlerin topyekûn bir kurtuluş getirmeyeceğini öngeren Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır.” Sözünden hareketle ulusal kurtuluş savaşımızı başlatmıştır.

23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulmuş ve milli mücadele merkezi bir meclis tarafından kurulan düzenli ordu ile verilmeye başlanmıştır. Fakat yıllardır savaş halinde olan Türk milleti yorgun düşmüş, savaşacak gücü kalmamıştır. Büyük Millet Meclisi de milletimiz ve kahraman ordumuzun bağımsızlığa olan inancını ve moralini yükseltmek adına millî marş yazılması için 25 Ekim 1920'de bir yarışma düzenlendiğini duyurmuş, ancak Maarif Bakanlığı'na gönderilen eserlerden millî marş olacak bir eser seçilememiştir. Maarif Bakanı Hamdullah Suphi, ünlü şair ve Büyük Millet Meclisi Burdur Milletvekili Mehmet Akif'in neden yarışmaya katılmadığını soruşturmuş, şairin millî marş için yarışmaya ödül koyulması nedeniyle katılmadığını öğrenmiştir. Bakan da Mehmet Akif'e yazdığı bir mektupla şairin yarışmaya katılmasını dileğini iletmiştir (Altınbaş, 2015: 10). Mehmet Akif hem Hamdullah Suphi'nin hem de Balıkesir vekili Hasan Basri Bey'in ısrarları sonucu, yarışma sonucu verilecek ikramiyenin bir hayır kurumuna bağışlanması koşuluyla, millî marş yazmaya ikna olmuş ve İstiklâl Marşı'mızı kaleme almıştır.

12 Mart 1921'de de Türk'ün millî iradesinin temsil edildiği Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde çok büyük bir heyecanla ve mutabakatla kabul edilen İstiklâl Marşımız, o zamandan beri Türk'ün özgürlük ilanı olarak milletçe hep bir ağızdan okunmaktadır (Çetin, 2014: 27). Özgürlüğümüzün simgelerinden İstiklâl Marşı'mız bugüne kadar pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmada da diğer bağımsız Türk devletleri ulusal marşları ile söz dizimi bağlamında ele alınmıştır. Buna göre İstiklâl Marşı'nın söz dizimi şu şekildedir:

1.1. İSTİKLÂL MARŞI

-Kahraman Ordumuza

1. Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
2. Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
3. O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
4. O benimdir, o benim milletimindir ancak.
5. Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl!
6. Kahraman ırkıma bir gül... ne bu şiddet bu celâl?
7. Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl,
8. Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.
9. Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
10. Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
11. Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner, aşarım;
12. Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.
13. Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
14. Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim var.
15. Ulsun, korkma! Nasıl böyle bir îmânı boğar,
16. "Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar?
17. Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın;
18. Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
19. Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
20. Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın.
21. Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı!
22. Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
23. Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır atanı;
24. Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı.

25. Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
26. Şühedâ fışkıracak, toprağı sıksan şühedâ!
27. Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,
28. Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ.
29. Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli:
30. Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli!
31. Bu ezanlar-ki şehâdetleri dînin temeli
32. Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli
33. O zaman vecd ile bin secde eder –varsa- taşım;
34. Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
35. Fışkırır rûh-i mücerred gibi yerden na'sım;
36. O zaman yükselerek Arş'a değer, belki başım.
37. Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl;
38. Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
39. Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
40. Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
41. Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

(Ersoy: https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/istiklalmarsi_metin.pdf)

1.2. KELİME GRUPLARI

1.2.1. İsim Tamlaması

İyelik ekli bir isim unsuru ile iyeliğin gösterdiği bir başka isim unsurunun kurduğu kelime grubudur. Bu kelime grubunda iki isim unsuru çeşitli anlam ilgileriyle birbirine bağlanır (Karahana, 2007: 42). İsmın başka bir isimle tamlama kurması ekle sağlanır. İsim tamlamasında birinci unsur tamlayan, ikinci unsur ise tamlanan durumundadır. Tamlayan unsur zamirlerde ekli, isimlerde ise ekli veya eksiz ilgi durumundadır. Tamlanan unsur ise her zaman iyelik eki alır (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 51).

Hem tamlayanın hem tamlananın ek aldığı isim tamlamalarına *belirtili isim tamlaması* denir, bu tamlamalarda tamlayan ilgi durumu eki alır ve belirli bir nesneyi gösterir (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 54). Tamlayanı ilgi durumu eki almayan tamlamalara ise *belirtisiz isim tamlaması* denir (Özkan ve Sevinçli, 2009: 25). İlgi durumu eki almayan tamlayan belirsiz durumdadır, fakat tamlanana bağlanması daha kuvvetli olup belirsiz, genel bir nesneyi gösterir (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 55).

İstiklâl Marşı'ndaki isim tamlamaları belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayrılarak aşağıda verilmiştir:

1.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

- yurdumun üstü (2) < yurdumun (ty) / üstü (tn)
- benim milletimin yıldızı (3) < benim milletimin (ty) / yıldızı (tn)
- benim milletim (3 ve 4) < benim (ty) / milletim (tn)
- Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin (8 ve 41) < Hakk'a tapan milletimin hakkı < Hakka tapan milletimin (ty) / hakkı (tn)
- Garb'ın âfâkı (13) < Garb'ın (ty) / âfâkı (tn)
- Benim îmân dolu göğsüm (14) < benim (ty) / îmân dolu göğsüm (tn)
- va'dettiği günler Hakk'ın (19) < Hakk'ın va'dettiği < Hakk'ın (ty) / va'dettiği (tn)
- bu cennet vatanın uğru (25) < bu cennet vatanın (ty) / uğru (tn)
- Ruhumun emeli (29) < ruhumun (ty) / emeli (tn)
- ma'bedimin göğsü (30) < ma'bedimin (ty) / göğsü (tn)

- dînin temeli (31) < dînin (ty) / temeli (tn)
- yurdumun üstü (32) < yurdumun (ty) / üstü
- kanlarımın hepsi (38) < kanlarımın (ty) / hepsi (tn)
- Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın (40) < hür yaşamış bayrağımın hakkı < hür yaşamış bayrağımın (ty) / hakkı (tn)

1.2.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

- şehîd oğlu (23) < şehîd (ty) / oğlu (tn)
- nâ-mahrem eli (30) < nâ-mahrem (ty) / eli (tn)

İstiklâl Marşı'mızda toplam 18 isim tamlaması kullanılmış olup bunların 16'sı belirtili, 2'si ise belirtisiz isim tamlamasıdır. Belirtili isim tamlamalarının bu kadar çok kullanılmasının nedeni; Mehmet Akif'in uğruna savaşılan yurt, bayrak, millet gibi değerleri belirginleştirerek marşı okuyanda bu değerlere karşı sahiplenme duygusu uyandırmak istemesidir.

1.2.2. Sıfat Tamlaması

Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği ya da belirtildiği kelime grubudur (Karahana, 2007: 48). Sıfat unsuru ismi niteleme ya da belirtme görevindedir. Sıfat tamlaması eksiz bir birleşme olup sıfat unsuru, bir kelime ya da kelime grubu olabilir. Bu kelime grubunda sıfat unsuru tamlayan; isim unsuru tamlanan durumundadır. Asıl unsur olan isim genellikle sonda bulunur (Özkan ve Sevinçli, 2009: 30). Konuşma ve şiir dilinde unsurların yeri değişebilir.

Marşta kullanılan sıfat tamlamaları şu şekildedir:

- bu şafaklarda yüzen al sancak (1) < bu şafaklarda yüzen (ty) / al sancak (tn)
- bu şafaklar (1) < bu (ty) / şafaklar (tn)
- al sancak (1) < al (ty) / sancak (tn)
- yurdumun üstünde tüten en son ocak (2) < yurdumun üstünde tüten (ty) / en son ocak (tn)
- en son ocak (2) < en son (ty) / ocak (tn)
- nazlı hilâl (5) < nazlı (ty) / hilâl (tn)

- Kahraman ırk (6) kahraman (ty) / ırk (tn)
- bu şiddet (6) < bu (ty) / şiddet (tn)
- bu celâl (6) < bu (ty) / celâl (tn)
- dökülen kanlar (7 ve 38) < dökülen (ty) / kanlar (tn)
- Hakk'a tapan, millet (8 ve 41) < Hakk'a tapan (ty) / millet (tn)
- Hangi çılgın (10) < hangi (ty) / çılgın (tn)
- Kükremiş sel (11) < kükremiş (ty) / sel (tn)
- çelik zırhlı duvar (13) < çelik zırhlı (ty) / duvar (tn)
- çelik zırh (13) < çelik (ty) / zırh (tn)
- î mân dolu göğüs (14) < î mân dolu (ty) / göğüs (tn)
- böyle bir î mân (15) < böyle (ty) / bir î mân (tn)
- bir î mân (15) < bir (ty) / î mân (tn)
- tek dişi kalmış canavar (16) < tek dişi kalmış (ty) / canavar (tn)
- bu hayâsızca akın (18) < bu (ty) / hayâsızca akın (tn)
- hayâsızca akın (18) < hayâsızca (ty) / akın (tn)
- sana va'dettiği günler Hakk'ın...(19) < Hakk'ın sana va'dettiği günler< Hakkın sana vadettiği (ty) / günler (tn)
- Bastığın yerler (21) < bastığın (ty) / yerler (tn)
- bu cennet vatan (24 ve 25) < bu (ty) / cennet vatan (tn)
- cennet vatan (24 ve 25) < cennet (ty) / vatan (tn)
- bütün var (27) < bütün (ty) / var (tn)
- Bu ezanlar (31) < bu (ty) / ezanlar (tn)
- O zaman (33 ve 36) < o (ty) / zaman (tn)
- bin secde (33) < bin (ty) / secde (tn)
- Her ceriha (34) < her (ty) / ceriha (tn)
- kanlı yaş (34) < kanlı (ty) / yaş (tn)
- şanlı hilâl (37) < şanlı (ty) / hilâl (tn)
- hür yaşamış bayrağımın (40) < hür yaşamış (ty) / bayrak (tn)

İstiklâl Marşı'nda tam 38 sıfat tamlaması kullanılmıştır. Bu durumda İstiklâl Marşı'nda en çok kullanılan kelime grubu sıfat tamlamasıdır. Mehmet Akif özellikle yurt, bayrak ve millet kavramlarını tasvir ederken sıfat tamlamalarını kullanmıştır. Akif kullandığı sıfat tamlamalarıyla bu üç değeri yücelterek bu değerler uğrunda mücadele etmeyi, savaşmayı hatta can vermeyi elzem kılmıştır. Düşmanın durumu da sıfat tamlamalarıyla anlatılmıştır.

Düşman her ne kadar olağanüstü güçte olursa olsun milletin özündeki kahramanlıkla düşmanı yeneceğini vurgulamıştır.

1.2.3. Sıfat-Fiil Grubu

Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı yardımcı unsurlarla kurulan kelime grubudur (Karahan, 2007: 53). Sıfat-fiiller, fiillere –An, -(I)r/-(U)r/-Ar, -mAz, -DIk/-DUk, -mIş/-mUş, -AcAk, -AsI ekleri getirilerek oluşturulur. Sıfat-fiil eki alan unsur grubun sonunda yer alır, ancak sıfat-fiil eki alan unsurun sonda bulunmadığı durumlar da olur. Sıfat-fiil grubunda yüklem görevi yapan sıfat-fiilin anlamı özne, yer tamlayıcısı, zarf ve nesne adı verilen öğelerle tamamlanır. Sıfat- fiil eki almış olan kelime, grupta yüklem görevinde olup yargı bildirmez (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 87).

İstiklâl Marşı'ndaki sıfat-fiil grubu örnekleri şunlardır:

- bu şafaklarda yüzen (1) < bu şafaklarda (yt) / yüzen (y)
- yurdumun üstünde tüten (2) < yurdumun üstünde (yt) / tüten (y)
- Hakk'a tapan (8) < Hakk'a (yt) / tapan (y)
- "Medeniyet!" dediğin (16) < "Medeniyet!" (bszn) / dediğin (y)
- tek dişi kalmış (16) < tek dişi (z) / kalmış (y)
- sana va'dettiği günler Hakk'ın (19) < Hakk'ın sana va'dettiği (y)
- altındaki binlerce kefansız yatanı (22) altındaki (z) / binlerce kefansız yatanı (y)
- hür yaşamış (40) < hür (z) yaşamış (y)
- Hakk'a tapan (41) < Hakk'a (yt) / tapan (y)

İstiklâl Marşı'nda 9 adet sıfat-fiil grubu kullanılmış olup bunlarla genellikle sıfat tamlaması kurulmuştur. Sıfat tamlamasının sıfat unsuru olarak kullanılan sıfat fiil gruplarının marşın anlamına olan katkısına sıfat tamlamaları başlığında değinilmiştir.

1.2.4. Zarf-Fiil Grubu

Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı tanılayıcı veya tamlayıcılardan oluşturduğu kelime grubudur (Karahan, 2007: 57). Zarf-fiil unsuru genellikle sonda bulunur. Diğer fiilimsilerde

olduğu gibi zarf-fiiller de yargı bildirmez. Fiilin gerektirdiği diğer unsurlar ise grupta bulunur (Özkan ve Sevinçli, 2009: 77).

Marşta kullanılan zarf-fiil grupları şunlardır:

- Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (2) < yurdumun üstünde tüten en son ocak (ö) / sönmeden (y)
- Bastığın yerleri "toprak!" diyerek (21) < Bastığın yerleri "toprak!" (bszn) / diyerek (y)
- Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım (34) < her cerihamdan (yt) / kanlı yaşım (ö) / boşanıp / (y)
- O zaman yükselerek (36) < o zaman (z) / yükselerek (y)

İstiklâl Marşı'nda 4 adet zarf-fiil gurubu kullanılmıştır. Bunlar kullanıldıkları cümlelerde zarf görevi yapmaktadır. Kullanılan zarf fiiller ile zaman ve dururum zarfları elde edilmiştir.

1.2.5. Edat Grubu

Bir isim unsuru ile bir çekim edatından oluşan kelime grubudur. Grupta isim unsuru başta çekim edatı sonda bulunur. Bu edatlar “için, gibi, göre, kadar, değin, sonra, ile, doğru, beri, üzere vb.” sonuna geldiği isimlerle fiiller arasında ilişki kurarak söz diziminde önemli görevler üstlenir. Gruptaki isim unsuru tek bir kelime, isim yerine geçen bir kelime grubu ya da cümle de olabilir. Edatın isimle birleşmesi ekli ya da eksiz olabilir. Zamirler çekim edatlarına ilgi durumunda bağlanır. Grupta vurgu isim unsuru üzerindedir. Edat grupları anlamca kaynaşarak birleşik kelime oluşturabilir. Bu durumda herhangi bir kavramı karşılamaz ve çekim eki de almaz (Özkan ve Sevinçli, 2009: 52).

İstiklâl Marşı'nda 6 adet edat grubu kullanılmıştır. Marştaki edat grubu örnekleri şunlardır:

- Ben ezelden beridir (9)
- Kükremiş sel gibi (11)
- îmân dolu göğsüm gibi (14)
- vecd ile (33)
- rûh-i mücerred gibi (35)

- şafaklar gibi (37)

1.2.6. Ünlem Grubu

Bir ünlem ile bir isim unsurundan oluşan kelime grubudur (Karahan, 2007: 70). Ünlem “a, ey, ah, hey, hay, bre, mere, yâ, yâhu, be, ayol vb.” başta, isim unsuru sonda bulunur. Tamlamalardaki gibi ünlem tamlayan, isim de tamlanan durumundadır. İsim unsuru tek kelimedenden veya kelime grubundan oluşabilir. Grubu oluşturan unsurlar arasına herhangi bir ek girmez (Özkan ve Sevinçli, 2009: 86).

Buna göre marşta kullanılan ünlem grupları şunlardır:

- ey nazlı hilâl (5)
- ey şanlı hilâl (37)

Marşta 2 adet ünlem grubu kullanılmıştır. Sadece iki kez kullanılmış olsa dahi ünlem grubu marşın üslubu açısından oldukça önemlidir. İkinci ve son bentte bayrağa seslenmek için kullanılan ünlem grubu ile etkili bir söyleyişe ve çarpıcı bir üsluba ulaşılmıştır. Başta nazlı olarak seslenilen bayrağın şanı marşın sonundaki ünlem grubuyla hatırlatılmıştır.

1.2.7. Birleşik Fiil Grubu

Bir hareketi karşılamak, bir hareketi tasvir etmek için bir araya gelen kelimeler topluluğudur. Bundan dolayı birleşik fiiller, “bir hareketi karşılayan birleşik fiiller” ve “bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller” olmak üzere iki başlıkta incelenebilir (Karahan, 2007: 73). Bir hareketi karşılayan birleşik fiiller *isim + yardımcı fiil*, bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller *fiil+zarf-fiil+fiil* şeklinde kurulur. Türkiye Türkçesinde yardımcı fiil olarak “et-, ol-, yap-, eyle, kıl-, bulun-” fiilleri kullanılır.

Marşta kullanılan birleşik fiil örnekleri 8 adet olup şu şekildedir:

- kurban olayım (5) < kurban ol-
- olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl (7) < helâl ol-
- Siper et (18) < siper et-
- va’dettiği (19) < va’ad et-

- olmaz ki fedâ (25) < fedâ ol-
- Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ (28) < cüdâ et-
- bin secde eder (33) < secde et-
- Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl (38) < helâl ol-

1.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ

1.3.1. Cümle

İstiklâl Marşı'nda geçen cümleler şu şekildedir:

- Korkma, (1)
- sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak; / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (1/2)
- O benim milletimin yıldızıdır, (3)
- parlayacak;(3)
- O benimdir, (4)
- o benim milletimindir ancak. (4)
- Çatma, çehreni ey nazlı hilâl! (5)
- kurban olayım (5)
- Kahraman ırkıma bir gül... (6)
- ne bu şiddet bu celâl? (6)
- Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl, (7)
- Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl. (8)
- Ben ezelden beridir hür yaşadım, (9)
- hür yaşarım. (9)
- Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? (10)
- Şaşarım! (10)
- Kükremiş sel gibiyim; (11)
- bendimi çiğner, (11)
- aşarım; (11)
- Yırtarım dağları, (12)
- enginlere sığmam, (12)
- taşarım.(12)
- Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar; / Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim var. (13/14)
- Ulusun, (15)

- korkma! (15)
- Nasıl böyle bir îmânı boğar, / "Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar? (15/16)
- Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın; (17)
- Siper et gövdeni, (18)
- dursun bu hayâsızca akın. (18)
- Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın... / Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın. (19/20)
- Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, (21)
- tanı! (21)
- Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı. (22)
- Sen şehîd oğlusun, (23)
- incitme (23)
- yazıktır atanı; (23)
- Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı. (24)
- Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ? (25)
- Şühedâ fışkıracak, toprağı sıksan şühedâ! (26)
- Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ, (27)
- Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ. (28)
- Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli: (29)
- Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli! (30)
- Bu ezanlar-ki şehâdetleri dînin temeli / Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli (31/32)
- O zaman vecd ile bin secde eder –varsa- taşım; (33)
- Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım, / Fışkırır rûh-i mücerred gibi yerden na'sım; (34/35)
- O zaman yükselerek Arş'a değer, belki başım. (36)
- Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl; (37)
- Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl. (38)
- Ebediyen sana yok, (39)
- ırkıma yok izmihlâl: (39)
- Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet; (40)

- Hakkıdır, Hakk’a tapan milletimin istiklâl! (41)
- İstiklâl Marşı’ımızda toplam 53 adet cümle kullanılmıştır.

1.3.2. Cümlelerin öğeleri

1.3.2.1. Yüklem

Türkçe Sözlük’te “*Cümlede oluş, iş ve hareket bildiren kelime veya kelime grubu, haber, mahmul.*” (2019: 2622) şeklinde tanımlanmıştır. Türkiye Türkçesinde cümlelerin en temel ögesidir (Ergin, 2009: 398). Cümledeki yargı yüklem ile verilir. Diğer öğeler yüklem anlamını çeşitli yönlerden tamamlar (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 16).

Yüklem, ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil veya isim olabilir (Karahan, 2007: 14). Türkçe cümlelerde yüklem genellikle sonda bulunur. Konuşma ve şiir dilinde ise vurgu ya da anlamı güçlendirme amacıyla yüklem yeri değişebilir. Yüklem yargı bildiren öge olduğu için bir söz dizisi içinde ne kadar yüklem var ise o kadar da cümle var demektir.

Aşağıda İstiklâl Marşı’nda kullanılan yüklem gösterilmiş olup cümle içinde yüklem olan kelime ya da kelime grupları koyu yazılmıştır:

- **Korkma**, (1)
- **sönmez** bu şafaklarda yüzen al sancak; / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (1/2)
- **O benim milletimin yıldızıdır**, (3)
- **parlayacak**;(3)
- **O benimdir**, (4)
- **o benim milletimindir** ancak. (4)
- **Çatma**, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl! (5)
- **kurban olayım** (5)
- Kahraman ırkıma bir **gül...** (6)
- **ne** bu şiddet bu celâl? (6)
- Sana **olmaz** dökülen kanlarımız sonra **helâl**, (7)
- **Hakkıdır, Hakk’a tapan, milletimin** istiklâl. (8)
- Ben ezelden beridir hür **yaşadım**, (9)
- hür **yaşarım**. (9)

- Hangi çılgın bana zincir **vuracakmış?** (10)
- **Şaşarım!** (10)
- **Kükremiş sel gibiyim;** (11)
- bendimi **çiğner,** (11)
- **aşarım;** (11)
- **Yırtarım** dağları, (12)
- enginlere **sığmam,** (12)
- **taşarım.**(12)
- Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar; / Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim **var.** (13/14)
- **Ulusun,** (15)
- **korkma!** (15)
- Nasıl böyle bir îmânı **boğar,** "Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar? (15/16)
- Arkadaş! Yurduma alçakları **uğratma** sakın; (17)
- **Siper et** gövdeni, (18)
- **dursun** bu hayâsızca akın. (18)
- **Doğacaktır** sana va'dettiği günler Hakk'ın... Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın. (19/20)
- Bastığın yerleri "toprak!" diyerek **geçme,** (21)
- **tanı!** (21)
- **Düşün** altındaki binlerce kefensiz yatanı. (22)
- Sen **şehîd oğlusun,** (23)
- **incitme,** (23)
- **yazıktır** atanı; (23)
- **Verme,** dünyâları alsan da, bu cennet vatanı. (24)
- Kim bu cennet vatanın uğruna **olmaz** ki **fedâ?** (25)
- Şühedâ **fışkıracak,** toprağı sıksan şühedâ! (26)
- Cânı, cânânı, bütün varımı **alsın** da Hudâ, (27)
- **Etmesin** tek vatanımdan beni dünyâda **cüdâ.** (28)
- Ruhumun senden, İlâhî, **şudur** ancak emeli: (29)
- **Değmesin** ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli! (30)

- Bu ezanlar-ki şehâdetleri dînin temeli / Ebedî yurdumun üstünde benim **inlemeli** (31/32)
- O zaman vecd ile **bin secde eder** –varsa- taşım; (33)
- Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım, / **Fıskırır** rûh-i mücerred gibi yerden na'sım; (34/35)
- O zaman yükselerek Arş'a **değer**, belki başım. (36)
- **Dalgalan** sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl; (37)
- **Olsun** artık dökülen kanlarımın hepsi **helâl**. (38)
- Ebediyen sana **yok**, (39)
- ırkıma **yok** izmihlâl: (39)
- **Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın** hürriyet; (40)
- **Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin** istiklâl! (41)

Daha önce de belirtildiği gibi İstiklâl Marşı'nda 53 adet cümle kullanılmıştır. Bu da marşta cümle ögesi olarak 53 adet yüklem kullanıldığı anlamına gelir. Marşta geçen 53 yüklem 38'si ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş fiilden oluşmaktadır: *korkma, sönmez, parlayacak, çatma, kurban olayım, gül, helâl olmaz, yaşadım, yaşarım, vuracakmış, şaşarım, çiğner, aşarım, yırtarım, sığmam, taşarım, korkma, boğar, uğratma, siper et, dursun, doğacaktır, geçme, tanı, düşün, incitme, verme, fedâ olmaz, fışkıracak, alsın, cüdâ etmesin, değmesin, inlemeli, bin secde eder, fışkırır, değer, dalgalan, helâl olsun*. Bu durum yurt, bayrak, millet için verilen savaşın getirdiği savunma ve hücum hareketlerinin bir sonucu gibidir. Mehmet Akif; bayrağımızın her zaman göklerde dalgalanacağını, ezelden beri hür yaşayan milletin yine hür yaşayacağını, bu nedenle de yurt için verilecek savaştan korkulmaması, ne pahasına olursa olsun yurdun savunulması gerektiğini yukarıdaki fiillerle anlatmıştır. Vatan savunması için bir çağrı yapmıştır.

Durumun önemini de söz konusu 38 fiilin 16'sını “*korkma, çatma, gül, korkma, uğratma, siper et, dursun, geçme, tanı, düşün, incitme, verme, alsın, cüdâ etmesin, değmesin, dalgalan*” emir kipinde çekimleyerek vurgulamıştır. Bu yüklemeler marşın üslubuna sert, epik bir hava katmıştır.

Geri kalan 15 yüklem “*benim milletimin yıldızıdır, benimdir, benim milletimindir, ne, Hakk'a tapan milletimin hakkıdır, kükremiş sel gibiyim, var, ulusun, şehîd oğlusun, yazıktır, şudur, dînin temeli, yok, yok, hür yaşamış bayrağımın hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin hakkıdır*” ise ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş isimdir. Bu yüklemeler ile de yıldızın

(bayrağın) millete ait, hürriyet ve istiklâlin Hakk’a tapan milletin hakkı, kahraman ordumuzun hem ulu hem de şehîd bir milletin nesli oğlu olduğu vurgulanmıştır.

1.3.2.2. Özne

Cümlede yüklem bildirdiği işi yapan veya oluşa konu olan ögedir. Türkiye Türkçesinde özne, yüklemden sonra cümledeki ikinci temel ögesidir (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 19). Özne yüklemi isim olan cümlelerde, edilgen fiilli cümlelerde ve yüklemi oluş bildiren fiil cümlelerinde “olanı”, diğer cümlelerde “yapanı” gösterir (Karahana, 2007: 18). Geçişsiz-edilgen bir fiilin yüklem olduğu cümlelerde ise özne belirsizdir.

Özne, isim soylu bir kelime ya da kelime grubu olabilir ve yalın durumda bulunur (Ergin, 2009: 399). Özne durum eklerinin dışında kalan çokluk, iyelik ve aitlik eklerini alabilir. Özne cümlede her zaman söylenmeyebilir. Bu durumda yüklem taşıdığı kişi ekleri özneyi gösterir. Böyle özneler gizli özne de denilir. Açıkça belirtilen özneler de açık özne olarak değerlendirilir.

Hitap unsurları yükleme bağlanmadıkları için özne olarak değil cümle dışı unsur olarak değerlendirilir (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 23). Bazı cümlelerde birden fazla özne bulunabilir. Birbiri ardınca sıralanmış cümlelerde ise özne ortak olabilir. Cümlede özneyi bulabilmek için yükleme “kim” ve “ne” sorularından uygun olanı sorulur.

İstiklâl Marşı’ndaki cümlelerde kullanılan özneler açık ve gizli olarak sınıflandırılmış ve aşağıya verilmiştir. Özne olan ögeler koyu yazılmış, gizli özneler ve bazı bağımlı-sıralı cümlelerin ortak özneleri yay ayrıç içinde gösterilmiştir:

1.3.2.2.1. Açık Özne

- sönmez **bu şafaklarda yüzen al sancak**; / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (1/2)
- **O** benim milletimin yıldızıdır, (3)
- **(o)** parlayacak; (3)
- **O** benimdir, (4)
- **o** benim milletimindir ancak. (4)
- ne **bu şiddet bu celâl**? (6)
- Sana olmaz **dökülen kanlarımız** sonra helâl, (7)

- Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin **istiklâl**. (8)
- **Ben** ezelden beridir hür yaşadım, (9)
- **(ben)** hür yaşarım. (9)
- **Hangi çılgın** bana zincir vuracakmış? (10)
- Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar; / **Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim** var. (13/14)
- Nasıl böyle bir îmânı boğar, "**Medeniyet!**" dediğin tek dişi kalmış canavar? (15/16)
- dursun **bu hayâsızca akın**. (18)
- Doğacaktır **sana va'dettiği günler Hakk'ın...** / Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın. (19/20)
- **Sen** şehîd oğlusun, (23)
- **(sen)** incitme... atanı (23)
- **Kim** bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ? (25)
- **Şühedâ** fışkıracak, toprağı sıksan **şühedâ!** (26)
- Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da **Hudâ**, (27)
- **(Hudâ)** Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ. (28)
- **Ruhumun** senden, İlâhî, şudur ancak **emeli** (29)
- Değmesin ma'bedimin göğsüne **nâ-mahrem eli!** (30)
- **Bu ezanlar**-ki şehâdetleri dînin temeli / Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli (31/32)
- **(na'sım)** O zaman vecd ile bin secde eder –varsa- taşım; (33)
- Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım, / Fışkırır rûh-i mücerred gibi yerden **na'sım**; (34/35)
- O zaman yükselerek Arş'a değer, belki **başım**. (36)
- Dalgalan **sen** de şafaklar gibi ey şanlı hilâl; (37)
- Olsun artık **dökülen kanlarımın hepsi** helâl. (38)
- Ebediyen sana yok **(izmihlâl)**, (39)
- ırkıma yok **izmihlâl**: (39)
- Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın **hürriyet**; (40)
- Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin **istiklâl!** (41)

1.3.2.2.2. Gizli Özne

- **(Sen)** Korkma, (1)
- **(Sen)** Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl! (5)
- **(Ben)** kurban olayım
- **(Sen)** Kahraman ırkıma bir gül... (6)
- **(Ben)** Şaşarım! (10)
- **(Ben)** Kükremiş sel gibiyim; (11)
- **(Ben)** bendimi çiğner, (11)
- **(Ben)** aşarım; (11)
- **(Ben)** Yırtarım dağları, (12)
- **(Ben)** enginlere sığmam, (12)
- **(Ben)** taşarım. (12)
- **(Sen)** Ulusun, (15)
- **(Sen)** korkma! (15)
- **(Sen)** Yurduma alçakları uğratma sakın; (17)
- **(Sen)** Siper et gövdeni, (18)
- **(Sen)** Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, (21)
- **(Sen)** tanı! (21)
- **(Sen)** Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı. (22)
- **(O “atanı incitmek”)** yazıktır; (23)
- **(Sen)** Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı. (24)

İstiklâl Marşı’nda 53 cümleinin 33’ünde açık özne kullanılmıştır. Öznenin açıkça belirtilmediği cümle sayısı da 20’dir.

Açık öznelerden ikinci ve son bentteki “*dökülen kanlarımız, istiklâl, dökülen kanlarımın hepsi, hürriyet, istiklâl*” marşın vermek istediği mesaj açısından son derece önemlidir. Hakk’a tapan milletin, uğruna kanını döktüğü bayrak altında hür yaşamaya hakkı olduğu yukarıdaki öznelerle anlatılmış, marşın sonunda yine aynı özneleri ile söz konusu mesaj hem hatırlatılmış hem de marşa çarpıcı bir üslup kazandırmıştır.

“o (23)” dışında gizli özne olarak sadece “*ben*” ve “*sen*” kullanılmıştır. “*ben*” gizli öznesi millet ile özdeşleştirilip söz konusu cümlelerin geçtiği 10, 11 ve 12. dizelerde ezelden beri hür yaşayan bu millette zincir vurulamayacağı, kükremiş sel gibi olan milletin dağları yırtıp enginlere sığmayacağı yani ne pahasına olursa olsun hürriyetini kazanacağı

anlatılmıştır. “*sen*” gizli öznesi ise bayrak ve kahraman ordumuz yerine kullanılmıştır. Bayrağın çehresini çatmadan kahraman millete gülmesi, kahraman ordunun korkmaması gerektiği; ordunun ulu bir millete ait olduğu, yurda alçakları uğratmaması arzusu ile Türk gençlerinin gövdelerini siper edip dünyaları alsalar da bu cennet vatanı kimselere vermemeleri dile getirilirken “*sen*” gizli öznesi kullanılmıştır.

1.3.2.3. Nesne

Cümlede yüklem bildirdiği ve öznenin yaptığı işten etkilenen ögedir. Nesne, sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunur. Geçişli fiiller bir nesneye yönelir ve onu etkiler. (Karahan, 2007: 25). Yüklemi geçişsiz fiil ya da ek fiile bağlanmış bir isim olan cümlelerde ise nesne bulunmaz. İsim soylu kelime ya da kelime grubu +I/+U yükleme durumu ekiyle veya eksiz bir şekilde yükleme bağlanarak cümlede nesne olarak kullanılabilir. Nesneler, yükleme durumu ekini taşıyıp taşıyamamasına göre ikiye ayrılır: *belirtili* ve *belirtisiz nesne*.

Yükleme durumunda bulunan nesneler belirtili nesnedir ve bilinen bir varlığı karşılar. Yükleme durumu eki taşımayan nesneler ise belirtisiz nesnedir ve genel bir varlığı ya da bir türü karşılar (Karahan, 2007: 25). Cümlede nesneyi bulmak için yükleme “*ne, neyi, kimi*” sorularından uygun olanı sorulur.

İstiklâl Marşı’nda aşağıdaki cümlelerde cümle ögesi olarak nesne kullanılmıştır. Cümlede nesne olarak kullanılan kelime ya da kelime grupları koyu yazılmış olup bağımlı-sıralı cümlelerin ortak nesneleri yay ayraç içinde gösterilmiştir:

1.3.2.3.1. Belirtili Nesne

- Çatma, kurban olayım **çehreni** ey nazlı hilâl! (5)
- **bendimi** çiğner, (11)
- (**bendimi**) aşarım; (11)
- Yırtarım **dağları**, (12)
- Nasıl **böyle bir îmânı** boğar, / "Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar? (15/16)
- Arkadaş! Yurduma **alçakları** uğratma sakın; (17)
- Siper et **gövdeni**, (18)
- **Bastığın yerleri** "toprak!" diyerek geçme, (21)
- (**bastığın yerleri**) tanı! (21)

- Düşün **altındaki binlerce kefensiz yatanı**. (22)
- incitme... **atanı**; (23)
- Verme, dünyâları alsan da, **bu cennet vatanı**. (24)
- **Cânı, cânânı, bütün varımı** alsın da Hudâ, (27)
- Etmesin tek vatanımdan **beni** dünyâda cüdâ. (28)

1.3.2.3.2. Belirtisiz Nesne

- Hangi çılgın bana **zincir** vuracaktı? (10)

Marşta cümle ögesi olarak toplam 15 adet nesne kullanılmıştır. Marştaki 15 nesnenin 14'ü belirtili, sadece 1'i belirtisizdir. Bu durumda aşılacak bent, yırtılacak dağ, boğulamayacak îmân, siper edilecek gövde, toprağın altında kefensiz yatanlar, incitilmeyecek ata; vatan uğruna Allah'a sunulan cân, cânân ve kimseye verilemeyecek cennet vatanın belirli hale getirilme isteği etkilidir. Bu kavramların belirli durumda olması uğruna mücadele edilecek şeylerin somutlaştırılmasını sağlamıştır.

1.3.2.4. Yer Tamlayıcısı

Cümlede yönelme, bulunma veya ayrılma bildirerek yüklemi tamamlayan ögedir (Karahan, 2007: 29). Dolaylı tümleç de denilen yer tamlayıcısı yüklemde bildirilen yargının yöneldiği, bulunduğu ve ayrıldığı yeri gösteren ögedir.

Yer tamlayıcısı isim soylu bir kelime ya da kelime gurubudur ve yükleme yönelme durumu +A, +DA, +DAn ekleriyle bağlanır (Ergin, 2009: 400). Cümlede birden fazla yer tamlayıcısı bulunabilir, bazı cümlelerde de yer tamlayıcılarından biri diğerinin açıklayıcısı olabilir (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 33). Cümlede yer tamlayıcısını bulmak için yükleme “*kime, kimde, kimden; neye, nede, neden; nereye, nerede, nereden*” sorularından uygun olanı sorulur.

İstiklâl Marşı'ndaki cümlelerde kullanılan yer tamlayıcıları aşağıdaki gibi olup yer tamlayıcısı durumunda olan kelime veya kelime grupları koyu yazılmıştır:

- **Kahraman ırkıma** bir gül... (6)
- **Sana** olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl, (7)
- Hangi çılgın **bana** zincir vuracaktı? (10)
- **enginlere** sığmam, (12)
- Arkadaş! **Yurduma** alçakları uğratma sakın; (17)

- Kim **bu cennet vatanın uğruna** olmaz ki fedâ?
- Etmesin tek **vatanımdan** beni **dünyâda** cüdâ. (28)
- Ruhumun **senden**, İlâhî, şudur ancak emeli: (29)
- Değmesin **ma’bedimin göğsüne** nâ-mahrem eli! (30)
- Bu ezanlar-ki şehâdetleri dînin temeli / **Ebedî yurdumun üstünde benim** inlemeli (31/32)
- Fıskırır rûh-i mücerred gibi **yerden** na’sım; (35)
- O zaman yükselerek **Arş’a** değer, belki başım. (36)
- Ebediyen **sana** yok (izmihlâl), (39)
- **ırkıma** yok izmihlâl: (39)

İstiklâl Marşı’ndaki 53 cümlemin 14’ünde toplam 15 adet yer tamlayıcısı kullanılmıştır. Bayrağın kahraman ırkına gülmesi arzusu, kimsenin Türk milletine zincir vuramayacağı, milletin enginlere sığmayıp taşacağı, yurda alçakların uğratılmaması dile getirilirken yer tamlayıcıları kullanılmıştır. Şair, Allah’tan kendisi ve milletini vatanından ayırmamasını dilerken ve yıkımın, çöküntünün bayrağa ve ırkına sonsuza kadar uğramaması arzusunu ifade ederken yine yer tamlayıcılarını kullanmıştır.

1.3.2.5. Zarf

Yüklemi zaman, yer, yön, tarz, miktar gibi yönlerden belirtmeye yarayan ögedir (Banguoğlu, 2019: 530). Zarf yüklem “*nasıl, niçin, ne şekilde, ne zaman, neyle, hangi sebeple, hangi şartlarda*” yapıldığını veya olduğunu gösterir (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 35). Zaman, tarz, sebep, vasıta, miktar, yön ve şart bildiren bütün kelime veya kelime grupları cümlede zarf görevi yapabilir (Karahan, 2007: 35). Bir cümlede aynı veya ayrı türden birden fazla zarf bulunabilir (Karahan, 2007: 35). Aynı cümledeki zarflardan biri diğerinin açıklayıcısı da olabilir. Bağımlı-sıralı cümlelerde zarf ortak olabilir. Cümlede zarfı bulabilmek için yükleme “*nasıl, ne zaman, neyle, kimle, hangi şartlarda, kim tarafından, niçin, ne kadar, hangi yöne, neye göre*” gibi sorular sorulur.

İstiklâl Marşı’nda aşağıdaki cümlelerde de öge olarak zarf kullanılmıştır. Zarf olan kelime veya kelime grubu koyu yazılmıştır:

- sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak; / **Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.** (1/2)
- Kahraman ırkıma **bir** gül... (6)
- Sana olmaz dökülen kanlarımız **sonra** helâl, (7)

- Ben **ezelden beridir hür** yaşadım,
- **hür** yaşarım. (9)
- **Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;** / Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim var. (13)
- **Nasıl** böyle bir îmânı boğar, / "Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar? (15/16)
- Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma **sakın;** (17)
- Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...**Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın.** (19)
- Bastığın yerleri "**toprak!**" **diyerek** geçme, (21)
- Verme, **dünyâları alsan** da, bu cennet vatanı. (24)
- Kim **bu cennet vatanın uğruna** olmaz ki fedâ? (25)
- Şühedâ fışkıracak, **toprağı sıksan** şühedâ! (26)
- Etmesin **tek** vatanımdan beni dünyâda cüdâ. (28)
- Ruhumun senden, İlâhî, şudur **ancak** emeli: (29)
- **O zaman vecd ile** bin secde eder –**varsa-** taşım; (33)
- **Her cerîhamdan,** İlâhî, **boşanıp kanlı yaşım,** / Fışkırır **rûh-i mücerred gibi** yerden na'sım; (34/35)
- **O zaman yükselerek Arş'a** değer, **belki** başım. (36)
- Dalgalan sen de **şafaklar gibi** ey şanlı hilâl; (37)
- Olsun **artık** dökülen kanlarımın hepsi helâl. (38)
- **Ebediyen** sana yok, (39)
- **(ebediyen)** ırkıma yok izmihlâl: (39)

İstiklâl Marşı'ndaki cümlelerin 21'inde cümle ögesi olarak toplam 28 adet zarf kullanılmıştır. Bunlardan “*yurdumun üstünde tüten en son ocak sönmeden, sonra, ezelden beridir, kim bilir, belki yarın belki yarından yakın, o zaman, o zaman, artık, ebediyen*” zarfları bulundukları cümlede yüklemi zaman yönünden tamamlamıştır. Bu zarflarla yurttaki son ocak sönmeden bayrağımızın inmeyeceği, ezelden beri hür yaşayan bir millet olduğumuz, Hakk'ın milletimize va'dettiği güzel günlerin çok yakın olduğu anlatılmıştır. Bu bilinçle verilecek mücadelenin sonunda da bayrağımızın ve milletimizin ebediyen yıkım görmeyeceği ifade edilmiştir.

Tarz-durum bildiren “*hür, toprak diyerek, her cerîhamdan kanlı yaşım boşanıp, rûh-i mücerred gibi, yükselerek, şafaklar gibi*” zarflarıyla da milletin ezelden beri bağımsız yaşadığı, milletin çocuklarının vatan toprağını öylesine basıp geçmemesi gerektiği hatırlatılmış; bayrağımızın da şafaklar gibi hür bir şekilde dalgalanmasına dair ülkü dile getirilmiştir. “*çelik zırhlı duvar Garb’ın âfâkını sarmışsa, dünyâları alsan, toprağı sıksan, taşım varsa*” zarflarıyla da hangi şartta olursa olsun vatanın kimseye verilmemesi ve ölesiye savunulması dile getirilmiştir.

1.3.2.6 Cümle Dışı Unsur

Cümle kuruluşuna katılmasa da anlam bakımından cümleye katkı sağlayan unsurlardır (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 43). Cümle dışı unsurlar özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi yüklem tamamlayıcısı değildir. Bu unsurlar açıklama, pekiştirme vb. işlevlerle cümleye yardım eder ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağlar (Karahana, 2007: 36).

Ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, bağlama edatları ile açıklama cümleleri ve ara sözler de cümle dışı unsur olarak değerlendirilir. Açıklama cümleleri iki kısa çizgi, iki virgül arasında veya yay ayraç içinde verilebilir. “*ki*” bağlama edatı da açıklama cümlelerinin başında yer alabilir (Karahana, 2007: 37).

İstikâl Marşı’nda geçen cümle dışı unsurlar koyu yazılarak aşağıda gösterilmiştir:

- Çatma, kurban olayım çehreni **ey nazlı hilâl!** (5)
- **Arkadaş!** Yurduma alçakları uğratma sakın; (17)
- Verme, dünyâları alsan **da**, bu cennet vatanı. (24)
- Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz **ki** fedâ? (25)
- Cânı, cânânı, bütün varımı alsın **da** Hudâ, (27)
- Ruhumun senden, **İlâhî**, şudur ancak emeli: (29)
- Bu ezanlar-**ki şehâdetleri dînin temeli** / Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli (31/32)
- Her cerîhamdan, **İlâhî**, boşanıp kanlı yaşım, / Fışkırır rûh-i mücerred gibi yerden na’sım; (34/35)
- Dalgalan sen **de** şafaklar gibi **ey şanlı hilâl**; (37)

Marşıta 10 adet cümle dışı unsur kullanılmıştır. Bunlardan en çok dikkat çekenler iki kez bayrağa, iki kez Allah’a, bir kez de orduya seslenilen “*ey nazlı hilâl, ey şanlı hilâl, İlâhî, Arkadaş*” unsurlarıdır. Akif, bu seslenmelerle marşın okunuşunu tekdüzelikten kurtarmış, çarpıcı bir üslup yakalamıştır. Böylece marş hem okuyana hem dinleyene daha çok etki eder duruma gelmiştir.

1.4. CÜMLE TÜRLERİ

1.4.1 Yapısına Göre Cümleler

1.4.1.1. Basit Cümle

İçinde sadece bir yüklem bulunan cümlelerdir (Özkan, Toker ve Aşçı: 128). Yani bir adet yargının bildirildiği cümleler basit cümle durumundadır. Cümle içinde isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil durumunda olan kelime veya kelime grupları yargı bildirmediği için cümlenin basitliğini bozmaz.

İstiklâl Marşı'ndaki basit cümleler şu şekildedir:

- Korkma, (1)
- sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak; / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (1/2)
- O benim milletimin yıldızıdır, (3)
- parlayacak;(3)
- O benimdir, (4)
- o benim milletimindir ancak. (4)
- Çatma, çehreni ey nazlı hilâl! (5)
- kurban olayım (5)
- Kahraman ırkıma bir gül... (6)
- ne bu şiddet bu celâl? (6)
- Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl, (7)
- Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl. (8)
- Ben ezelden beridir hür yaşadım, (9)
- hür yaşarım. (9)
- Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? (10)
- Şaşarım! (10)
- Kükremiş sel gibiyim; (11)

- bendimi çiğner, (11)
- aşarım; (12)
- Yırtarım dağları, (12)
- enginlere sığmam, (12)
- taşarım. (12)
- Ulusun, (15)
- korkma! (15)
- Nasıl böyle bir îmânı boğar, / "Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar? (15/16)
- Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın; (17)
- Siper et gövdeni, (18)
- dursun bu hayâsızca akın. (18)
- Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın... / Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın. (19/20)
- Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, (21)
- tanı! (21)
- Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı. (22)
- Sen şehîd oğlusun, (23)
- İncitme, (23)
- yazıktır; (23)
- Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ? (25)
- Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ, (27)
- Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ. (28)
- Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli: (29)
- Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli! (30)

- Bu ezanlar-ki şehâdetleri dînin temeli / Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli (32)
- Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım, / Fışkırır rûh-i mücerred gibi yerden na'sım; (34/35)
- O zaman yükselerek Arş'a değer, belki başım. (36)
- Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl; (37)
- Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl. (38)
- Ebediyen sana yok, (39)
- ırkıma yok izmihlâl: (39)
- Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet; (40)
- Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl! (41)

İstiklâl Marşı'ndaki cümlelerin 49'u basit yapıdadır.

1.4.1.2. Birleşik Cümle

Bir asıl cümle ile onun anlamını tamamlayan bir ya da birkaç yardımcı cümleden oluşan cümlelerdir (Ergin, 2009: 404). Birleşik cümlede birden fazla yargı bulunur (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 129).

İstiklâl Marşı'ndaki birleşik cümleler şu şekildedir:

1.4.1.2.1. Şartlı Birleşik Cümle

Şart ifadesine dayalı bir yan cümle ile bir ana cümleden oluşan cümlelerdir. Yüklemdeki yargının bir şarta bağlandığı cümledir. Şart ifadesi -sA şart eki ile yapılır. Şart kipi istek ve dilek ifadelerinin dışında tam bir yargı bildirmez. Bunun sonucu olarak temel cümleye yardımcı cümle olarak katılır. Bu yardımcı cümleler temel cümleyi şart, zaman, sebep, tahmin, benzetme vb. anlamlarla tamamlar. Şart cümlesi temel cümleden önce gelir ve özne, nesne, yer tamlayıcısı, çoğu zaman da zarf göreviyle temel cümleye bağlanır. (Özkan ve Sevinçli, 2009: 173).

İstiklâl Marşı'ndaki şartlı birleşik cümleler aşağıdaki gibidir:

- Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar; Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim var. (13/14)
- Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı. (24)
- Şühedâ fışkıracak, toprağı sıksan şühedâ! (26)
- O zaman vecd ile bin secde eder –varsa- taşım; (33)

İstiklâl Marşı'nda 4 adet şartlı birleşik cümle kullanılmıştır. Akif bu cümlelerle toprağı sıkıldığında şehîd kanı fışkıran vatanın, hangi koşulda olursa olsun, düşmana teslim edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

1.4.1.3 Sıralı Cümle

Tek başlarına kullanıldıklarında birer anlam taşıyan cümlelerin virgül, noktalı virgül veya bağlaçlarla sıralanmasıyla oluşan cümleler topluluğudur (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 138). Cümleler arasında temel cümle, yardımcı cümle ilgisi değil art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma-denkleştirme gibi ilgiler bulunur. Sıralı cümleleri oluşturan cümlelerin her biri yapı ve anlam bakımından farklı özellikler taşıyabilir. Sıralı cümleler; öge ortaklığına göre bağımlı sıralı ve bağımsız sıralı cümle olmak üzere ikiye ayrılır (Özkan ve Sevinçli, 2009: 183).

İstiklâl Marşı'ndaki sıralı cümleler şu şekildedir:

- Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak; / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (1/2)
- O benim milletimin yıldızıdır, (o) parlayacak; / O benimdir, o benim milletimindir ancak. (3/4)
- Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl! (5)
- Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl, / Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl. (7/8)
- Ben ezelden beridir hür yaşadım, (ben) hür yaşarım. (9)
- Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner, aşarım; / Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım. (11/12)
- Ulusun, korkma! (15)
- Arkadaş! (Sen) Yurduma alçakları uğratma sakın; / Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın. (17/18)
- Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı! (21)

- Sen şehîd oğlusun, incitme (atanı), yazıktır; / Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı. (23/24)
- Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ, / (Hudâ)Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ. (27/28)
- O zaman vecd ile bin secde eder –varsa- taşım;/ Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım, / Fışkırır rûh-i mücerred gibi yerden na’sım; / O zaman yükselerek Arş’a değer, belki başım. (33/34/35/36)
- Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl; / Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl. (37/38)
- Ebediyen sana yok (izmihlâl), / (ebediyen) ırkıma yok izmihlâl: (39)
- Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet; / Hakkıdır, Hakk’a tapan milletimin istiklâl! (40/41)

İstiklâl Marşı’nda 20 parça sıralı cümle örneği bulunmaktadır. Mehmet Akif sözün akışını kesmemek için sıralı cümlelerden oluşan bu 20 parçayı kullanmıştır. Bu durum marşın okunuşuna bir hareketlilik kazandırmıştır.

1.4.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Türkiye Türkçesinde cümlelerde yüklem ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir isim ya da fiilden oluşur (Karahana, 2007: 14). Buna göre cümleler yüklemin türüne göre *fiil* ve *isim cümlesi* olmak üzere ikiye ayrılır.

İstiklâl Marşı’ndaki cümlelerin yüklemlerinin türüne göre ayrımı şu şekildedir:

1.4.2.1. Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlelerdir. Kip ve şahıs bildiren bütün fiiller yargı taşır. Bu yargı, ikinci kişi emir kipi dışında daima ekle yapılır Her türlü kılış ve oluş fiil cümleleri ile verilir (Karahana, 2007: 96).

İstiklâl Marşı’ndaki fiil cümleleri aşağıdaki gibi olup yüklem olan çekimli fiiller koyu yazılmıştır:

- **Korkma**, (1)
- **sönmez** bu şafaklarda yüzen al sancak; / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (1/2)

- **parlayacak;**(3)
- **Çatma**, çehreni ey nazlı hilâl! (5)
- **kurban olayım** (5)
- Kahraman ırkıma bir **gül...** (6)
- Sana **olmaz** dökülen kanlarımız sonra **helâl**, (7)
- Ben ezelden beridir hür **yaşadım**, (9)
- hür **yaşarım**. (9)
- Hangi çılgın bana zincir **vuracakmış?** (10)
- **Şaşarım!** (10)
- bendimi **çiğner**, (11)
- **aşarım;** (11)
- **Yırtarım** dağları, (12)
- enginlere **sığmam**, (12)
- **taşarım**.(12)
- **korkma!** (15)
- Nasıl böyle bir îmânı **boğar**, "Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar? (15/16)
- Arkadaş! Yurduma alçakları **uğratma** sakın; (17)
- **Siper et** gövdeni, (18)
- **dursun** bu hayâsızca akın. (18)
- **Doğacaktır** sana va'dettiği günler Hakk'ın... Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın. (19/20)
- Bastığın yerleri "toprak!" diyerek **geçme**, (21)
- **tanı!** (21)
- **Düşün** altındaki binlerce kefansız yatanı. (22)
- **incitme...** atanı; (23)
- **Verme**, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı. (24)
- Kim bu cennet vatanın uğruna **olmaz** ki **fedâ?** (25)
- Şühedâ **fışkıracak**, toprağı sıksan şühedâ! (26)
- Cânı, cânânı, bütün varımı **alsın** da Hudâ, (27)
- **Etmesin** tek vatanımdan beni dünyâda **cüdâ**. (28)
- **Değmesin** ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli! (30)

- Bu ezanlar-ki şehâdetleri dînin temeli / Ebedî yurdumun üstünde benim **inlemeli** (31/32)
- O zaman vecd ile **bin secde eder** –varsa- taşım; (33)
- Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım, / **Fışkırır** rûh-i mücerred gibi yerden na'sım; (34/35)
- O zaman yükselerek Arş'a **değer**, belki başım. (36)
- **Dalgalan** sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl; (37)
- **Olsun** artık dökülen kanlarımın hepsi **helâl**. (38)

Yüklem başlığında da belirtildiği gibi İstiklâl Marşı'ndaki 53 cümlelerin 38'inin yüklemi yargı yüklenmiş bir fiildir. Bu da marştaki 53 cümlelerin 38'inin birer fiil cümlesi olduğu anlamına gelir.

Fiil cümlelerinin daha çok kullanılmasının iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi bir hareket, eylem yani fiil dili olan Türkçede yüklem fiilden oluşması eğilimidir. İkincisi ise marшта anlatılan ve verilen, verilmesi istenilen, veriliyor ve verilecek olan Kurtuluş Savaşı mücadelesi ile ilgilidir. Savaş halindeki savunma ve hücum hareketleri marшта daha çok fiil cümleleri kullanılmasını etkilemiştir. Mehmet Akif bayrağımızın her zaman göklerde dalgalanacağını, ezelden beri hür yaşayan milletin yine hür yaşayacağını, bu nedenle de yurt için verilecek savaştan korkulmaması, ne pahasına olursa olsun yurdun savunulması gerektiğini yukarıdaki fiil cümleleriyle anlatmış, vatan savunması için bir çağrı yapmıştır.

Durumun önemini de söz konusu 38 fiil cümlesinin 16'sında fiilleri emir kipinde çekimleyerek (*korkma, çatma, gül, korkma, uğratma, siper et, dursun, geçme, tanı, düşün, incitme, verme, alsın, cüdâ etmesin, değmesin, dalgalan*) vurgulamıştır. Yani 37 fiil cümlesinin hemen hemen yarısı *emir cümlesidir*. Görüldüğü gibi ikinci tekil kişiye emir içeren 14 cümle kurulmuştur. Akif bu cümlelerle kahraman ordumuza seslenerek korkmadan savaşılmasını, bedenlerin siper edilip yurda alçakların uğratılmamasını, dünyalar verilse de bu cennet vatanın kimseye verilmemesini, millet adına emretmiş ve kurtuluş mücadelesini kaçınılmaz kılmıştır.

1.4.2.2. İsim Cümlesi

Yüklemi bir isim veya isim grubu olan cümlelerdir. İsim ve isim grupları “-i-” ek-fiili ile görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem görevi yapar. İsim cümlelerinde kip eki taşımayan yüklem geniş zaman kipindedir. Anlamı pekiştirmek veya yükleme ihtimal anlamı katmak üzere *-Dir* eki de kullanılabilir (Karahan,

2007: 96). Türkçede “*var*” ve “*yok*” isimleri de cümlede yüklem olarak kullanılabilir. Esasen bunlarda –*Dır* eki düşmüştür. Bu kelimeler bugün eksiz olarak kullanılmaktadır.

İstiklâl Marşı’ndaki isim cümleleri aşağıdaki gibi olup yüklem durumundaki isim veya isim grupları koyu yazılmıştır:

- O benim milletimin yıldızıdır, (3)
- O benimdir, (4)
- benim milletimindir ancak. (4)
- ne bu şiddet bu celâl? (6)
- Hakkıdır, Hakk’a tapan, milletimin istiklâl. (8)
- Kükremiş sel gibiyim; (11)
- Garb’ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar; / Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim **var**. (13/14)
- **Ulusun**, (15)
- Sen **şehîd** oğlusun, (23)
- **yazıktır** (23)
- Ruhumun senden, İlâhî, **şudur** ancak emeli: (29)
- Ebediyen sana **yok** (izmihlâl), (39)
- ırkıma **yok** izmihlâl: (39)
- **Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın** hürriyet; (40)
- **Hakkıdır, Hakk’a tapan milletimin** istiklâl! (41)

Akif, yukarıda verilen 15 isim cümlesi ile yıldızın (bayrağın) millete ait, hürriyet ve istiklâlin Hakk’a tapan milletin hakkı, kahraman ordumuzun hem ulu hem de şehîd bir milletin nesli olduğunu hatırlatmıştır.

1.4.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Türkçe cümlelerde temel öge yüklemidir ve yüklem genellikle cümlede sonunda bulunur. Özellikle konuşma ve şiir dilinde ise anlamı güçlendirmek veya vurgu amacıyla yüklemin yeri değişebilir. Yüklemin sona bulunup bulunmasına göre de cümleler ikiye ayrılır; *kurallı cümle*, *devrik cümle*.

İstiklâl Marşı’ndaki cümleler yüklemlerinin bulundukları yere göre şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1.4.3.1. Kurallı Cümle

Yüklemi sonda bulunan cümlelerdir. Türkçenin doğal söz diziminde cümlenin temel ögesi olan yüklem sonda, onu tamamlayan ögeler ise yüklemün önünde bulunur (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 145).

İstiklâl Marşı'ndaki kurallı cümleler aşağıda verilmiş olup yüklemeler koyu yazılmıştır:

- **Korkma**, (1)
- O benim milletimin yıldızıdır, (3)
- **parlayacak**;(3)
- O **benimdir**, (4)
- **Kurban olayım** (5)
- Kahraman ırkıma bir **gül...** (6)
- Ben ezelden beridir hür **yaşadım**, (9)
- hür **yaşarım**. (9)
- Hangi çılgın bana zincir **vuracakmış?** (10)
- **Şaşarım!** (10)
- **Kükremiş sel gibiyim**; (11)
- bendimi **çiğner**, (11)
- **aşarım**; (11)
- enginlere **sığmam**, (12)
- **taşarım**.(12)
- Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar; / Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim **var**. (13/14)
- **Ulusun**, (15)
- **korkma!** (15)
- Bastığın yerleri "toprak!" diyerek **geçme**, (21)
- **tanı!** (21)
- Sen **şehîd oğlusun**, (23)
- **incitme...** atanı; (23)
- **yazıktır**; (23)
- Bu ezanlar-ki şehâdetleri dînin temeli / Ebedî yurdumun üstünde benim **inlemeli** (31/32)

1.4.3.2. Devrik Cümle

Yüklemi sonda bulunmayan cümleler *devrik cümle* olarak adlandırılır. Bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ile şiirde ahenk endişesi diğer öğelerin olduğu gibi yüklemde yerini değiştirebilir. Devrik cümleler sözlü dilde yazılı dile oranla daha fazla kullanılır. Şiir dilinde de devrik cümle çokça görülür (Karahana, 2007: 100).

İstiklâl Marşı'ndaki devrik cümleler aşağıda verilmiş olup yüklemde koyu yazılmıştır:

- **sönmez** bu şafaklarda yüzen al sancak; / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (1/2)
- O **benim milletimindir** ancak. (4)
- **Çatma**, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl! (5)
- Kahraman ırkıma bir **gül...** (6)
- **ne** bu şiddet bu celâl? (6)
- Sana **olmaz** dökülen kanlarımız sonra **helâl**, (7)
- **Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin** istiklâl. (8)
- **Yırtarım** dağları, (12)
- Nasıl böyle bir imânı **boğar**, "Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar? (15/16)
- Arkadaş! Yurduma alçakları **uğratma** sakın; (17)
- **Siper et** gövdeni, (18)
- **dursun** bu hayâsızca akın. (18)
- **Doğacaktır** sana va'dettiği günler Hakk'ın... Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın. (19/20)
- **Düşün** altındaki binlerce kefensiz yatanı. (22)
- **incitme...** atanı; (23)
- **Verme**, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı. (24)
- Kim bu cennet vatanın uğruna **olmaz** ki **fedâ**? (25)
- Şühedâ **fışkıracak**, toprağı sıksan şühedâ! (26)
- Cânı, cânânı, bütün varımı **alsın** da Hudâ, (27)
- **Etmesin** tek vatanımdan beni dünyâda **cüdâ**. (28)
- Ruhumun senden, İlâhî, **şudur** ancak emeli: (29)
- **Değmesin** ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli! (30)
- O zaman vecd ile **bin secde eder** –varsa- taşım; (33)

- Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım, / **Fışkırır** rûh-i mücerred gibi yerden na'şım; (34/35)
- O zaman yükselerek Arş'a **değer**, belki başım. (36)
- **Dalgalan** sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl; (37)
- **Olsun** artık dökülen kanlarımın hepsi **helâl**. (38)
- Ebediyen sana **yok** (izmihlâl), (39)
- ırkıma **yok** izmihlâl: (39)
- **Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın** hürriyet; (40)
- **Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin** istiklâl! (41)

İstiklâl Marşı'ndaki 53 cümlemin 24'ü kurallı, 29'u devrik durumdadır. Bu durum Türkiye Türkçesinde şiir dilinde ahenk sağlama amacıyla devrik cümlelerin daha çok kullanılması eğiliminden kaynaklanmaktadır. Söz konusu cümlelerle marşta etkileyici bir söyleyiş yakalanmıştır.

1.4.4. Anlamına Göre Cümleler

Çalışmada cümleler anlamına göre olumlu, olumsuz, soru ve emir cümlesi olarak sınıflandırılmıştır.

İstiklâl Marşı'ndaki cümleler de anlamına göre şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1.4.4.1. Olumlu Cümle

Cümlede anlatılan yargının gerçekleştiği cümlelerdir. Böyle cümlelerin yüklemi yapma, yapılma veya olma bildirir (Karahan, 2007: 103). Yapı bakımından olumsuz görünen bazı cümleler ise anlamca olumludur. Olumsuzluk bildiren yüklem üzerine “*değil*” veya “*yok*” kelimeleri geldiğinde cümle olumlu bir anlam kazanır (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 147). İki olumsuz unsur bir cümlemin anlamını olumlu yapar (Karahan, 2007: 104).

İstiklâl Marşındaki olumlu cümleler aşağıda gösterilmiş, yapma, yapılma veya olma bildiren yüklem koyu yazılmıştır:

- O benim milletimin yıldızıdır, (3)
- parlayacak;(3)
- O benimdir, (4)
- o benim milletimindir ancak. (4)
- kurban olayım (5)

- **Hakkıdır, Hakk’a tapan, milletimin** istiklâl. (8)
- Ben ezelden beridir hür **yaşadım**, (9)
- hür **yaşarım**. (9)
- **Şaşarım!** (10)
- **Kükremiş sel gibiyim**; (11)
- bendimi **çiğner**, (11)
- **aşarım**; (11)
- **Yırtarım** dağları, (12)
- **taşarım**.(12)
- Garb’ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar; / Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim **var**. (13/14)
- **Ulusun**, (15)
- **Doğacaktır** sana va’dettiği günler Hakk’ın... Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın. (19/20)
- Sen **şehîd oğlusun**, (23)
- **yazıktır** (23)
- Şühedâ **fıskıracak**, toprağı sıksan şühedâ! (26)
- Cânı, cânânı, bütün varımı **alsın** da Hudâ, (27)
- Ruhumun senden, İlâhî, **şudur** ancak emeli: **(29)**
- Bu ezanlar-ki şehâdetleri dînin temeli / Ebedî yurdumun üstünde benim **inlemeli** (31/32)
- O zaman vecd ile **bin secde eder** –varsa- taşım; (33)
- Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım, / **Fıskırır** rûh-i mücerred gibi yerden na’şım; (34/35)
- O zaman yükselerek Arş’a **değer**, belki başım. (36)
- **Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın** hürriyet; (40)
- **Hakkıdır, Hakk’a tapan milletimin** istiklâl! (41)

1.4.4.2. Olumsuz Cümle

Cümlede verilen yargının gerçekleşmediği cümlelerdir. Böyle cümleler, yapmama, yapılmama, olmama bildirir. Türkiye Türkçesinde -mA(z) olumsuzluk eki ile “değil”, “ne...ne...” ve “yok” sözleri cümlenin anlamını olumsuz yapar (Karahana, 2007: 104).

İstiklâl Marşı'ndaki olumsuz cümleler aşağıdaki gibi olup yapmama, yapılmama, olmama bildiren yüklemeler koyu yazılmıştır:

- **sönmez** bu şafaklarda yüzen al sancak; / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (1/2)
- Sana **olmaz** dökülen kanlarımız sonra **helâl**, (7)
- enginlere **sığmam**, (12)
- Ebediyen sana **yok** (izmihlâl), (39)
- ırkıma **yok** izmihlâl: (39)

1.4.4.3. Soru Cümlesi

Soru yoluyla bilgi almanın amaçlandığı cümlelerdir. Soru cümlesi olumlu veya olumsuz olabilir (Karahan, 2007: 107). Böyle cümleler soru bildiren kelimelerle veya soru ekleriyle kurulur. Soru zamirleri, soru zarfları, soru sıfatları, soru edatları soru bildiren kelimelerdir (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 149). Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi kurulabilir (Karahan, 2007: 107).

İstiklâl Marşı'ndaki soru cümleleri aşağıda gösterilmiş, soru bildiren kelimeler koyu yazılmıştır:

- **ne** bu şiddet bu celâl? (6)
- **Hangi** çılgın bana zincir vuracakmış? (10)
- **Nasıl** böyle bir îmânı boğar, "Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar? (15/16)
- **Kim** bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ? (25)

1.4.4.4. Emir Cümlesi

Emir kipinde bir yüklem bulundığı cümlelerdir. Bu cümlelerle emir anlamının yanında yasak, dilek ve öneri anlamları da verilebilir

İstiklâl Marşı'ndaki emir cümleleri şu şekildedir:

- **Korkma**, (1 ve 15)
- **Çatma**, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl! (5)
- Kahraman ırkıma bir **gül...** (6)
- Arkadaş! Yurduma alçakları **uğratma** sakın; (17)

- **Siper et** gövdeni, (18)
- **dursun** bu hayâsızca akın. (18)
- Bastığın yerleri "toprak!" diyerek **geçme**, (21)
- **tanı!** (21)
- **Düşün** altındaki binlerce kefensiz yatanı. (22)
- **incitme...** atanı; (23)
- **Verme**, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı. (24)
- **Etmesin** tek vatanımdan beni dünyâda **cüdâ**. (28)
- **Değmesin** ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli! (30)
- **Dalgalan** sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl; (37)
- **Olsun** artık dökülen kanlarımın hepsi **helâl**. (38)

İstiklâl Marşı'ndaki 53 cümleinin 28'i olumlu, 16'sı emir, 5'i olumsuz, 4'ü soru cümlesidir. Olumlu cümlelerin çokluğu Akif'in milli mücadelenin zaferle sonuçlanacağına dair inancından kaynaklanmaktadır. Bu cümlelerle zafere dair inancın kahraman Türk milleti ve ordusu tarafından da paylaşılması amaçlanmıştır. Akif'in kullandığı 4 soru cümlesinin 3'ünde soru içeren ifadeler olsa da esasen bu sorulara bir cevap beklenmemektedir. Akif bu cümlelerde Türk milletine zincir vurulamayacağını, Türk milletinin îmânının boğulamayacağını, cennet vatanın uğruna her Türk çocuğunun seve seve feda olacağını vurgulamıştır. Bu cümlelerle anlık bir duraksama yaratan şair marşın üslubunu etkili kılmıştır. Emir cümlelerin çoğu ikinci tekil kişiye emir içermektedir. Söz konusu emir cümleleri ile orduya seslenilerek, korkmadan mücadele edilmesi isteği emir kipiyle belirtmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

Türkmençay Antlaşması ile 1828 yılında kuzeyi Ruslara, güneyi Safevîlere bırakılan Azerbaycan uzun süren mücadelelerin ardından 28 Mayıs 1918'de, Mehmet Emin Resulzade önderliğinde bağımsızlığını ilân etmiştir. Bu durum ancak 1920'ye kadar sürmüştür, Kızıl Ordu'nun Bakü'yü işgal etmesiyle Azerbaycan yeniden Rus hâkimiyetine girmiştir (Özkan, 2017: 104). Yaklaşık yetmiş yıl bağımsızlık hasreti çeken Azerbaycan Türkleri, 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilan etmiştir.

Ahmed Cevad tarafından kaleme alınan Azerbaycan Marşı 1992 yılında ulusal marş olarak kabul edilmiş, Azerbaycan Türklerinin bağımsızlığı tescil edilmiştir. Marş Azerbaycan Türklerinin vatan sevgisini göstermesinin yanında Azerbaycan Türkçesi söz dizimi unsurlarını da yansıtmaktadır. Oldukça sade bir şekilde yazılan marş bugün herhangi bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı tarafından da zorlanmadan anlaşılabilir durumdadır. Bu hâliyle marş, Türkiye ve Azerbaycan Türkçesi arasındaki sıkı bağın bir kanıtıdır. Bu açıdan Azerbaycan Marşı'nda söz dizimi şu şekildedir:

2.1. AZERBAIJAN MARCH

AZƏRBAYCAN MARŞI

1. Azərbaycan! Azərbaycan!
2. Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
3. Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
4. Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız!
5. Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
6. Minlərlə can qurban oldu!
7. Şinən hərəkət meydan oldu!
8. hüququndan keçən əsgər,
9. hərəkət bir qəhrəman oldu!
10. Sən olasan gülüstan,
11. Sənə hər an can qurban!
12. Sənə min bir məhəbbət,
13. Sənəmdə tutmuş məkan!
14. Namusunu hifz etməyə,
15. Bayrağını yüksəltməyə,
16. Cümlə gənclər müştəqdir!
17. Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
18. Azərbaycan! Azərbaycan!
19. Azərbaycan! Azərbaycan!

(Cevad, 1992: <https://e-qanun.az/framework/7087>)

AZERBAIJAN MARŞI

-Türkiye Türkçesi ile-

1. Azerbaycan! Azerbaycan!
2. Ey, kahraman evladın şanlı vatanı!
3. Senin için can vermeye hepimiz hazırız!
4. Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz!
5. Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!
6. Binlerce can kurban oldu,
7. Sinen harbe meydan oldu!
8. Kendini feda eden asker,
9. Her biri kahraman oldu!
10. Sen olasin gülistan,
11. Sana her an can kurban!
12. Sana bin bir sevgi,
13. Sinemde tutmuş mekân!
14. Namusunu korumaya,
15. Bayrağını yükseltmeye,
16. Bütün gençler hazır!
17. Şanlı vatan! Şanlı vatan!
18. Azerbaycan! Azerbaycan!
19. Azerbaycan! Azerbaycan!

2.2. KELİME GRUPLARI

2.2.1. İsim Tamlaması

Türkiye Türkçesindeki isim tamlamaları Azerbaycan Türkçesi dil bilgisi çalışmalarında *ismi birleşmeler* başlığında verilir. Temel unsuru isimlerden oluşan birleşmeler ismi birleşmeler olarak adlandırılır (Alışvova Demirdağ, 2021: 120).

Birinci unsuru ilgi durumu eki, ikinci unsuru iyelik eki almış birleşmeler, Azerbaycan Türkçesinde *üçüncü növ teyini söz birleşmesi*) terimiyle değerlendirilir (Alışvova Demirdağ, 2021: 120. Bu da Türkiye Türkçesindeki belirtili isim tamlamasına karşılık gelir. Bu söz birleşmeleri Türkiye Türkçesindeki gibi unsurlar arasında geçici bir ilişki kurar ve belirli bir şeyi gösterir.

Birinci unsurun eksiz, ikinci unsurun iyelik eki aldığı birleşmeler Azerbaycan Türkçesinde *ikinci növ söz teyini* olarak adlandırılır (Alışvova Demirdağ, 2021: 123). Bu da Türkiye Türkçesindeki belirtisiz isim tamlamasına denk gelir. Unsurlar arasında daha güçlü bir ilişkinin kurulduğu bu söz birleşmeleri, belirsiz ve genel bir nesneyi veya kavramı anlatır.

Azerbaycan Marşı'nda geçen ve isim tamlaması olarak değerlendirilen kelime grupları şu şekildedir:

2.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

- qəhrəman övladın şanlı Vətəni “kahraman evladın şanlı vatani” (1) < qəhrəman övladın (ty) / şanlı vətəni (tn)

Azerbaycan Marşı'nda isim tamlaması olarak değerlendirilebilecek tek bir örnek bulunmaktadır. Söz konusu örnek Türkiye Türkçesindeki belirtili isim tamlamasına karşılık gelen üçüncü növ söz teyini birleşmesi örneğidir. Marşta isim tamlamasına tek bir örneğin bulunması Azerbaycan Marşı'nın sadece 18 dizeden oluşması ile ilgilidir. Bu tek örnekle Azerbaycan gençleri ve şanlı Azerbaycan vatani arasındaki ilişki ortaya konmaktadır. Şanlı Azerbaycan vatanının kahraman Azerbaycan gençlerine ait olduğu vurgulanmıştır.

2.2.2. Sıfat Tamlaması

Azerbaycan Türkçesinde sıfat tamlaması da ismi birleşmeler başlığı altında incelenir ve *birinci növ söz təyini birleşmesi* olarak adlandırılır (Alışvova Demirdağ, 2021: 127). Türkiye Türkçesindeki gibi sıfat olan tamlayan unsur önce gelir ve çekim eki almaz.

Azerbaycan Marşı'nda geçen ve sıfat tamlamaları örnek olarak verilebilecek kelime grupları şunlardır:

- qəhrəman övlad “kahraman evlat” (1) < qəhrəman (ty) / övlad (tn)
- şanlı Vətən “şanlı vatan” (1 ve 17-2 kez- toplamda 3 kez) < şanlı (ty) / vətən (tn)
- Üçrəngli bayraq “üç renkli bayrak” (5) < üçrəngli (ty) / bayraq (tn)
- Minlərlə can “binlerce can” (6) < minlərlə (ty) / can (tn)
- hüququndan keçən əsgər “kendini feda eden asker” (8) < hüququndan keçən (ty) / əsgər (tn)
- hərə bir “her biri” (9) < hərə (ty) / bir (tn)
- hər an “her an” (11) < hər (ty) / an (tn)
- min bir məhəbbət “bin bir sevgi” (12) < min bir (ty) / məhəbbət (tn)
- Cümlə gənclər “bütün gençler” (16) < cümlə (ty) / gənclər (tn)

Azerbaycan Marşı'nda toplamda 11 adet sıfat tamlaması kullanılmıştır. Söz konusu tamlamalar ile Azerbaycan gençlerinin kahramanlığı; vatanın şanı ile vatan yolunda verilen canların çokluğu ve vatana duyulan sevginin büyüklüğü anlatılmıştır. Azerbaycan Marşı ile İstiklâl Marşı'nda sıfat tamlamalarının kullanım amacı arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir. Ortak bilincin yansıması en çok sıfat tamlamalarında kendini gösterir.

2.2.3. İsim-Fiil Grubu

Azerbaycan Türkçesinde isim-fiil, sıfat- fiil ve zarf-fiil, *fiili birleşmeler* adında tek başlık altında incelenir (Alışvova Demirdağ, 2021: 140). *Mesder* olarak adlandırılan ve sıklıkla kullanılan isim-fiil ekleri -mAK ve -mA ekleridir (Alışvova Demirdağ, 2021: 136). Bu ekler Türkiye Türkçesindeki gibi eklendiği fiilin hareket ismini yapar. Azerbaycan Türkçesinde fiili birleşmeler içerisinde değerlendirilen isim-fiil grubunda temel unsur isim-

fiildir ve genel olarak sonda bulunur. Bu grup *mesder terkihi* olarak adlandırılır ve söz dizimi içerisinde özne, yüklem, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf tümleci görevi yapar (Alışvova Demirdağ, 2021: 137).

Azerbaycan Marşı'nda kullanılan isim-fiil grupları şu şekildedir:

- Səndən ötrü can verməyə “senin için can vermeye” (3) < səndən ötrü (z) / can (bsz n) / verməyə (y)
- Səndən ötrü qan tökməyə “senin için kan dökmeye” (4) < səndən ötrü (z) / qan (bszn) / tökməyə (y)
- Namusunu hifz etməyə “namusunu korumaya” (14) < namusunu (bln) / hifz etməyə (y)
- Bayrağını yüksəltməyə “bayrağını yükseltmeye” (15) < bayrağını (bln) / yüksəltməyə (y)

Yukarıda görüldüğü gibi Azerbaycan Marşı'nda 4 adet isim-fiil grubu geçmektedir. Bu kelime gruplarıyla vatan için can verip kan dökmeye tüm Azerbaycan halkının, vatanın namusunun korunması ve bayrağın yükseltilmesine tüm Azerbaycan gençlerinin hazır olduğu anlatılmıştır.

2.2.4. Sıfat-Fiil Grubu

Daha önce belirtildiği üzere Azerbaycan Türkçesinde isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil grupları fiili birleşmeler başlığı altında incelenmektedir. *Feli-sifet* olarak adlandırılan sıfat fiil grubu -An, -mİş, -Ar, -mAz, -AcAK, -mall, -AsI, -dIk sıfat-fiil ekleri ile kurulur (Alışvova Demirdağ, 2021: 140-141). Türkiye Türkçesindeki gibi temel unsur sıfat-fiildir ve genelde sonda bulunur. Bu kelime grupları söz dizimi içerisinde isim, sıfat ve zarf görevindedirler.

Azerbaycan Marşı'nda 1 adet sıfat-fiil grubu geçmekte olup örneği aşağıdadır:

- hüququndan keçən “kendinden vazgeçen” (8) < hüququndan (yt) / keçən (y)

İsim tamlamasında olduğu gibi sıfat-fiil grubunun da Azerbaycan Marşı'nda tek bir örneğinin bulunmasının nedeni marşın kısa olmasından kaynaklanmaktadır. Bu tek örnek ile kendinden, kendi varlığından vazgeçen askerlerin kahramanlığı anlatılmıştır.

2.2.5. Edat Grubu

Azerbaycan Türkçesinde edat grubu, kelime grubu olarak değerlendirilmemektedir. Fiili birleşmeler içerisinde goşmalı fiili birleşmeler başlığında *müstakil anlamlı kelime + goşma (edat) + fiili birleşme* şeklinde oluşturulan bir söz grubundan bahsedilir (Alışvova Demirdağ, 2021: 156).

Yine de Azerbaycan Marşı'nda edat grubu olarak değerlendirilebilecek 2 örnek bulunmaktadır:

- Səndən ötrü “senin için” (3 ve 4)

2.2.6. Ünlem Grubu

Azerbaycan Türkçesinde kelime grubu olarak incelenmeyen ünlem grubu *nidalar* başlığı ile şekil bilgisi bölümünde değerlendirilir (Alışvova Demirdağ, 2021: 181). Ünlemler konuşanın türlü duygu ve heyecanını etkili bir şekilde anlatmasını sağlar (Yalçın, 2021: 395). Cümle ögeleri bağlamında ise cümle ögesi değeri olmayan *xitab* “*hitap*” başlığı altında değerlendirilir (Alışvova Demirdağ, 2021: 181-182).

Azerbaycan Marşı'nda 1 adet ünlem grubu örneği bulunur:

- Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni! “Ey kahraman evladın şanlı vatanı” (2)

Azerbaycan Marşı'nda bir örneği bulunan ünlem grubu ile şanlı Azerbaycan vatanına seslenilmiş, marşa etkili bir giriş yapılmıştır.

2.2.7. Birleşik Fiil Grubu

Azerbaycan Türkçesinde birleşik fiil grubu kelime grubu olarak değerlendirilmez. Birleşik fiiller şekil bilgisinde fiil başlığı altında *mürekkebb fiiller* “*birleşik fiiller*” başlığında incelenir (Alışvova Demirdağ, 2021: 187). Azerbaycan Türkçesinde kelime grubu olarak değerlendirilmese de birleşik fiiller Türkiye Türkçesindeki gibi *isim + yardımcı fiil* ya da *fiil + fiil* şeklinde kurulur.

Buna göre Azərbaycan Marşı'nda birləşik fiil grubuna örnek olabilecek söz grupları aşağıda verilmiştir:

- qurban ol- “kurban ol-” (6)
- meydan ol- “meydan ol-” (7)
- qəhrəman ol- “kahraman ol-” (9)
- gülüstan ol- “gülistan ol-” (10)
- məkan tut- “mekân tut-” (13)

Azərbaycan Marşı'nda 5 adet birləşik fiil grubu örneği geçmektedir. Söz konusu örneklerin tümü isim + yardımcı fiil şeklindedir.

2.2.8. Sayı Grubu

Azərbaycan Türkçesinde temel sözcük türü olarak ele alınan sayılar şekil bilgisinde incelenir (Alışvova Demirdağ, 2021: 194). Sayı grubu *sayı birləşmesi* adıyla teyini söz birləşmelerine dahil olmayan ismi birləşmelerin oluşum yollarından biri olarak değerlendirilir (Alışvova Demirdağ, 2021: 195). Kelime grubu olarak değerlendirilmese de Türkiye Türkçesindeki gibi grubun unsurları sayılardan oluşur ve genellikle sıfat olarak kullanılır.

Azərbaycan Marşı'nda 1 adet sayı sayı grubu geçmektedir:

- min bir “bin bir” (2)

Yukarıda gösterilen örnekle vatana duyulan sevginin büyüklüğü anlatılmıştır.

2.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ

2.3.1. Cümle

Azərbaycan Marşı'nda keçən cümlələr şu şəkildedir:

- Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız! “Senin için can vermeye hepimiz hazırız!” (3)
- Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız! “Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz!” (4)
- Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa! “Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!” (5)
- Minlərlə can qurban oldu! “Binlerce can kurban oldu!” (6)
- Sənən hər bə meydan oldu! “Göğsün harbe meydan oldu!” (7)
- hüququndan keçən əsgər, / hərə bir qəhrəman oldu! “kendini fedâ eden asker, / her biri kahraman oldu!” (8/9)
- Sən olasan gülüstan, “Sen olasan gülistan” (10)
- Sənə hər an can qurban! “Sana her an can kurban!” (11)
- Sənə min bir məhəbbət, / Sənəmdə tutmuş məkan! “Sana bin bir sevgi, / sinemde tutmuş mekân!” (12/13)
- Namusunu hifz etməyə, / Bayrağını yüksəltməyə, / Cümlə gənclər müştəqdir! “Namusunu korumaya, / Bayrağını yükseltmeye, bütün gençler hazırdır!” (14/15/16)

Azərbaycan Marşı'nda 10 adet cümle kullanılmıştır.

2.3.2. Cümlenin ögeleri

2.3.2.1. Yükləm

Azərbaycan Türkçesinde yükləm Türkiye Türkçesindeki gibi cümlenin temel unsurlarından biridir. Fakat Azərbaycan Türkçesinde esas temel unsur öznedir. Yükləm özneye bağlı olarak iş, durum, hareket ve yargı bildiren temel cümle ögesi olarak ele alınır (Alışvova Demirdağ, 2021: 247). Azərbaycan Türkçesinde *xeber* “haber” olarak adlandırılır.

Bunun dışında her iki lehçede de yüklem genellikle sonda bulunur. Yargı yüklenmiş bir fiil veya isimden oluşabilir.

Azerbaycan Marşı'nda kullanılan yüklemeler koyu yazılarak aşağıda gösterilmiştir:

- Səndən ötrü can verməyə cümlə **hazırız!** “Senin için can vermeye hepimiz hazırız!” (3)
- Səndən ötrü qan tökməyə cümlə **qadiriz!** “Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz!” (4)
- Üçrəngli bayrağımla **məsud yaşa!** “Üç renkli bayrağımla mesut yaşa!” (5)
- Minlərlə can **qurban oldu!** “Binlerce can kurban oldu!” (6)
- Sənən hər bə **meydan oldu!** “Göğsün harbə meydan oldu!” (7)
- hüququndan keçən əsgər, / hərə bir **qəhrəman oldu!** “kendini fedâ eden asker, / her biri kahraman oldu!” (8/9)
- Sən **olasan gülüstan,** “Sen olasan gülistan” (10)
- Sənə hər an can **qurban!** “Sana her an can kurban!” (11)
- Sənə min bir məhəbbət, / Sənəmdə **tutmuş məkan!** “Sana bin bir sevgi, / sinemde tutmuş mekân!” (12/13)
- Namusunu hifz etməyə, / Bayrağını yüksəltməyə, / Cümlə gənclər **müştaqdır!** “Namusunu korumaya, / Bayrağını yükseltmeye, bütün gençler hazırdır!” (14/15/16)

Yukarıda görüldüğü gibi Azərbaycan Marşı'nda geçen 10 cümlede 10 adet yüklem kullanılmıştır. Marşta kullanılan 10 yüklem 6'sı yargı bildiren fiillerden oluşur: *yaşa, qurban oldu, meydan oldu, qəhrəman oldu, olasan gülüstan, tutmuş məkan*. Burada dikkat çeken şey yaşa yüklemi dışındaki yüklemelerin *isim + yardımcı fiil* şeklinde kurulan birleşik fiil olmasıdır. Bu durum Azərbaycan Türkçesinde *ol-* yardımcı fiiliyle kurulan birleşik fiillerin yaygın kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüklemelerle vatanın mesut vatanın gül bahçesi olup mesut yaşaması, vatan sevgisinin gönülleri yurt tuttuğu ve gönülleri vatan sevgisiyle dolu Azərbaycanlıların vatan için canlarını kurban eden kahramanlar oldukları anlatılmıştır.

Yüklemlerden 4'ü ise yargı yüklenmiş isimdir: *hazırız, qadiriz, qurban, müştaqdır*. Söz konusu yüklemelerle vatan için can verip kan dökmeye, vatanın namusunu koruyup bayrağını yükseltmeye tüm Azərbaycan halkının-özellikle de gençlerin- her zaman hazır olduğu vurgulanmıştır.

2.3.2.2. Özne

Azerbaycan Türkçesinde temel öge öznedir ve hiçbir ögeye bağımlı değildir (Alışvova Demirdağ, 2021: 253). Türkiye Türkçesindeki gibi yüklem bildirdiği yargıyı yapan ya da yargının gösterdiği şey olan ögedir. İsim veya isim soylu kelime ve kelime gruplarından oluşabilir. Cümlede söylenmeyen özne, yüklemdeki kişi ekinden anlaşılır. Azerbaycan Türkçesinde “kim, ne, ve nere” soruları özneyi buldurur (Alışvova Demirdağ, 2021: 252).

Azerbaycan Marşı’ndaki özneler, koyu yazılarak aşağıda gösterilmiştir:

2.3.2.2.1. Açık Özne

- Səndən ötrü can verməyə **cümlə** hazırız! “Senin için can vermeye hepimiz hazırız!” (3)
- Səndən ötrü qan tökməyə **cümlə** qadیرiz! “Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz!” (4)
- **Minlərlə can** qurban oldu! “Binlerce can kurban oldu!” (6)
- **Sinə**n hər bə meydan oldu! “Göğsün harbe meydan oldu!” (7)
- hüququndan keçən əsgər, / **hərə bir** qəhrəman oldu! “kendini fedâ eden asker, / her biri kahraman oldu!” (8/9)
- **Sən** olasan gülüstan, “Sen olasan gülistan” (10)
- Sənə hər an **can** qurban! “Sana her an can kurban!” (11)
- Sənə **min bir məhəbbət**, / Sənəmdə tutmuş məkan! “Sana bin bir sevgi, / sinemde tutmuş mekân!” (12/13)
- Namusunu hifz etməyə, / Bayrağını yüksəltməyə, / **Cümlə gənclər** müştəqdir! “Namusunu korumaya, / Bayrağını yükseltmeye, bütün gençler hazırdır!” (14/15/16)

2.3.2.2.2. Gizli Özne

- **(Sen)** Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa! “Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!” (5)

Marştaki 10 cümlenin 9’unda açık, sadece 1 tanesinde gizli özne kullanılmıştır. Bu durum marşta verilen mesajların muhataplara açık olarak iletilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.

2.3.2.3. Yer Tamlayıcısı

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi yükleme yönelme bulunma ve ayrılma durum ekleriyle bağlanıp (Alışvova Demirdağ, 2021: 268) cümlede yönelme, bulunma ve ayrılma bildirir. Azerbaycan Türkçesinde yer tamlayıcısı *vasiteli tamamlıq* “*dolaylı tümleç*” terimiyle ifade edilir Alışvova Demirdağ, 2021: 268).

Azerbaycan Marşı’nda geçen yer tamlayıcısı örnekleri aşağıda verilmiş olup yer tamlayıcısı olan öğeler koyu yazılmıştır:

- **Səndən ötrü can verməyə** cümlə hazırız! “Senin için can vermeye hepimiz hazırız!” (3)
- **Səndən ötrü qan tökməyə** cümlə qadیرiz! “Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz!” (4)
- Sinən **hərbə** meydan oldu! “Göğsün harbe meydan oldu!” (7)
- **Sənə** hər an can qurban! “Sana her an can kurban!” (11)
- **Sənə** min bir məhəbbət,**Sinəmdə** tutmuş məkan! “Sana bin bir sevgi, / Sinemde turmuş mekân!” (12/13)
- **Namusunu hifz etməyə,/Bayrağını yüksəltməyə**, Cümlə gənclər müştəqdir! “Namusunu korumaya, / Bayrağını yükseltmeye, / Bütün gençler hazırdır!” (14/15/16)

Marşta 8 yer tamlayıcısı kullanılmıştır. Bu öğeler, vatan için can verip kan dökmeye ve vatanın namusunun korunup bayrağının yükseltilmesine hazır olunduğunun anlatılmasında kullanılmıştır.

2.3.2.4 Zarf

Azerbaycan Türkçesinde *zerflik* olarak adlandırılan zarf cümlede yardımcı öge olup yüklemi tarz, zaman, yer, sebep ve miktar gibi çeşitli yönlerden belirtir (Alışvova Demirdağ, 2021: 274-275). Zaman, tarz, sebep, miktar, yön ve vasıta bildiren isim soylu kelime veya kelime grupları ile zarf -fiiller, zarf fiil grupları ve sıfat-fiil grupları zerflik olarak

kullanılabilir. Azərbaycan Türkçesinde zarf olan ögeyi bulmak için “*necə, nə cür, nə halda, nə kimi, nə şəkildə, nə zaman, nə səbəbələ*” gibi sorular sorulur (Alışvova Demirdağ, 2021: 275).

Azərbaycan Marşı’nda cümle ögesi olarak 3 adet zarf kullanılmıştır:

- **Üçrəngli bayrağımla məsud** yaşa! “Üç renkli bayrağımla mesut yaşa!” (5)
- Sənə **hər an** can qurban! “Sana her an can kurban!” (11)

Marşta kullanılan zarflar vasıta, durum ve zaman bildiren zarflardır. Azərbaycan’ın üç renkli bayrağı ile mutlu yaşaması ve vatan için her zaman can vermeye hazır olduğu bu ögelerle anlatılmıştır.

2.3.2.5. Cümle Dışı Unsur

Azərbaycan Türkçesinde hitaplar, ara sözler, ara cümleler, açıklama sözleri ve cümleleri cümle ögeleriyle bağlı olmayan kelime ve kelime grupları olarak değerlendirilmektedir (Alışvova Demirdağ, 2021: 281).

Buna göre Azərbaycan Marşı’nda cümle kuruluşuna katılmayan ama bir şekilde anlam bakımından cümleye katkı sağlayan cümle dışı unsurlar şu şekildedir:

- **Azərbaycan! Azərbaycan! / Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!** / Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız! “Azərbaycan! Azərbaycan! /Ey kahraman evladın şanlı vatanı! / Senin için can vermeye hepimiz hazırız!” (1/2/3)
- Namusunu hifz etməyə, / Bayrağını yüksəltməyə, / Cümlə gənclər müştəqdir! / **Şanlı Vətən! Şanlı Vətən! /Azərbaycan! Azərbaycan!** “Namusunu korumaya, / Bayrağını yükseltmeye, bütün gençler hazırdır!” (14/15/16/17/18)

Marşta 7 adet cümle dışı unsur kullanılmıştır. Bu unsurlar vatana seslenmede kullanılan hitaplardır. Marşın hem başında hem sonunda kullanılan bu hitaplar marşın adandığı kavramları göstermesi açısından önemlidir. İstiklâl Marşı’nda marşın başlarında “ey nazlı hilâl”, sonunda da “ey şanlı hilâl” unsurlarının kullanımı ile Azərbaycan Marşı’ndaki cümle dışı unsurlarının hem kullanıldığı yerler hem de kullanım amaçları arasındaki benzerlik oldukça dikkat çekicidir.

2.4. CÜMLE TÜRLERİ

2.4.1. Yapılarına Göre Cümleler

2.4.1.1. Basit Cümle

Azerbaycan Türkçesinde *sade cümle* olarak adlandırılan basit cümle kelime veya kelime gruplarından oluşan ve bir özne ile bir yüklem ilişkili olduğu, tek bir yargının anlatıldığı cümlelerdir (Alışvova Demirdağ, 2021: 309). Türkiye Türkçesindeki gibi isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller cümlelerin basitliğini ya da sadeliğini etkilemez.

Buna göre Azerbaycan Marşı'nda geçen sade/basit cümleler şunlardır:

- Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız! “Senin için can vermeye hepimiz hazırız!” (3)
- Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz! “Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz!” (4)
- Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa! “Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!” (5)
- Mİnlərlə can qurban oldu! “Binlerce can kurban oldu!” (6)
- Sİnən hər bə meydan oldu! “Göğsün harbe meydan oldu!” (7)
- hüququndan keçən əsgər, / hərə bir qəhrəman oldu! “kendini fedâ eden asker, / her biri kahraman oldu!” (8/9)
- Sən olasan gülüstan, “Sen olasan gülistan” (10)
- Sənə hər an can qurban! “Sana her an can kurban!” (11)
- Sənə min bir məhəbbət, / Sİnəmdə tutmuş məkan! “Sana bin bir sevgi, / sinemde tutmuş mekân!” (12/13)
- Namusunu hifz etməyə, / Bayrağını yüksəltməyə, / Cümlə gənclər müştəqdır! “Namusunu korumaya, / Bayrağını yükseltmeye, bütün gençler hazırdır!” (14/15/16)

Azerbaycan Marşı'nda geçen 10 cümlelerin 10'u da basit cümle durumundadır.

2.4.1.2. Sıralı Cümle

İki veya daha fazla sade cümlelerin anlam ve dil bilgisi bakımından bir bütün olarak değerlendirildiği cümleler Azerbaycan Türkçesinde *tabesiz mürekkeb cümle* olarak

adlandırılır (Alışvova Demirdağ, 2021: 387). Bu tür cümleler Türkiye Türkçesindeki sıralı cümlelerin karşılığıdır. Birbiri ardınca sıralanan her cümle tabesiz mürekkeb cümle olarak değerlendirilmez. Sıralı cümlelerin tabesiz mürekkeb cümle olarak değerlendirilmesi için cümleler arasında anlam ve gramatik bütünlük bulanması gerekir (Alışvova Demirdağ, 2021: 387).

Azerbaycan Marşı'nda sıralı cümle olarak değerlendirilebilecek 1 adet örnek bulunmaktadır.

- Sən olasan gülüstan, / Sənə hər an can qurban! “Sen gülistan olasan, / Sana her an can kurban!” (10/11)

Arka arkaya sıralanmış bu 2 sade cümle ile 1 adet sıralı cümle elde edilmiştir. Bu örnekte gül bahçesi olması istenen vatana insanın her an canını kurban edebileceği anlatılmıştır.

2.4.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Azerbaycan Türkçesinde cümleler yüklemin türüne göre sınıflandırılmaz. Cümle öğeleri bölümünde xeber başlığı altında *feli xeber* “fiil yüklem” ve *ismi xeber* “isim yüklem” olarak incelenir (Alışvova Demirdağ, 2021: 405). Azerbaycan Türkçesinde bu şekilde bir sınıflandırma yapılmıyor olsa da Azerbaycan Marşı'ndaki cümleler yüklemin türüne göre şu şekilde değerlendirilebilir:

2.4.2.1. Fiil Cümlesi

Daha önce belirtildiği gibi Azerbaycan Türkçesinde cümleler yüklemin türüne göre sınıflandırılmamaktadır. Cümle öğeleri içerisinde xeber başlığında ele alınan *feli xeber* fiille kurulan ve bir hareketi karşılayan yüklemi ifade eder (Alışvova Demirdağ, 2021: 405).

Azerbaycan Marşı'nda fiil cümlesi olarak değerlendirilen cümleler aşağıda verilmiştir. Fiille kurulan yüklemeler koyu yazılmıştır:

- Üçrəngli bayrağına **məsud yaşa!** “Üç renkli bayrağına mesut yaşa!” (5)
- Minlərlə can **qurban oldu!** “Binlerce can kurban oldu!” (6)
- Sənən hər bə **meydan oldu!** “Gögsün harbe meydan oldu!” (7)

- hüququndan keçən əsgər,/hərə bir **qəhrəman oldu!** “kendini fedâ eden asker, / her biri kahraman oldu!” (8/9)
- Sən **olasan gülüstan**, “Sen olasan gülistan” (10)
- Sənə min bir məhəbbət,/Sinəmdə **tutmuş məkan!** “Sana bin bir sevgi, / Sinemde tutmuş mekân!” (12/13)

Marşta kullanılan 10 cümleden 6'sının yükləmi fiille kurulmuşdur. Yükləmi fiil olan bu cümlelərlə göğsü savaşa meydan olmuş ve gül bahçesi olması istenen vatanın uğrunda binlerce canın kurban olduğu anlatılmışdır.

2.4.2.2. İsim Cümlesi

Azərbaycan Türkçesinde fiilden başqa digər sözcük türleri və kelime gruplarıyla oluşturulan yükləmlərə *ismi xəber* denir (Alışvova Demirdağ, 2021: 407).

Azərbaycan Marşı'nda isim cümlesi olaraq dəğərləndirilən cümlelər aşağıdadır. İsimlə kurulan yükləmlər kəoyu yazılmışdır:

- Səndən ötrü can verməyə cümlə **hazırız!** “Senin için can vermeye hepimiz hazırız!” (3)
- Səndən ötrü qan tökməyə cümlə **qadınız!** “Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz!” (4)
- Sənə hər an can **qurban!** “Sana her an can kurban!” (11)
- Namusunu hifz etməyə,/Bayrağını yüksəltməyə,/Cümlə gənclər **müştəqdir!** “Namusunu korumaya, / bayrağını yükseltmeye, / Bütün gençler hazırdır!” (14/15/16)

Marştaki 10 cümleinin 4'ünün yükləmi isimlə kurulmuşdur. Bu cümlelərlə vatan için can vermeye, kan dökmeye, kurban olmaya, vatanının namusunu koruyup bayrağını yükseltmeye hazır olunduğu anlatılmışdır.

2.4.3. Yükləmin Yerine Göre Cümlelər

Azərbaycan Türkçesinde cümlelər yükləmin yerine göre sınıflandırılmaz. Basit cümle bölümünde cümle öğelerinin sırası başlığında tüm cümle öğelerinin sırası ele alınır. Burada

yüklem bazen cümle sonunda bulunmayabileceğinden bahsedilir (Alışvova Demirdağ, 2021: 414).

Azərbaycan Marşı'ndaki cümleler yüklem yerinə görə şu şəkildə dəyərləndirilmişdir:

2.4.3.1. Kurallı Cümle

Azərbaycan Türkçesinde cümle ögələrinin sırası başlığında tüm cümle ögələrinin sırasında ele alınır. Buna görə cümlede önce özne, sonra yüklem kullanılır. Yani kurallı cümlelerde özne başta, yüklem sonda bulunur (Alışvova Demirdağ, 2021: 411).

Azərbaycan Marşı'ndaki cümlelerin tamamı kurallı cümle durumundadır. Sonda bulunan yüklem koyu yazılmıştır:

- Səndən ötrü can verməyə cümlə **hazırız!** “Senin için can vermeye hepimiz hazırız!” (3)
- Səndən ötrü qan tökməyə cümlə **qadırız!** “Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz!” (4)
- Üçrəngli bayrağınla **məsud yaşa!** “Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!” (5)
- Minlərlə can **qurban oldu!** “Binlerce can kurban oldu!” (6)
- Sənən hər bə **meydan oldu!** “Göğsün harbe meydan oldu!” (7)
- hüququndan keçən əsgər, / hərə bir **qəhrəman oldu!** “kendini fedâ eden asker, / her biri kahraman oldu!” (8/9)
- Sən **olasan gülüstan,** “Sen olasan gülistan” (10)
- Sənə hər an can **qurban!** “Sana her an can kurban!” (11)
- Sənə min bir məhəbbət, / Sənəmdə **tutmuş məkan!** “Sana bin bir sevgi, / sinemde tutmuş mekân!” (12/13)
- Namusunu hifz etməyə, / Bayrağını yüksəltməyə, / Cümlə gənclər **müştəqdir!** “Namusunu korumaya, / Bayrağını yükseltmeye, bütün gençler hazırdır!” (14/15/16)

Marştaki cümlelerin tamamının kurallı olması Azərbaycan Türkçesi söz diziminde tüm ögelerin sırasının bulunması ile ilgilidir.

2.4.4. Anlamına Göre Cümleler

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Azərbaycan Türkçesi söz diziminde de cümleler anlamına göre sınıflandırılır. Bu bağlamda Azərbaycan Türkçesinde cümleler anlamına göre *negli* “*bildirme*”, *sual* “*soru*”, *emir ve nida* “*ünlem*” cümlesi olarak dörde ayrılır (Alışvova Demirdağ, 2021: 429).

Azərbaycan Marşı’ndaki cümleler de anlamına göre şu şekilde sınıflandırılmıştır:

2.4.4.1. Olumlu Cümle

Azərbaycan Türkçesinde olumlu ve olumsuz cümle sınıflandırması yapılmaz. Negli cümleler içerisinde olumlu ve olumsuz cümlelerden bahsedilir. Buna göre olumlu cümlelerin yüklemine olumsuzluk bildiren herhangi bir ek veya sözcük kullanılmaz. İki olumsuzluk unsuru birlikte kullanıldığında da anlam olumlu olur (Alışvova Demirdağ, 2021: 422).

Azərbaycan Marşı’nda geçen olumlu cümle örnekler aşağıda verilmiş, yapma etme bildiren olumlu yüklemeler koyu yazılmıştır:

Azərbaycan Marşı’nda geçen cümleler şu şekildedir:

- Səndən ötrü can verməyə cümlə **hazırız!** “Senin için can vermeye hepimiz hazırız!” (3)
- Səndən ötrü qan tökməyə cümlə **qadیرiz!** “Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz!” (4)
- Mınlərlə can **qurban oldu!** “Binlerce can kurban oldu!” (6)
- Sınən hər bə **meydan oldu!** “Göğsün harbe meydan oldu!” (7)
- hüququndan keçən əsgər, / hərə bir **qəhrəman oldu!** “kendini fedâ eden asker, / her biri kahraman oldu!” (8/9)
- Sən **olasan gülüstan**, “Sen olasan gülistan” (10)
- Sənə hər an can **qurban!** “Sana her an can kurban!” (11)
- Sənə min bir məhəbbət, / Sınəmdə tutmuş **məkan!** “Sana bin bir sevgi, / sinemde tutmuş mekân!” (12/13)
- Namusunu hifz etməyə, / Bayrağını yüksəltməyə, / Cümlə gənclər **müştaqdır!** “Namusunu korumaya, / Bayrağını yükseltmeye, bütün gençler hazırdır!” (14/15/16)

2.4.4.2. Emir Cümlesi

Emir anlamı taşıyan cümlelerdir. Azerbaycan Türkçesinde emir cümlesi yalnız gerçek emir, talep ve ısrar anlamlarıyla sınırlı değildir. Öğüt, seslenme, arzu, istek gibi anlamlar taşıyan cümleler de emir cümlesi olarak değerlendirilir (Alışvova Demirdağ, 2021: 427).

Azerbaycan Marşı'nda bir adet emir cümlesi kullanılmıştır:

- Üçrəngli bayrağınla **məsud yaşa!** “Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!” (5)

Marşıta geçen 10 cümlemin 9'u olumlu cümle şeklindedir. Bu durum marşı okuyan ya da söyleyende vatan ile ilgili verilen mesajların kesinlikle gerçekleşen, gerçekleşmesi gereken mesajlar olduğu duygusu uyandırması isteği ile ilgilidir. Marştaki cümlelerden 1'i ise emir cümlesi olup bu cümle ile Azerbaycan'ın-bağımsızlık simgesi olan üç renkli bayrağı ile-mesut, esen, hür yaşaması arzusu dile getirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKMENİSTAN'IN DEVLET MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

Türkmenistan, Oğuz Türklerinin en eski yerleşim alanlarından biridir. Selçukluların batıya yönelmesiyle Türkistan'da kalan Türkmenler önce Moğol, sonra da Timurlular hâkimiyetinde yaşamıştır. Daha sonra Hive Hanlığı ve Safevîler arasında sıkışan Türkmenler XIX. Yüzyıldan itibaren Rus yayılcılığı ile mücadele etmişlerdir. Uzun süren bu mücadelelerin kaybedeni Türkmenler, 1924 yılında Sovyetler Birliği'ne katılmıştır (Özkan, 2017: 128). Ancak bağımsızlık ülküsü Türkmenlerin içinden sökülememiş, Sovyetlerin dağılmasıyla 1991 yılında Saparmurad (Niyazov) Türkmenbaşı önderliğinde bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.

Türkmenbaşı millî birliği zedeleyen kabileciliği ortadan kaldırmış, Rusça karşısında Türkmen Türkçesinin yükseltilmesi için çalışmıştır. Bu uğraşlarının sonucu olarak da 27 Ekim 1991 tarihinde halk oylamasına giderek Türkmenistan'ı bağımsızlığına kavuşturmuştur (Şimşir 2018: 264). Türkmenbaşının bağımsızlık mücadelesinin bir ayağını ana dile sahip çıkmak olarak görmesi ise dikkat çekicidir.

İlk olarak ülkenin kurucusu Saparmurad Niyazov tarafından 1997 yılında yazılan Türkmenistan'ın Devlet Marşı 2008 yılında, bazı bölümleri değiştirilerek Türkmenistan Meclisinde ulusal marş olarak tekrar kabul edilmiştir. Marşın ilk hâlinde Türkmenistan, Türkmenbaşının kurduğu büyük bir eser olarak tasvir edilirken 2008 yılında kabul edilen hâlinde halkın kurduğu büyük eser olarak tanımlanmıştır. Bu değişiklik ile ülkenin tüm Türkmen Türklerine ait olduğu vurgulanmış, marşı okuyanda bu duygunun gelişmesi amaçlanmıştır. Halkın eseri Türkmenistan'nın bağımsızlık simgelerinden Türkmenistan'nın Devlet Marşı söz dizimi açısından şu şekilde değerlendirilmiştir:

3.1. TÜRKMENISTAN'IN DEVLET MARŞI

TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET SENASY

1. Janym gurban saňa, erkana ýurdum,
2. Mert pederleň ruhy bardyr köňülde.
3. Bitarap, garaşsyz topragyň nurdur,
4. Baýdagyň belentdir dünýäň önünde.

Gaýtalama:

5. Halkyň guran Baky beýik binasy,
6. Berkarar döwletim, jigerim-janym.
7. Başlaryň täji sen, diller senasy,
8. Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

9. Gardaşdyr tireler, amandyr iller,
10. Owal-ahyr birdir biziň ganymyz.
11. Harasatlar almaz, syndyrmaz siller,
12. Nesiller döş gerip gorar şanymyz.

Gaýtalama:

13. Halkyň guran Baky beýik binasy,
14. Berkarar döwletim, jigerim-janym.
15. Başlaryň täji sen, diller senasy,
16. Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!

(Niyazov: <https://bp.gov.tm/laws/264/show>)

TÜRKMENİSTAN'IN DEVLET MARŞI

-Türkiye Türkçesi İle-

1. Canım kurban sana, özgür yurdum,
2. Mert Ataların ruhu vardır gönülde.
3. Tarafsız, bağımsız toprağın nurdur,
4. Bayrağın yüksektir dünyanın önünde.

Nakarat:

5. Halkın kurduğu ebedî büyük eser,
 6. Sonsuz devletim, ciğerim-canım.
 7. Başların tacısın, dillerin sesi(sin),
 8. Dünya yaşasın, sen yaşa, Türkmenistan'ım!
-
9. Kardeşir oymaklar, güvendedir iller
 10. Ezelden ahire birdir bizim kanımız.
 11. Rüzgarlar alamaz, sindiremez seller,
 12. Nesiller göğüs gerip korur şanımız.

Nakarat:

13. Halkın kurduğu ebedî büyük eser,
14. Sonsuz devletim, ciğerim-canım.
15. Başların tacısın, dillerin sesi,
16. Dünya yaşasın, sen yaşa, Türkmenistan'ım!

3.2. KELİME GRUPLARI

3.2.1. İsim Tamlaması

Türkmen Türkçesinde isim tamlamaları *ad söz düzümleri* “*isim söz tamlamaları*” başlığı altında ele alınır. Sözcüklerin en az ikişer ikişer sıralanması ile oluşur. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi türüne göre ilgi durumu ekiyle veya eksiz olarak kurulabilir. Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ilgi durumu eki alırken belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan eksizdir (Dinç, 2017: 23). Bazı belirtili isim tamlamalarında ilgi durumu eki kullanılmayabilir.

Türkmenistan’ın Devlet Marşı’nda geçen isim tamlamaları şu şekildedir:

3.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

- Mert pederleň ruhy “mert ataların ruhu” (2) < mert pederleň (ty) / ruhy (tn)
- dünýäň önünde “dünyanın önünde” (4) < dünýäň (ty) / önü (tn)
- Başlaryň täji “başların tacı” (7 ve 15) < başlaryň (ty) / täji (tn)
- diller senasy “dillerin türküsü” (7 ve 15) < diller (ty) / senasy (tn)
- biziň ganymyz “bizim kanımız” (10) < biziň (ty) / ganymyz (tn)

Türkmenistan’ın Devlet Marşı’nda 7 adet isim tamlaması kullanılmış olup bu tamlamaların tamamı belirtili isim tamlamasıdır. İstiklâl Marşı’mızda olduğu gibi tamlanan unsurlarla anlatılan kavramlar belirginleştirilip marşı okuyan ya da söyleyende söz konusu kavramlara karşı aitlik duygusu uyandırılmıştır. Mert ataların ruhu; başların tacı, dillerin türküsü olan vatan bu tamlamalarla belirli duruma getirilmiştir.

3.2.2. Sıfat Tamlaması

İsim görevindeki bir unsur ile bu ismi belirten veya niteleyen sıfat görevindeki bir unsurun oluşturduğu kelime grupları olan sıfat tamlamaları Türkmen Türkçesinde de eksiz bir birleşmedir. Tamlayan olan sıfat unsuru ek almazken tamlanan olan isim unsuru çokluk,

durum ve iyelik ekleri alabilir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Türkmen Türkçesinde sıfat tamlamalarında sıfat unsuru ile isim unsuru yer değiştirebilir (Dinç, 2017: 34).

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'nda kullanılan sıfat tamları şunlardır:

- erkana ýurt “özgür yurt (1) < erkana (ty) / ýurt (tn)
- Mert pederler “mert atalar” (2) < mert (ty) / pederler (tn)
- Bitarap toprak “tarafsız toprak” (3) < bitarap (ty) / toprak (tn)
- Garaşsyz toprak “bağımsız toprak” (3) < garşsyz (ty) / toprak (tn)
- Halkyň guran baky beýik bina “halkın kurduğu ebedî büyük eser” (5 ve 13) < Halkyň guran (ty) / baky beýik bina (tn)
- baky beýik bina “ebedî büyük eser” (5 ve 13) < baky (ty) / beýik bina (tn)
- beýik bina “büyük eser” (5 ve 13) < beýik (ty) / bina (tn)
- Berkarar döwlet “sonsuz devlet” (6 ve 14) < berkarar (ty) / döwlet (tn)

Marşta 12 adet sıfat tamlaması kullanılmıştır. Bu tamlamalarla yurdun özgür, tarafsız oluşu; ataların mertliği, Türkmenistan'ın halkın kurduğu büyük bir eser olduğu ve devletin sonsuzluğu vurgulanmıştır. Devlet, yurt ve ata kavramları bu tamlamalar ile yüceltilmiştir. Çalışmada incelenen diğer marşlarda da sıfat tamlamaları aynı amaçlarla kullanılmış olup bu durum Türk milletinin vatan ve millet kavramlarına karşı beslediği ortak duyguları göstermektedir.

3.2.3. Sıfat-Fiil Grubu

Sıfat-fiil eki almış bir fiil ve ona bağlı ögelerin oluşturduğu kelime gruplarıdır. Türkmen Türkçesinde sıfat-fiiller *ortak işlik eki* olarak adlandırılan -An/-än, -dIK/-dUK, -mIş/-mUş, -yÄn, -IcI/-UcI, -cAK, -(A)r, -mAz ve -AsI sıfat fiil ekleriyle kurulur (Dinç, 2017: 42). Sıfat fiil grupları cümlede isim, sıfat ve zarf olarak kullanılır Türkmen Türkçesinde de sıfat-fiil gruplarında sıfat fiil eki alan unsur genellikle sonda bulunur.

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'nda 2 adet sıfat-fiil grubu kullanılmıştır:

- Halkyň guran “halkın kurduğu” (5 ve13) < halkyň guran (y)

Marşın nakarat bölümünde kullanılan bu grup sıfat tamlamasının tamlayanı yani sıfat unsuru göreviyle kullanılmıştır. Söz konusu tamlama ile Türkmenistan'ın halk tarafından kurulan ebedî ve büyük bir eser olduğu anlatılmıştır.

3.2.4. Zarf-Fiil Grubu

Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağılı yardımcı unsurlardan oluşan kelime grubudur (Karahana, 2007: 57). Türkmen Türkçesinde *hal işlik* olarak adlandırılan eklerle-Türkiye Türkçesinde olduğu gibi- birleşik fiiller de kurulabilir (Dinç, 2017: 48). Bu durumda kurulan kelime grubu birleşik fiil grubu olur. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de zarf fiil grubunda zarf-fiil genellikle sonda bulunur. Türkmen Türkçesinde zarf fiiller -A/-y, -I/-U, -Ip/-Up, -All, -InçA, -dIK(I)çA/-dUK(I)çA, AndA, -mÄn, -mAzdAn, -AgAdA(n) ekleri ile elde edilir (Dinç, 2017: 48). Zarf-fiil grupları cümlede zarf görevi yapar.

Türkmenistan’ın Devlet Marşı’nda 1 adet zarf-fiil grubu kullanılmıştır:

- Nesiller döş gerip “nesiller göğüs gerip” (12) < nesiller (ö) / döş (bszn) / gerip (y)

Marşta kullanılan zarf- fiil grubuyla durum zarfı elde edilmiştir. Vatanın şanının nasıl korunacağı bu zarf-fiil grubuyla anlatılmıştır.

3.2.5. Tekrar Grubu

Anlamalı bir sözcük ile kendisi, eş, yakın veya zıt anlamlısının; sözcüğün seslerinin değiştirilerek elde edilen anlamsız sözcüğün; tek başına anlamsız veya anlamı unutulmuş sözcüklerin artarda sıralanmasıyla kurulan kelime gruplarıdır. Tekrar grupları ile anlam kuvvetlendirilir, anlama çokluk ve süreklilik kazandırılır. Tekrar grubu Türkmen Türkçesinde *tirkeş sözler* başlığı altında, şekil bilgisi bölümünde incelenir. Türkiye Türkçesinde tekrar grubunda unsurlar arasına noktalama işareti konmazken Türkmen Türkçesinde kısa çizgi konur (Dinç, 2017: 91).

Türkmenistan’ın Devlet Marşı’nda geçen tekrar grubu örnekleti şu şekildedir:

- jigerim-janym “ciğerim-canım” (6 ve 14)
- Owat-ahyr “evvel-ahir” (10)

Marşta 3 adet tekrar grubu kullanılmıştır. Marşın nakarat bölümünde yer alan “jigerim-janym” sözü iki kez kullanılmış olup yakın anlamlı sözcüklerden oluşan tekrar

grubudur. Bu grupta Türkmen vatanına duyulan sevgi anlatılmıştır. Diğer tekrar grubu olan “owal-ahyr” sözü zıt anlamlı sözcüklerle kurulmuştur. Bu grup ile Türkmen halkının birliğinin ezelden gelip ebediyete dek süreceğı anlatılmıştır.

3.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ

3.3.1. Cümle

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'ndaki cümleler şu şekildedir:

- Janym gurban saňa, erkana ýurdum, “Canım kurban sana, özgür yurdum,” (1)
- Mert pederleň ruhy bardyr köňülde. “Mert ataların ruhu vardır gönülde,” (2)
- Bitarap, garaşsyz topragyň nurdur, “Tarafsız, bağımsız toprağın nurdur,” (3)
- Baýdagyň belentdir dünýäň önünde. “Bayrağın yüksektir dünyanın önünde.” (4)
- Halkyň guran Baky beýik binasy, (5) / Berkarar döwletim, jigerim-janym. (6)
/Başlaryň täji sen, “Halkın kurduğu ebedî büyük eser, / Sonsuz devletim, ciğerim canım, / Başların tacısın,” (5/6/7 ve 13/14/15)
- diller senasy, “dillerin türküsüsün” (7 ve 15)
- Dünýä dursun, “dünya yaşasın,” (8 ve 16)
- sen dur, Türkmenistanym! “sen yaşa, Türkmenistanım!” (8 ve 16)
- Gardeşdyr tireler, “Kardeşler oymaklar,” (9)
- amandyr iller, “güvendedir iller,” (9)
- Owal-ahyr birdir biziň ganymyz. “Evvel-ahır birdir bizim kanımız.” (10)
- Harasatlar almaz, “rüzgarlar alamaz,” (11)
- syndyrmaz siller, “sindiremez seller,” (11)
- Nesiller döş gerip gorar şanymyz. “Nesiller göğüs gerip korur şanımızı.” (12)

Marşta 18 adet cümle kullanılmıştır.

3.3.2. Cümlenin ögeleri

3.3.2.1. Yüklem

Türkmen Türkçesinde yükleme *habar* denir. Özne doğrultusunda bir şeyi haber veren sözcük yüklemdir (Dinç, 2017: 111). Türkiye Türkçesinde olduğu gibi yüklem yargı bildirmiş bir fiil veya isimden oluşabilir. Cümlenin temel ögesi olup genellikle sonda bulunur (Dinç, 2017: 112).

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'nda kullanılan yüklemeler aşağıdaki gibidir:

- Janym **gurban** saňa, erkana ýurdum, “Canım kurban sana, özgür yurdum,” (1)
- Mert pederleň ruhy **bardyr** köňülde. “Mert ataların ruhu vardır gönülde,” (2)
- Bitarap, garaşsyz topragyň **nurdur**, “Tarafsız, bağımsız toprağın nurdur,” (3)
- Baýdagyň **belentdir** dünýäň önünde. “Bayrağın yüksektir dünyanın önünde.” (4)
- Halkyň guran Baky beýik binasy, (5) / Berkarar döwletim, jigerim-janym. (6)
/ **Başlaryň täji sen**, “Halkın kurduğu ebedî büyük eser, / Sonsuz devletim, ciğerim canım, / Başların tacısın,” (5/6/7 ve 13/14/15)
- **diller senasy**, “dillerin türküsüsün” (7 ve 15)
- Dünýä **dursun**, “dünya yaşasın,” (8 ve 16)
- sen **dur**, Türkmenistanym! “sen yaşa, Türkmenistanım!” (8 ve 16)
- **Gardaşdyr** tireler, “Kardeşler oymaklar,” (9)
- **amandyr** iller, “güvendedir iller,” (9)
- Owat-ahyr **birdir** biziň ganymyz. “Evvel-ahır birdir bizim kanımız.” (10)
- Harasatlar **almaz**, “rüzgarlar alamaz,” (11)
- **syndyrmaz** siller, “sindirmez seller,” (11)
- Nesiller döş gerip **gorar** şanymyz. “Nesiller göğüs gerip korur şanımızı.” (12)

Marşta bulunan 18 cümlede 18 yüklem kullanılmıştır. Marştaki yüklemelerden 11'i ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş isimdir: *gurban*, *bardyr*, *nurdur*, *belentdir*, *başlaryň täji sen*, *diller senasy*, *gardaşdyr*, *amandyr*, *birdir*, *başlaryň täji sen*, *diller senasy*. Bu yüklemelerle Türkmen yurdunun baş tacı, Türkmen toprağının ışık ve Türkmen bayrağının yüksek olduğu ifade edilmiştir. Marşta kullanılan diğer yüklemeler yargı yüklenmiş çekimli fiilden oluşur: *dursun*, *dur*, *almaz*, *syndyrmaz*, *gorar*. Bu yüklemelerle Türkmen devletinin dünya durdukça yaşaması isteği, Türkmen birliğinin bozulamayacağı ve Türkmen devletinin şanının nasıl korunacağı dile getirilmiştir.

3.3.2.2. Özne

Hem Türkiye Türkçesi hem de Türkmen Türkçesi söz diziminde özne cümlelerin temel iki ögesinden biridir. Cümlede yüklem bildirdiği işi yapan veya oluşa konu olan ögedir (Dinç, 2017: 115).

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'nda kullanılan özneler şu şekildedir:

3.3.2.2.1. Açık Özne

- **Janyym** gurban saňa, erkana ýurdum, “Canım kurban sana, özgür yurdum,” (1)
- **Mert pederleň ruhy** bardyr köňülde. “Mert ataların ruhu vardır gönülde,” (2)
- **Bitarap, garaşsyz topragyň** nurdur, “Tarafsız, bağımsız toprağın nurdur,” (3)
- **Baýdagyň** belentdir dünýäň önünde. “Bayrağın yüksektir dünyanın önünde.” (4)
- **Dünýä** dursun, “dünya dursun,” (8 ve 16)
- **sen** dur, Türkmenistanym! “sen dur, Türkmenistanım!” (8 ve 16)
- Gardaşdyr **tireler**, “Kardeşler oymaklar,” (9)
- amandyr **iller**, “güvendedir iller,” (9)
- Owat-ahyr birdir **biziň ganymyz**. “Evvel-ahır birdir bizim kanımız.” (10)
- **Harasatlar** almaz, “rüzgarlar alamaz,” (11)
- **syndyrmaz** siller, “sindiremez seller,” (11)
- **Nesiller** döş gerip gorar şanymyz. “Nesiller göğüs gerip korur şanımızı.” (12)

3.3.2.2.2. Gizli Özne

- **(Sen)** Başlaryň täji sen “Başların tacısın,” (7 ve 15)
- **(Sen)** diller senasy, “dillerin türküsüsün” (7 ve 15)

Marştaki 18 cümleinin 14’ünde açık özne kullanılmıştır. Bu durum-İstiklâl Marşı ve Azerbaycan Marşı’nda olduğu gibi- marşta verilen mesajların muhataplara açık olarak iletilmek istenmesinden kaynaklanır.

3.3.2.3. Nesne

Türkmen Türkçesinde *göni doldugyç* “*düz tümleç*” olarak adlandırılan nesne “*kimi, neyi, nereyi, kaçını*” gibi sorulara cevap olan ve yüklemdeki hareketin neyi etkilediğini gösteren ögedir (Dinç, 2007: 124). Adlandırma dışında Türkiye ve Türkmen Türkçelerinde nesnenin ele alınışı hemen hemen aynıdır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Türkmen Türkçesinde nesnenin belirtili olması sadece yükleme durumuna bağlı değildir. İyelik ekleri de nesneyi belirli kılabilir (Dinç, 2017: 125).

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'nda kullanılan nesneler şu şekildedir:

3.3.2.3.1. Belirtili Nesne

- Nesiller döş gerip gorar **şanymyz**. “Nesiller göğüs gerip korur şanımızı.” (12)

Marşta 1 adet nesne kullanılmıştır. Bu nesne açıklama kısmında bahsedilen iyelik ekleriyle belirli kılınan nesnelere örnektir. Bu örnekler Türkmen gençlerinin vatanın şanını koruması gerektiği anlatılırken kullanılmıştır.

3.3.2.4. Yer Tamlayıcısı

Türkmen Türkçesinde özne, yüklem ve nesne dışındaki ögeler *gytak doldurgyç* “eğri tümleç” başlığı altında incelenir. Ögenin aldığı durum ekine göre *yöneliş doldurgyjy* “yönelme tümleci”, *orun doldurgyjy* “bulunma tümleci”, *çykyş doldurgyjy* “çıkma tümleci” olarak alt başlıklar bulunur (Dinç, 2017: 129). Tüm bunlar yüklemde anlatılan yargının yöneldiği, bulunduğu ve ayrıldığı yeri, kişiyi veya şeyi göstererek yüklemi tamamlar. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de bir cümlede birden fazla yer tamlayıcısı bulunabilir.

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'nda yer tamlayıcısı olarak değerlendirilen ögeler aşağıda verilmiştir:

- Janym gurban **saňa**, erkana ýurdum, “Canım kurban sana, özgür yurdum,” (1)
- Mert pederleň ruhy bardyr **köňülde**. “Mert ataların ruhu vardır gönülde.” (2)
- Baýdagyň belentdir **dünýäň önünde**. “Bayrağın yüksektir dünyanın önünde.” (4)

Marşta 3 adet yer tamlayıcısı örneği bulunmaktadır. Bu ögelerle canın neye kurban edileceği, Türkmen atalarının ruhunun nerede bulunduğu ve Türkmen bayrağının nerede yükseldiği anlatılmıştır.

3.3.2.5. Zarf

Daha önce belirtildiği üzere yer tamlayıcısı ve zarf olarak değerlendirilebilecek ögeler Türkmen Türkçesinde *gytak doldurgyç* “eğri tümleç başlığı altında incelenir. Buna göre Türkmen Türkçesinde *wagt doldurgyjy* “zaman tümleci”, *hal ýagday doldurgyjy* “durum

bildiren tümleç”, *ölçeğ-mukdar doldurgyjy “ölçü-miktar tümleci”*, *sebäb hem maksat doldurgyjy “sebeb-amaç bildiren tümleç”*, *meňzetme doldurgyjy “benzetme tümleci”* olarak adlandırılan ögeler yüklemi zaman durum, miktar, sebep gibi yönlerden tamamlar (Dinç, 2017:137).

Türkmenistan’ın Devlet Marşı’nda zarf tümleci olarak değerlendirilebilecek ögeler şunlardır:

- **Owal-ahyr** birdir biziň ganymyz. “Evvel-ahir birdir bizim kanımız.” (10)
- Nesiller **döş gerip** gorar şanymyz. “Nesiller göğüs gerip korur şanımızı.” (12)

Marşta cümle ögesi olarak 2 adet zarf kullanılmıştır. Bu ögelerle Türkmen halkının birliğinin evvelden ahire uzandığı ve Türkmen şanının gençlerin mücadeleleriyle korunacağı anlatılmıştır.

3.3.2.6. Cümle Dışı Unsur

Cümle kuruluşuna katılmayan ama bir şekilde anlam bakımından cümleye katkı sağlayan unsurlardır (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 43). Türkmen Türkçesinde *sözlem agzasy hasaplanmaýan sözler “cümme üyesi sayılmayan sözler”* başlığı altında *incelenen ýüz tutma sözler “hitaplar”, jogap sözler “cevap sözler”, giriş sözler, ümlükler “ünlemler”* Türkiye Türkçesindeki cümle dışı unsurun karşılığıdır (Dinç, 2017: 147).

Türkmenistan’ın Devlet Marşı’nda bir cümle üyesi sayılmayan sözler şunlardır:

- Janym gurban saňa, **erkana ýurdum**, “Canım kurban sana, özgür yurdum,” (1)
- **Halkyň guran Baky beýik binasy**, (5) / **Berkarar döwletim, jigerim-janym**. (6) /Başlaryň täji sen, “Halkın kurduğu ebedî büyük eser, / Sonsuz devletim, ciğerim canım, / Başların tacısın,” (5/6/7 ve 13/14/15)
- Dünya dursun, sen dur, **Türkmenistanym!** “Dünya yaşasın, sen yaşa, Türkmenistanım!” (8 ve 16)

Marşta Türkmenistan devletine, yurduna seslenilirken 9 adet hitap sözü kullanılmıştır. Bunlar marşın söz diziminde herhangi bir cümle üyesi değildir. Bu unsurlar marşın adandığı kavramlara seslenerek marşın anlamına dolaylı olarak katkı sağlar.

3.4. CÜMLE TÜRLERİ

3.4.1. Yapısına Göre Cümleler

3.4.1.1. Basit Cümle

Türkiye Türkçesindeki gibi *yönekey sözlemler* “*basit cümleler*” içinde bir yüklem yani bir yargı bulunduran cümlelerdir (Dinç, 2017: 181).

Türkmenistan’ın Devlet Marşı’nda geçen basit cümleler şu şekildedir:

- Janym gurban saňa, erkana ýurdum, “Canım kurban sana, özgür yurdum,” (1)
- Mert pederleň ruhy bardyr köňülde. “Mert ataların ruhu vardır gönülde,” (2)
- Bitarap, garaşsyz topragyň nurdur, “Tarafsız, bağımsız toprağın nurdur,” (3)
- Baýdagyň belentdir dünýäň önünde. “Bayrağın yüksektir dünyanın önünde.” (4)
- Halkyň guran Baky beýik binasy, (5) / Berkarar döwletim, jigerim-janym. (6)
/Başlaryň täji sen, “Halkın kurduğu ebedî büyük eser, / Sonsuz devletim, ciğerim canım, / Başların tacısın,” (5/6/7 ve 13/14/15)
- diller senasy, “dillerin türküsüsün” (7 ve 15)
- Dünýä dursun, “dünya yaşasın,” (8 ve 16)
- sen dur, Türkmenistanym! “sen yaşa, Türkmenistanım!” (8 ve 16)
- Gardaşdyr tireler, “Kardeşler oymaklar,” (9)
- amandyr iller, “güvendedir iller,” (9)
- Owal-ahyr birdir biziň ganymyz. “Evvel-ahır birdir bizim kanımız.” (10)
- Harasatlar almaz, “rüzgarlar alamaz,” (11)
- syndyrmaz siller, “sindiremez seller,” (11)
- Nesiller döş gerip gorar şanymyz. “Nesiller göğüs gerip korur şanımızı.” (12)

Marşta geçen 18 cümlenin tamamı kendi başına bir yargı bildiren basit cümle durumundadır.

3.4.1.2. Sıralı Cümle

Birbiriyle ilişkili birden fazla cümlenin sıralama edatları, virgül ve noktalı virgülle bağlanmasıyla oluşan cümle öbekleridir. Aslında her cümle kendi başına bir yargı bildirir. Birbiriyle bağlantılı cümlelerin sıralanmasıyla anlatıma akıcılık kazandırılmış olur (Dinç, 2017: 192).

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'nda sıralı cümleler şu şekildedir:

- Janym gurban saňa, erkana ýurdum, / Mert pederleň ruhy bardyr köňülde.
“Canım kurban sana, özgür yurdum, / Mert ataların ruhu vardır gönülde,” (1/2)
- Bitarap, garaşsyz topragyň nurdur, / Baýdagyň belentdir dünýäň önünde.
“Tarafsız, bağımsız toprağın nurdur, / Bayrağın yüksektir dünyanın önünde.”
(3/4)
- Halkyň guran Baky beýik binasy, / Berkarar döwletim, jigerim-janym. /
Başlaryň täji sen, diller senasy / Dünýä dursun, sen dur, Türkmenistanym!
“Halkın kurduğu ebedî büyük eser, / Sonsuz devletim, ciğerim canım, /
Başların tacısın, dillerin türküsü, / Dünya yaşasın, sen yaşa, Türkmenistanım!”
(5/6/7/8 ve 13/14/15/16)
- Gardaşdyr tireler, amandyr iller, / Owal-ahyr birdir biziň ganymyz. “Kardeştir
oymaklar, güvenlidir iller, / Evvel-ahir birdir bizim kanımız.” (9/10)
- Harasatlar almaz, syndyrmaz siller, / Nesiller döş gerip gorar şanymyz.
“Rüzgarlar alamaz, sindiremez seller, / Nesiller göğüs gerip korur şanımızı.”
(11/12)

Marştaki 18 cümleden birbiriyle bağlantılı olanlar virgülle birbirlerine bağlanarak 6 parça sıralı cümle elde edilmiştir. Bu durum marşın okunuşuna akıcılık kazandırmıştır.

3.4.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Türkmen Türkçesinde cümleler yüklemin türüne göre ikiye ayrılır:

3.4.2.1. Fiil Cümlesi

Yüklemi yalın, türemiş veya birleşik çekimli bir fiil olan cümlelerdir. Türkmen Türkçesinde *habary işliklerden bolan sözlemler* olarak adlandırılır (Dinç, 2017: 158).

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'ndaki fiil cümleleri aşağıda verilmiş olup fiille kurulan yüklemeler koyu yazılmıştır:

- Dünýä **dursun**, “dünya yaşasın,” (8 ve 16)
- sen **dur**, Türkmenistanym! “sen yaşa, Türkmenistanım!” (8 ve 16)
- Harasatlar **almaz**, “rüzgarlar alamaz,” (11)
- **syndyrmaz** siller, “sindiremez seller,” (11)
- Nesiller döş gerip **gorar** şanymyz. “Nesiller göğüs gerip korur şanımızı.” (12)

Marştaki 18 cümlelerin 7'si fiil cümlesidir. Bu cümlelerle dünya var oldukça Türkmenistan'ın var olması isteği, Türkmen şanını rüzgarların ve sellerin alıp götürmeyeceği, gençlerin Türkmen şanını koruyacağı anlatılmıştır. İstiklâl Marşı'nda kükremiş sel gibi olan milletin bendini çiğneyip aşması ile Türkmenistan'ın Devlet Marşı'ndaki sellerin Türkmen şanını sindiremez oluşu ortak bir bilincin yansıması olması bakımından dikkat çeker.

3.4.2.2. İsim Cümlesi

Yüklemi isim olan kelime veya kelime grupları ya da ek fiilden oluşan cümlelerdir. Türkmen Türkçesinde *habary kem işliklerden bolan sözlemler* olarak adlandırılır (Dinç, 2017: 152).

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'nda geçen isim cümleleri şunlardır:

- Janym **gurban** saňa, erkana ýurdum, “Canım kurban sana, özgür yurdum,” (1)
- Mert pederleň ruhy **bardyr** köňülde. “Mert ataların ruhu vardır gönülde,” (2)
- Bitarap, garaşsyz topragyň **nurdur**, “Tarafsız, bağımsız toprağın nurdur,” (3)
- Baýdagyň **belentdir** dünýäň önünde. “Bayrağın yüksektir dünyanın önünde.” (4)
- Halkyň guran Baky beýik binasy, (5) / Berkarar döwletim, jigerim-janym. (6)
/ **Başlaryň täji sen**, “Halkın kurduğu ebedî büyük eser, / Sonsuz devletim, ciğerim canım, / Başların tacısın,” (5/6/7 ve 13/14/15)
- **diller senasy**, “dillerin türküsüsün” (7 ve 15)

- **Gardaşdyr** tireler, “Kardeşdir oymaklar,” (9)
- **amandyr** iller, “güvendedir iller,” (9)
- Owat-ahyr **birdir** biziň ganymyz. “Evvel-ahir birdir bizim kanımız.”(10)

Marşta geçen 18 cümleden 11’i isim cümlesidir. Bu cümlelerle Türkmen toprağının nur, bayrağının yüksek; Türkmenistan’ın baş tacı, oymak ve illerin kardeş olup Türkmenlerin kanının bir olduğu vurgulanmıştır.

3.4.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Türkmen Türkçesi söz diziminde cümleler yüklemine göre sınıflandırılmaz. Böyle bir sınıflandırma olmasa da Türkmen Türkçesinde yüklem genellikle sonda bulunur. Az da olsa yüklem sonda bulunmadığı olur (Dinç, 2017: 178).

Türkmenistan’ın Devlet Marşı’ndaki cümleler yüklemine göre şu şekilde değerlendirilmiştir:

3.4.3.1. Kurallı Cümle

Türkmen Türkçesinde yüklemi sonda bulunan cümlelere *düz cümle* denir (Dinç, 2017: 179).

Buna göre Türkmenistan’ın Devlet Marşı’ndaki kurallı cümleler aşağıdaki gibi olup sonda olan yüklem koyu yazılmıştır:

- Bitarap, garaşsyz topragyň **nurdur**, “Tarafsız, bağımsız toprağın nurdur,” (3)
- Halkyň guran Baky beýik binasy, (5) / Berkarar döwletim, jigerim-janym. (6)
/ **Başlaryň täji sen**, “Halkın kurduğu ebedî büyük eser, / Sonsuz devletim, ciğerim canım, / Başların tacısın,” (5/6/7 ve 13/14/15)
- **diller senasy**, “dillerin türküsün” (7 ve 15)
- Dünýä **dursun**, “dünya yaşasın,” (8 ve 16)
- sen **dur**, Türkmenistanym! “sen yaşa, Türkmenistanım!” (8 ve 16)
- Harasatlar **almaz**, “rüzgarlar alamaz,” (11)

Marştaki 18 cümle 10’u kurallı/düz cümledir.

3.4.3.2. Devrik Cümle

Yüklemi sonda olmayan cümlelerdir (Dinç, 2017: 180).

Türkmenistan Devlet Marşı'ndaki devrik cümleler şunlardır:

- Janym **gurban** saňa, erkana ýurdum, “Canım kurban sana, özgür yurdum,” (1)
- Mert pederleň ruhy **bardyr** köňülde. “Mert ataların ruhu vardır gönülde,” (2)
- Baýdagyň **belentdir** dünýäň önünde. “Bayrağın yüksektir dünyanın önünde.” (4)
- **Gardaşdyr** tireler, “Kardeşdir oymaklar,” (9)
- **amandyr** iller, “güvendedir iller,” (9)
- Owat-ahyr **birdir** biziň ganymyz. “Evvel-ahir birdir bizim kanımız.” (10)
- **syndyrmaz** siller, “sindiremez seller,” (11)
- Nesiller döş gerip **gorar** şanymyz. “Nesiller göğüs gerip korur şanımızı.” (12)

Marşta 8 adet devrik cümle bulunmaktadır.

3.3.4. Anlamına Göre Cümleler

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'ndaki cümleler anlamlarına göre şu şekilde sınıflandırılmıştır:

3.4.4.1. Olumlu Cümle

Yüklemdeki yargının gerçekleştiği cümlelerdir.

Türkmenistan'ın Devlet Marşı'ndaki olumlu cümleler aşağıda verilmiş, yargının gerçekleştiğini bildiren yüklemli koku yazılmıştır:

- Janym **gurban** saňa, erkana ýurdum, “Canım kurban sana, özgür yurdum,” (1)
- Mert pederleň ruhy **bardyr** köňülde. “Mert ataların ruhu vardır gönülde,” (2)
- Bitarap, garaşsyz topragyň **nurdur**, “Taraflı, bağımsız toprağın nurdur,” (3)
- Baýdagyň **belentdir** dünýäň önünde. “Bayrağın yüksektir dünyanın önünde.” (4)

dışarıyadır. Rüzgarların ve sellerin dahi Türkmen şanını alıp götüremeyeceği bu cümlelerle anlatılmıştır. Marşın nakaratında tekrarlanan 4 emir cümlesi bulunur. Bu cümlelerle dünya durdukça Türkmenistan'ın da yaşaması arzusu dile getirilmiştir. Vatanın ebedîliği vurgusu İstiklâl Marşı ile ortaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN DEVLET MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

VI. yüzyıldan itibaren Türklerin yaşadığı Özbekistan coğrafyasında Özbek kimliği XV. Yüzyılda ortaya çıkmıştır.1428 yılında kurulan Özbek Hanlığı 1559 yılında Safevilere yenilerek dağılmıştır. XIX. yüzyılda da Rus yayılmacılığına karşı mücadele etmeye başlayan Özbek Türkleri 1876 yılında Rus hâkimiyetine girmiştir. Sovyet İhtilâli yılları ve sonrasında Türkistan'daki direnişe öncülük eden Özbekler, Basmacılık Hareketi denilen direnişlerini 1934 yılına kadar sürdürmüştür (Özkan, 2017: 115). Bu durum Özbek Türklerinin bağımsızlık ateşini söndürememiş; Özbekler Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 31 Ağustos 1991 tarihinde, İslam Kerimov öncülüğünde bağımsızlığına kavuşmuştur.

Bağımsızlık ilânın bir yıl sonrasında da Abdulla Oripov tarafından kaleme alınan Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Marşı'nı ulusal marş olarak kabul etmişlerdir. Esasen marşın adı O'zbekiston Respublikasi Davlat Madhiyasi'dir. Türkiye Türkçesine aktarılırken methiye yerine marş terimi tercih edilmiştir. Bu durum çalışmanın adı ile ilgili olup anlam olarak büyük farklılık yaratacağı düşünülmemiştir. Burada dikkat çeken şey Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Marşı'nın devlet için bir methiye olarak düşünülmüş olmasıdır. Devletin yüceltilmesine daha marşın adında başlanmıştır. Marşın içeriği de adıyla aynı doğrultuda olup Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Marşı'nda söz dizimi aşağıda verilmiştir:

4.1. ÖZBEKISTAN CUMHURİYETİ'NİN DEVLET MARŞI

O‘ZBEKISTON RESPUBLİKASI DAVLAT MADHIYASI

1. Serquyosh, hur o‘lkam, elga baxt, najot,
2. Sen o‘zing do‘stlarga yo‘ldosh, mehribon!
3. Yashnagay to abad ilmu fan, ijod,
4. Shuhrating porlasin toki bor jahon!

5. Oltin bu vodiylar — jon O‘zbekiston,
6. Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
7. Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon,
8. Olamni mahliyo aylagan diyor!

9. Bag‘ri keng o‘zbekning o‘chmas iymoni,
10. Erkin, yosh avlodlar senga zo‘r qanot!
11. Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni,
12. Haqsevar, ona yurt, mangu bo‘l obod!

13. Oltin bu vodiylar — jon O‘zbekiston,
14. Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
15. Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon,
16. Olamni mahliyo aylagan diyor!

(Oripov: <http://direksiya.uz/ru/post/symbols/ozbekiston-respublikasi-davlat-madhiyasi>)

ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ DEVLET MARŞI

-Türkiye Türkçesi İle-

1. Güneşli, hür ülkem, halka bahtsın, kurtuluşsun,
2. Sen özünün dostlarına yoldaşsın, şefkatlisin!
3. Gelişsin ta ebediyete ilim ve fen, sanat,
4. Şöhretin parlasın dünya var oldukça!
5. Altındır bu vadiler, can Özbekistan,
6. Ataların merdane ruhu sana yâr!
7. Ulu halkın kudreti coştığı zaman
8. Âlemi büyüleyen diyar (olursun)!
9. Gönlü geniş Özbeğin sarsılmaz imânı,
10. Özgür, genç nesiller sana güçlü kanattır!
11. İstiklâlin meşalesi, barışın bekçisi,
12. Hakk'ın sevdiği ana yurt, sonsuza kadar yaşa!
13. Altındır bu vadiler, can Özbekistan,
14. Ataların merdane ruhu sana yâr!
15. Ulu halkın kudreti coştığı zaman
16. Âlemi büyüleyen diyar (olursun)!

4.2. KELİME GRUPLARI

4.2.1. İsim Tamlaması

İsim tamlamaları Özbek Türkçesinde *atli söz birikmalari* “*isimli söz grupları*” başlığında incelenir. Bu başlık altında ikinci unsur isim olan bütün gruplar değerlendirilir (Yaman, 2000: 62). Türkiye Türkçesinden farklı olarak isim tamlamaları ayrı bir kelime grubu olarak görülmez. Özbek Türkçesinde isim tamlamalarının ele alınışı ve adlandırılışı farklı olsa da kuruluşu Türkiye Türkçesi ile aynıdır. Buna göre tamlayan unsur ilgi durumu eki almış belirtili isim tamlamaları *belgili qaratqıç*, tamlayan unsur eksiz olan belirtisiz isim tamlamaları da *belgisiz qaratqıç* (Yaman, 2000: 69) olarak adlandırılır. Bunun dışında belirtili isim tamlamalarında, çoğunlukla konuşma dilinde, ilgi durumu ekinin düşürülmesi isim tamlamalarının kuruluşunda Türkiye Türkçesi ile en belirgin farktır (Yaman, 2000: 67).

Özbekistan Cumhuriyeti’nin Devlet Marşı’nda geçen isim tamlamaları şu şekildedir:

4.2.1.2. Belirtili İsim Tamlaması

- o‘zing do‘stlar “özünün dostları” (2) < o‘zing (ty) / do‘stlar (tn)
- Ajdodlar mardona ruhi “ataların mert ruhu” (6 ve 14) < ajdodlar (ty) / mardona ruhi (tn)
- Ulug‘ xalq qudrati “ulu halkın kudreti” (7 ve 15) < ulug‘ xalq (ty) / qudrati (tn)
- Bag‘ri keng o‘zbekning iymoni “gönlü geniş Özbeğin imânı” (9) < bag‘ri keng o‘zbekning (ty) / iymoni (tn)
- Istiqlol mash'ali “istiklâlin meşalesi” (11) < istiqolol (ty) / mash'ali (tn)
- tinchlik posboni “barışın bekçisi” (11) < tinchlik (ty) / posboni (tn)

Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Marşı’nda geçen 8 isim tamlaması örneğinin tamamı belirtili isim tamlaması durumundadır. *Ulug‘ xalq qudrati* “*yüce halkın kudreti*”, *Istiqlol mash'ali* “*istiklâlin meşalesi*” ve *tinchlik posboni* “*barışın bekçisi*” tamlamaları kuruluşta belirtisiz isim tamlaması gibi görünebilir. Bunlar Özbek Türkçesinde belirtili isim tamlamalarında tamlayan unsudan ilgi durumu ekinin düşürülmesi olayına örnektir. Marştaki isim tamlamalarının tamamının belirtili isim tamlaması olmasının nedeni tamlanan unsurlar olan mert ruhlar, kudret, imân kavramlarına karşı aitlik duygusu oluşturma amacıdır. Özbek

atalarının mert olduğu; ulu Özbek halkının güçlü-kudretli ve imâna sahip olduğu bu tamlamalarla anlatılmıştır. İstiklâl Marşı’ndaki “*şehîd oğlu*” ve Türkmenistan’ın devlet Marşı’ndaki “*mert pederleñ ruhy*” tamlamaları ile Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Marşı’nda geçen “*ajdodlar mardona ruhi*” tamlamaları Türk dünyasında atalara bakış açısını, eskiden beri yaşayan atalar kültürünü göstermesi bakımından önemlidir.

4.2.2. Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlaması Özbek Türkçesinde *atli söz birikmalari* başlığı altında incelenir. Türkiye Türkçesindeki sıfat tamlamalarının karşılığı *bitişüvli formadır* (Yaman, 2000: 79). Bitişüvli forma olarak adlandırılan sıfat tamlamalarının kuruluşu Türkiye Türkçesi ile aynıdır.

Özbekistan Cumhuriyeti’nin Devlet Marşı’nda geçen sıfat tamlamaları şu şekildedir:

- Serquyosh o’lka “güneşli ülke” (1) < serquyosh (ty) / o’lka (tn)
- hur o’lka “hür ülke” (1) < hur (ty) / o’lka (tn)
- bu vodiylar “bu vadiler” (5 ve 13) < bu (ty) / vodiylar (tn)
- jon O’zbekiston “can Özbekistan” (5 ve 13) < jon (ty) / O’zbekiston (tn)
- mardona ruh “mert ruh” (6 ve 14) < mardona (ty) / ruh (tn)
- Ulug’ xalq qudrati jo’sh urgan zamon “ulu halkın kudreti coştığı zaman” (7 ve 15) < Ulug’ xalq qudrati jo’sh urgan (ty) / zamon (tn)
- Ulug’ xalq “ulu halk” (7 ve 15) < ulug’ (ty) / xalq (tn)
- Olamni mahliyo aylagan diyor “âlemi büyüleyen diyor” (8 ve 16) < olamni mahliyo aylagan (ty) / diyor (tn)
- Bag’ri keng o’zbek “gönlü geniş Özbek” (9) < bag’ri keng (ty) / o’zbek (tn)
- Erkin avlodlar “özgür evlatlar” (10) < erkin (ty) / avlodlar (tn)
- yosh avlodlar “genç evlatlar” (10) < yosh (ty) / avlodlar (tn)
- zo’r qanot “güçlü kanat” (10) < zo’r (ty) / qanot (tn)
- Haqsevar yurt “Hak sever yurt” (12) < haqsevar (ty) / yurt (tn)
- ona yurt “ana yurt” (12) < ona (ty) / yurt (tn)

Özbekistan Devlet Marşı’nda 21 adet sıfat tamlaması kullanılmıştır. Bu tamlamalarla Özbek vatanının özgürlüğü, âlemi büyüleyen topraklara sahip olduğu; Özbek atalarının mertliği, Özbek halkının yüce gönüllü ve genç nesillerin özgür oluşu gibi unsurlar

vurgulanmıştır. Vatan ve vatanın ayrılmaz parçası millet kavramları diğer Türk devletleri marşlarında olduğu gibi yüceltilmiştir.

4.2.3. Sıfat-Fiil Grubu

İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil grupları Özbek Türkçesinde kelime grubu olarak değerlendirilmez (Yaman, 2000: 82). Bunlar, *qoşma gap* “birleşik cümle” kuruluşunda görev alan *ergaş gap* “bağlı cümle” olarak değerlendirilir. Ele alınışı farklı olsa da *yardımcı unsurlar + fiil + sıfat fiil ekleri* şeklindeki kurulum Türkiye ve Özbek Türkçelerinde ortaktır (Yaman, 200: 87).

Özbekistan Cumhuriyeti’nin Devlet Marşı’nda geçen ve sıfat-fiil grubu olarak değerlendirilebilecek örnekler şunlardır:

- Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan “ulu halkın kudreti coşunca” (7 ve 15) < Ulug‘ xalq qudrati (ö) / jo‘sh urgan (y)
- Olamni mahliyo aylagan “âlemi büyüdü eyleyen” (8 ve 16) < Olamni (bln) / mahliyo aylagan (y)

Marşın nakarat bölümünde aynı grupların tekrarı ile 4 adet sıfat-fiil grubu elde edilmiştir. Bunlardan 7. ve 15. dizelerde tekrar eden örnek cümlede zarf görevi yaparken 8. ve 16. dizelerdeki örnek sıfat tamlaması kurmaktadır. Söz konusu örneklerle Özbek halkının gücü ortaya çıktığında Özbek diyarının dünyayı büyülediği anlatılmıştır.

4.2.4. Bağlama Grubu

Özbek Türkçesinde bağlama grubu, bir kelime grubu olarak incelenmez. Özbek Türkçesinde *isim + bağlaç + isim* şeklinde kurulan yapılar söz dizimi bölümünde değil şekil bilgisi bölümünde incelenir (Yaman, 2000: 124).

Özbekistan Cumhuriyeti’nin Devlet Marşı’nda bağlama grubu sayılabilecek 1 örnek aşağıda verilmiştir:

- ilmu fan “ilim ve fen” (3)

4.2.5. Birleşik Fiil Grubu

Özbek Türkçesinde de kelime grubu olarak değerlendirilen birleşik fiil grubu *koşma fe'llar* olarak adlandırılır. Türkiye Türkçesindeki gibi *isim + yardımcı fiil* veya *fiil + fiil* şeklinde kurulur (Yaman, 2000: 159).

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'nda geçen birleşik fiil grupları şunlardır:

- jo'sh ur- "cûşa gel-" (7 ve 15)
- mahliyo ayla- "büyülü eyle-" (8 ve 16)
- mangu bo'l- "ölümsüz ol-"12

Marşta 5 adet birleşik fiil grubu örneği bulunmaktadır. Örneklerin tamamı *isim + yardımcı fiil* şeklinde kurulmuştur.

4.2.6. Kısaltma Grupları

Türkiye Türkçesinde kelime grupları veya cümlelerin aşınması sonucu ortaya çıkan gruplardır. Genellikle isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarının aşınması ile oluşur. İsnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma ve vasıta grubu başlıkları altında değerlendirilir (Yaman, 2000: 161). Özbek Türkçesinde yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma grupları kelime grubu olarak değerlendirilirken isnat, yükleme ve vasıta grupları kelime grubu olarak kabul edilmez.

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'nda kısaltma grupları aşağıdaki gibidir.

4.2.6.1. İsnat Grubu

Biri diğerine isnat edilen iki isim unsurundan oluşan kelime grubudur. Birinci unsur iyelik ekli veya eksiz olarak kullanılır. Kurulumu isnat olunan unsur (+iyelik eki) + isnat edilen unsur şeklindedir. Cümle içinde isim, sıfat veya zarf görevi yapar. (Yaman, 2000: 161). Özbekistan Türkçesinde kelime grubu olarak değerlendirilmeyen bu kelime grubunun terim olarak karşılığı da bulunmamaktadır (Yaman, 2000: 162).

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'nda isnat grubu olarak sayılabilecek örnek aşağıda verilmiştir:

- Bag‘ri keng “bağrı (gönlü) geniş” (9)

Bu grup geçtiği cümlede sıfat olarak kullanılmış olup sıfat tamlamasının tamlayan unsuru durumundadır. Özbek halkının yüce gönüllü oluşu bu grupla anlatılmıştır.

4.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ

4.3.1 Cümle

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'nda 15 adet cümle kullanılmıştır:

- Serquyosh, hur o'lkam, elga baxt, "Güneşli, hür ülkem, halka bahtsın," (1)
- najot, "kurtuluşsun" (1)
- Sen o'zing do'stlarga yo'ldosh, "Sen kendi dostlarına yoldaşsın," (2)
- mehribon! "şefkatlisin!" 2
- Yashnagay to abad ilmu fan, ijod, "Gelişsin ta ebediyete ilim ve fen, sanat," (3)
- Shuhrating porlasin toki bor jahon! "Şöhretin parlasın dünya var oldukça!" (4)
- Oltin bu vodiylar — jon O'zbekiston, "Altındır bu vadiler- can Özbekistan, (5 ve 13)
- Ajdodlar mardona ruhi senga yor! "Ataların mert ruhu sana yârdır!" (6 ve 14)
- Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon, / Olamni mahliyo aylagan diyor! "Ulu halkın kudreti coştığı zaman, âlemi büyüleyen diyarsın!" (7/8 ve 15/16)
- Bag'ri keng o'zbekning o'chmas iymoni, "Gönlü geniş Özbeğin sarsılmaz imânı," (9)
- Erkin, yosh avlodlar senga zo'r qanot! "Özgür, genç nesiller sana güçlü kanattır!" (10)
- Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni, / Haqsevar, ona yurt, mangu bo'l obod! "İstiklâlin meşalesi, barışın bekçisi / Hak sever, ana yurt, ölümsüz ol ebedî!" (11/12)

4.3.2. Cümlenin Öğeleri

4.3.2.1. Yükleme

Özbek Türkçesinde *kesim* olarak adlandırılan yükleme cümlede yargı bildiren temel ögedir (Yaman, 2000: 217). Türkiye Türkçesinden farklı olarak yükleme öznenin sonra değerlendirilir. Özbek Türkçesinde cümlenin en temel ögesi olarak özne kabul edilir (Yaman,

2000: 222). Bunun dışında yargı yüklenmiş isim veya fiillerden oluşan yüklemeler genellikle cümlelerin sonunda bulunur.

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'nda kullanılan yüklemeler koyu yazılarak gösterilmiştir:

- Serquyosh, hur o'lkam, elga **baxt**, "Güneşli, hür ülkem, halka bahtsın," (1)
- **najot**, "kurtuluşsun" (1)
- Sen o'zing do'stlarga **yo'ldosh**, "Sen kendi dostlarına yoldaşsın," (2)
- **mehribon!** "şefkatlisin!" 2
- **Yashnagay** to abad ilmu fan, ijod, "Gelişsin ta ebediyete ilim ve fen, sanat," (3)
- Shuhrating **porlasin** toki bor jahon! "Şöhretin parlasın dünya var oldukça!" (4)
- **Oltin** bu vodiylar — jon O'zbekiston, "Altındır bu vadiler- can Özbekistan, (5 ve 13)
- Ajdodlar mardona ruhi senga **yor!** "Ataların mert ruhu sana yârdır!" (6 ve 14)
- Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon, / **Olamni mahliyo aylagan diyor!** "Ulu halkın kudreti coştığı zaman, âlemi büyüleyen diyarsın!" (7/8 ve 15/16)
- Bag'ri keng o'zbekning **o'chmas** iymoni, "Gönlü geniş Özbeğin sarsılmaz imânı," (9)
- Erkin, yosh avlodlar senga **zo'r qanot!** "Özgür, genç nesiller sana güçlü kanattır!" (10)
- Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni, / Haqsevar, ona yurt, **mangu bo'l obod!** "İstiklâlin meşalesi, barışın bekçisi / Hak sever, ana yurt, ölümsüz ol ebedî!" (11/12)

Marştaki 15 cümlede 15 adet yüklem kullanılmıştır. Bu yüklemelerden dördü yargı yüklenmiş fiilden oluşur: *yashnagay*, *porlasin*, *o'chmas*, *bo'l obod*. Bu yüklemelerle ilim ve fennin gelişmesi, Özbek ülkesinin şöhretinin parlaması ile devletin sonsuza kadar yaşaması arzusu ve Özbek halkının imanlarının sarsılmaz olduğu dile getirilmiştir.

Marştaki geri kalan 11 yüklem ise yargı yüklenmiş isimden oluşur. Bu yüklemelerle Özbek ülkesinin halk için bir baht, kurtuluş; Özbek topraklarının altın ve âlemi büyüleyen bir diyar; ataların mert ruhlarının Özbek ülkesine yâr; Özbek gençlerinin de ülkeyi yükseltecek kanatlar olduğu anlatılmıştır.

4.3.2.2. Özne

Özbek Türkçesinde *ega* olarak adlandırılan özne cümlede hareketi yapan veya ondan etkilenen kişi veya varlıktır (Yaman, 200: 225). Daha önce de belirtildiği gibi Özbek Türkçesinde cümlelerin en temel unsurudur. Bunun dışında öznenin kullanımı ve çeşitleri Türkiye Türkçesindeki gibidir (Yaman, 2000: 228).

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'nda kullanılan özneler şu şekildedir:

4.3.2.2.1. Açık Özne

- **Sen** o'zing do'stlarga yo'ldosh, "Sen kendi dostlarına yoldaşsın," (2)
- **Sen...** mehribon! "şefkatlisin!" (2)
- Yashnagay to abad **ilmu fan, ijod**, "Gelişsin ta ebediyete ilim ve fen, sanat," (3)
- **Shuhrating** porlasin toki bor jahon! "Şöhretin parlasın dünya var oldukça!" (4)
- Oltin **bu vodiylar** — jon O'zbekiston, "Altındır bu vadiler- can Özbekistan, (5 ve 13)
- **Ajdodlar mardona ruhi** senga yor! "Ataların mert ruhu sana yârdır!" (6 ve 14)
- **Bag'ri keng o'zbekning** o'chmas **iymoni**, "Gönlü geniş Özbeğin sarsılmaz imânı," (9)
- **Erkin, yosh avlodlar** senga zo'r qanot! "Özgür, genç nesiller sana güçlü kanattır!" (10)

4.3.2.2.2. Gizli Özne

- **(Sen)** Serquyosh, hur o'lkam, elga baxt, "Güneşli, hür ülkem, halka bahtsın," (1)
- **(Sen)** najot, "kurtuluşsun" (1)
- **(Sen)** Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon, / Olamni mahliyo aylagan diyor! "Ulu halkın kudreti coştığı zaman, âlemi büyüleyen diyarsın!" (7/8 ve 15/16)
- **(Sen)** Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni, / Haqsevar, ona yurt, mangu bo'l obod! "İstiklâlin meşalesi, barışın bekçisi / Hak sever, ana yurt, ölümsüz ol ebedî!" (11/12)

Marştaki 15 cümleinin 10'unda açık, 5'inde gizli özne kullanılmıştır. Bu durum marşta verilen mesajların muhataplara açık şekilde iletilmek istenmesinden kaynaklanır.

4.3.2.3. Yer Tamlayıcısı

Özbek Türkçesinde yer tamlayıcısı tek başına değerlendirilmez. Nesne ile birlikte *to'ldiruvchi* başlığı altında incelenir. Bu başlığın alt başlıklarından olan *vasitali to'ldiruvchi* ise Türkiye Türkçesindeki yer tamlayıcısının karşılığıdır (Yaman, 2000: 236-237). Adlandırma ve ele alınıştaki farklılığın dışında yer tamlayıcısının kurulumu ve kullanımı Türkiye Türkçesindeki gibidir.

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'nda kullanılan yer tamlayıcısı örnekleri şunlardır:

- Serquyosh, hur o'lkam, **elga** baxt, "Güneşli, hür ülkem, halka bahtsın," (1)
- Sen **o'zing do'stlarga** yo'ldosh, "Sen kendi dostlarına yoldaşsın," (2)
- Ajdodlar mardona ruhi **senga** yor! "Ataların mert ruhu sana yârdır!" (6 ve 14)
- Erkin, yosh avlodlar **senga** zo'r qanot! "Özgür, genç nesiller sana güçlü kanattır!" (10)

Marşta 5 adet yer tamlayıcısı kullanılmış olup bunların üçü sen zamirinin yönelme durumu ekini almasıyla kurulmuştur. Söz konusu zamirle kastedilen Özbek ülkesidir. Buna göre ataların mert ruhlarının yâr; özgür ve genç nesillerin ülkeyi yükseltecek kanatlar olması Özbek ülkesine yöneltilmiştir.

4.3.2.4. Zarf

Özbek Türkçesinde *hal* olarak adlandırılan zarflar yapısı, kullanımı ve cümle içindeki görevi bakımından Türkiye Türkçesi ile aynıdır (Yaman, 2000: 244).

- Yashnagay **to abad** ilmu fan, ijod, "Gelişsin ta ebediyete ilim ve fen, sanat," (3)
- Shuhrating porlasin **toki bor jahon!** "Şöhretin parlasın dünya var oldukça!" (4)
- **Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,** / Olamni mahliyo aylagan diyor! "Ulu halkın kudreti coştığı zaman, âlemi büyüleyen diyarsın!" (7/8 ve 15/16)

- Istiqlol mash'ali, 11 tinchlik posboni, 11 Haqsevar, ona yurt, mangu bo'l obod! "İstiklâlin meşalesi, barışın bekçisi / Hak sever, ana yurt, ölümsüz ol ebedî!" (11/12)

Marşta 5 adet zarf kullanılmış olup tamamı zaman zarfı durumundadır. Bunlarla Özbekistan'ın ebediyete kadar yaşaması ve şanının yine ebediyete kadar parlaması anlatılmıştır.

4.3.2.5. Cümle Dışı Unsur

Özbek Türkçesinde *ündamali gaplar* "cümle dışı unsurlu cümleler" başlığı ile verilen cümle türleri bulunmaktadır. Buna göre cümle dışı unsur barındıran cümleler ayrı bir cümle türü olarak değerlendirilir (Yaman, 2000: 247).

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'nda geçen cümle dışı unsurlar aşağıdaki gibidir:

- **Serquyosh, hur o'lkam**, elga baxt, "Güneşli, hür ülkem, halka bahtsın," (1)
- Oltin bu vodiylar — **jon O'zbekiston**, "Altındır bu vadiler- can Özbekistan, (5 ve 13)
- **Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni**, / **Haqsevar, ona yurt**, mangu bo'l obod! "İstiklâlin meşalesi, barışın bekçisi / Hak sever, ana yurt, ölümsüz ol ebedî!" (11/12)

Marşta 8 adet cümle dışı unsur kullanılmıştır. Bu sözler vatana seslenmek amacıyla kullanılmıştır.

4.4. CÜMLE TÜRLERİ

4.4.1. Yapısına Göre Cümleler

4.4.1.1. Basit Cümle

Özbek Türkçesinde *sodda gap* terimi ile yapısında tek bir yüklem bulunan cümleler kastedilir (Yaman, 2000: 253).

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'nda kullanılan cümlelerin tamamı sade yapıdadır:

- Serquyosh, hur o'lkam, elga baxt, "Güneşli, hür ülkem, halka bahtsın," (1)
- najot, "kurtuluşsun" (1)
- Sen o'zing do'stlarga yo'ldosh, "Sen kendi dostlarına yoldaşsın," (2)
- mehribon! "şefkatlisin!" 2
- Yashnagay to abad ilmu fan, ijod, "Gelişsin ta ebediyete ilim ve fen, sanat," (3)
- Shuhrating porlasin toki bor jahon! "Şöhretin parlansın dünya var oldukça!" (4)
- Oltin bu vodiylar — jon O'zbekiston, "Altındır bu vadiler- can Özbekistan, (5 ve 13)
- Ajdodlar mardona ruhi senga yor! "Ataların mert ruhu sana yârdır!" (6 ve 14)
- Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon, / Olamni mahliyo aylagan diyor! "Ulu halkın kudreti coştığı zaman, âlemi büyüleyen diyarsın!" (7/8 ve 15/16)
- Bag'ri keng o'zbekning o'chmas iymoni, "Gönlü geniş Özbeğin sarsılmaz imânı," (9)
- Erkin, yosh avlodlar senga zo'r qanot! "Özgür, genç nesiller sana güçlü kanattır!" (10)
- Istiqlol mash'ali, 11 tinchlik posboni, 11 Haqsevar, ona yurt, mangu bo'l obod! "İstiklâlın meşalesi, barışın bekçisi / Hak sever, ana yurt, ölümsüz ol ebedî!" (11/12)

4.4.1.2. Sıralı Cümle

Türkiye Türkçesindeki sıralı cümle terimi Özbek Türkçesinde *bog'lovchi vositasiz qo'shma* olarak geçer. Bu cümleler ayrı bir cümle türü olarak değil *qo'shma gaplar* "birleşik

cümleler” başlığının bir alt başlığı olarak incelenir (Yaman, 2000: 274). Bunun dışında bir anlam bütünlüğü ile cümlelerin art arda sıralanmasıyla kurulan sıralı cümleler Türkiye Türkçesi ile aynıdır.

Özbekistan Cumhuriyeti’nin Devlet Marşı’nda geçen sıralı cümle örnekleri şunlardır:

- Serquyosh, hur o‘lkam, elga baxt, najot, Sen o‘zing do‘stlarga yo‘ldosh, mehribon! “Güneşli, hür ülkem, halka bahtsın, kurtuluşsun, / Sen kendi dostlarına yoldaşsın, şefkatlisin!” (1/2)
- Yashnagay to abad ilmu fan, ijod, Shuhrating porlasin toki bor jahon! “Gelişsin ta ebediyete ilim ve fen, sanat,” / Şöhretin parlasın dünya var oldukça!” (4)
- Bag‘ri keng o‘zbekning o‘chmas iymoni, / Erkin, yosh avlodlar senga zo‘r qanot! “Gönlü geniş Özbeğin sarsılmaz imânı, / Özgür, genç nesiller sana güçlü kanattır!” (9/10)

Marşta 3 parça sıralı cümle bulunmaktadır. Bunlar marşın okunuşuna akıcılık kazandırmaktadır.

4.4.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Özbek Türkçesinde cümleler yüklemin türüne göre sınıflandırılmaz. *Gap bölaklari* “*cümle ögeleri*” konusunda yüklem, isim veya fiil olarak ikiye ayrılır (Yaman, 2000: 279). Buna göre yüklemi yargı bildiren isim olan cümleler isim, yargı bildiren fiil olan cümleler de fiil cümlesi olarak değerlendirilebilir. Zaten fiil ve isim cümlelerinin kullanımı Türkiye Türkçesi ile aynıdır. Sadece, yüklemi isim olan cümlelerde *-Dir* bildirme ekinin kullanılmaması Özbek Türkçesinde daha yaygındır.

Özbekistan Cumhuriyeti’nin Devlet Marşı’ndaki cümleler yüklemin türüne göre şu şekilde değerlendirilmiştir:

4.4.2.1. Fiil Cümlesi

- **Yashnagay** to abad ilmu fan, ijod, “Gelişsin ta ebediyete ilim ve fen, sanat,” (3)
- Shuhrating **porlasin** toki bor jahon! “Şöhretin parlasın dünya var oldukça!” (4)

- Bag‘ri keng o‘zbekning **o‘chmas** iymoni, “Gönlü geniş Özbeğin sarsılmaz imânı,” (9)
- Istiqlol mash‘ali, tinchlik posboni, / Haqsevar, ona yurt, **mangu bo‘l** obod!
“İstiklâlın meşalesi, barışın bekçisi / Hak sever, ana yurt, ölümsüz ol ebedî!”
(11/12)

4.4.2.2. İsim Cümlesi

- Serquyosh, hur o‘lkam, elga **baxt**, “Güneşli, hür ülkem, halka bahtsın,” (1)
- **najot**, “kurtuluşsun” (1)
- Sen o‘zing do‘stlarga **yo‘ldosh**, “Sen kendi dostlarına yoldaşsın,” (2)
- **mehribon!** “şefkatlisin!” 2
- **Oltin** bu vodiylar — jon O‘zbekiston, “Altındır bu vadiler- can Özbekistan, (5 ve 13)
- Ajdodlar mardona ruhi senga **yor!** “Ataların mert ruhu sana yârdır!” (6 ve 14)
- Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon, / **Olamni mahliyo aylagan diyor!** “Ulu halkın kudreti coştığı zaman, âlemi büyüleyen diyarsın!” (7/8 ve 15/16)
- Erkin, yosh avlodlar senga **zo‘r qanot!** “Özgür, genç nesiller sana güçlü kanattır!” (10)
- Istiqlol mash‘ali, tinchlik posboni, / Haqsevar, ona yurt, mangu bo‘l obod!
“İstiklâlın meşalesi, barışın bekçisi / Hak sever, ana yurt, ölümsüz ol ebedî!”
(11/12)

Marştaki 15 cümlelerin sadece 4’ü fiil cümlesidir. İsim cümlelerinde ise bildirme eki hiç kullanılmamıştır. Bu durumun Özbek Türkçesinde yaygın olduğu daha önce de belirtilmiştir. Marştaki fiil cümleleri ile ilim ve fennin gelişeceği, Özbek ülkesinin şöhretinin parlaması, Özbek halkının imanlarının sarsılmaz olduğu ve devletin sonsuza kadar yaşaması dile getirilmiştir. İsim cümleleri ile de Özbek ülkesinin halk için bir baht, kurtuluş; Özbek topraklarının altın ve âlemi büyüleyen diyar; ataların ruhlarının Özbek ülkesine yâr, Özbek gençlerinin de ülkeyi yükseltecek kanatlar olduğu anlatılmıştır.

4.4.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Özbek Türkçesinde cümleler yüklemin yerine göre sınıflandırılmaz. Özbek Türkçesinde kurallı cümle örneklerine daha çok rastlanırken devrik cümle örnekleri azdır (Yaman, 2000: 285).

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'ndaki cümleler yüklemin yerine göre şu şekildedir:

4.4.3.1. Kurallı Cümle

- Serquyosh, hur o'lkam, elga **baxt**, "Güneşli, hür ülkem, halka bahtsın," (1)
- **najot**, "kurtuluşsun" (1)
- Sen o'zing do'stlarga **yo'ldosh**, "Sen kendi dostlarına yoldaşsın," (2)
- **mehribon!** "şefkatlisin!" 2
- Ajdodlar mardona ruhi senga **yor!** "Ataların mert ruhu sana yârdır!" (6 ve 14)
- Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon, / **Olamni mahliyo aylagan diyor!** "Ulu halkın kudreti coştığı zaman, âlemi büyüleyen diyarsın!" (7/8 ve 15/16)
- Erkin, yosh avlodlar senga **zo'r qanot!** "Özgür, genç nesiller sana güçlü kanattır!" (10)

4.4.3.2. Devrik Cümle

- Yashnagay to abad ilmu fan, ijod, "Gelişsin ta ebediyete ilim ve fen, sanat," (3)
- Shuhrating porlasin toki bor jahon! "Şöhretin parlasın dünya var oldukça!" (4)
- Oltin bu vodiylar — jon O'zbekiston, "Altındır bu vadiler- can Özbekistan, (5 ve 13)
- Bag'ri keng o'zbekning o'chmas iymoni, "Gönlü geniş Özbeğin sarsılmaz imânı," (9)
- Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni, / Haqsevar, ona yurt, mangu bo'l obod! "İstiklâlin meşalesi, barışın bekçisi / Hak sever, ana yurt, ölümsüz ol ebedî!" (11/12)

Marştaki on beş cümlemin 9'u kurallı, 6'sı devrik cümle şeklindedir. Kurallı cümlelerin daha çok olması Özbek Türkçesinde yüklemmin sonda kullanılması eğilimi ile ilgilidir.

4.4.4. Anlamına Göre Cümleler

Özbek Türkçesinde cümleler anlamına göre *tasdiq gaplar* “olumlu cümle”, *inkor gaplar* “olumsuz cümle”, *darak gaplar* “haber cümlesi”, *so'rok gaplar* “soru cümlesi”, *buyruk gaplar* “emir cümlesi”, *ündov gaplar* “ünlem cümlesi” (Yaman, 2000: 291-294) olarak sınıflandırılır.

Buna göre Özbekistan Devlet Marşı'ndaki cümleler anlamına göre şu şekilde değerlendirilmiştir:

4.4.4.1. Olumlu Cümle

Yüklemi olumlu olan cümleler Özbek Türkçesinde *tasdik gaplar* olarak adlandırılır (Yaman, 2000: 291).

Marştaki örnekleri aşağıda verilmiş olup olumlu yüklemmler koyu yazılmıştır:

- Serquyosh, hur o'lkam, elga **baxt**, “Güneşli, hür ülkem, halka bahtsın,” (1)
- **najot**, “kurtuluşsun” (1)
- Sen o'zing do'stlarga **yo'ldosh**, “Sen kendi dostlarına yoldaşsın,” (2)
- **mehribon!** “şefkatlisin!” 2
- **Oltin** bu vodiylar — jon O'zbekiston, “Altındır bu vadiler- can Özbekistan, (5 ve 13)
- Ajdodlar mardona ruhi senga **yor!** “Ataların mert ruhu sana yârdır!” (6 ve 14)
- Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon, / **Olamni mahliyo aylagan diyor!** “Ulu halkın kudreti coştığı zaman, âlemi büyüleyen diyarsın!” (7/8 ve 15/16)
- Erkin, yosh avlodlar senga **zo'r qanot!** “Özgür, genç nesiller sana güçlü kanattır!” (10)

4.4.4.2. Olumsuz Cümle

Yüklemi olumsuz olan cümledir. Özbek Türkçesinde *inkor gaplar* olarak adlandırılır. Olumsuzluk *-mA*, *-mAs* gibi olumsuzluk ekleri veya *yo'k*, *emas* gibi olumsuzluk bildiren sözcüklerle yapılır (Yaman, 2000: 291).

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'ndaki örneği şu şekildedir:

- Bag'ri keng o'zbekning **o'chmas** iymoni, "Gönlü geniş Özbeğin sarsılmaz imânı," (9)

4.4.4.3. Emir Cümlesi

Yüklemi emir bildiren cümlelerdir (Yaman, 2000: 294).

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı'nda 3 adet emir cümlesi bulunmaktadır:

- **Yashnagay** to abad ilmu fan, ijod, "Gelişsin ta ebediyete ilim ve fen, sanat," (3)
- Shuhrating **porlasin** toki bor jahon! "Şöhretin parlasın dünya var oldukça!" (4)
- Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni, / Haqsevar, ona yurt, **mangu bo'l** obod! "İstiklâlın meşalesi, barışın bekçisi / Hak sever, ana yurt, ölümsüz ol ebedî!" (11/12)

Marştaki 15 cümlelerin 11'i olumlu, 3'ü emir, 1 tanesi de olumsuz cümle durumundadır. Olumlu cümlelerin çokluğu vatan ve halk için anlatılanların kesin gerçekleşmiş veya gerçekleşeceği duygusunun geliştirilmesi amacı ile ilgilidir. Bu durum çalışmada incelenen diğer marşlarla ortaktır. Olumsuz cümle örneği ile gönlü geniş Özbek halkının imânının sarsılmayacağı anlatılmıştır. Bu örnek İstiklâl Marşı'ndaki "Nasıl böyle bir imânı boğar, / "Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar?" sorusunu akla getirmesi bakımından önemlidir. Türk milletinin inandığı değerlerin sarsılmaz olduğu duygusunun ortaklığını gösterir. Emir cümleleri ile de ilim ve fennin, Özbek yurdunun ebediyete kadar yaşaması isteği dile getirilmiştir. Bu durumda diğer marşlardaki emir cümlelerinin kullanım amacıyla benzerdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN MİLLÎ MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

İlk olarak XV. yüzyılda Özbek Hanlığı döneminde ortaya çıkan Kazaklar, XVIII. yüzyıla kadar Kalmuklarla mücadele etmiştir. Sonrasında Rus baskısına karşılaşmışlar, Sultan Kenesarı'nın önderliğinde uzun yıllar Ruslara karşı mücadele etmişlerdir. 1906 yılında başlayan Alaş Hareketinin sonucunda 1917 yılında Kazakistan'ın bağımsızlığı ilân edilmişse de bu durum uzun sürmemiş Kazakistan 1924 yılında resmen Sovyetler Birliği'ne katılmıştır (Özkan, 2017: 135). Rus yayılmacılığından en çok etkilenen ülke olarak Kazakistan Sovyetler Birliği döneminde kitleler halinde Rus göçüne ve büyük yıkımlara maruz kalmıştır.

1989 yılında Kazakistan Komünist Partisi başkanlığına getirilen Nursultan Nazarbayev, Kazakistan'ın Moskova'dan değil Almatı'dan yönetilmesi gerektiğini söyleyerek bağımsızlık mücadelesine girişmiştir. Bu yönde ilk adımı da dil konusunda atmış, Eylül 1989'da Kazakistan'da resmî dilin Kazak Türkçesi olduğunu ilân etmiştir (Şimşir, 2018: 258-259). Kazak Türkçesinin resmî dil olarak kabul edilmesiyle başlayan sürecin sonunda 16 Aralık 1991 yılında Kazakistan bağımsızlığını ilân etmiştir. Türkmenistan'da Türkmenbaşı'nın, Kazakistan'da Nursultan'ın giriştiği bağımsızlık mücadelelerinin ilk uğraşları dil üzerine olması Türklerin ana dillerine verdikleri önemi göstermesi açısından önemlidir. Bu durum ile 1932 yılında Atatürk tarafından Türk Dil Kurumu'nun kurulması da aynı bilincin yansımaları gibidir.

Kazakistan'ın bağımsızlık ilanından sonra, 1992 yılında Muzafar Alimbayev, Kadyr Myrzaliyev, Tumanbai Moldagaliyev, Zhadyra Daribayeva tarafından yazılan bir marş ulusal marş olarak kabul edilmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin bu ilk ulusal marşı yerini 2006 yılında Cumeken Nacimedenov tarafından kaleme alınan Meniñ Qazaqstanım adlı esere bırakmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı olarak kabul edilen eser Kazak Türklerinin vatan sevgisi ve bağımsızlık tutkularını yansıtmaktadır. Marşın esas adı olan Meniñ Qazaqstanım “Benim Kazakistan’ım” belirtili isim tamlaması olup marşı okuyanda Kazakistan’a karşı aitlik duygusunu adıyla aşılamaya başlamaktadır. Bu duygu marşın

tamamına yayılmış olup Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda söz dizimi şu şekildedir:

5.1. KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN MİLLÎ MARŞI

QAZAQSTAN RESPUBLİKASINIŇ MEMLEKETTİK GİMNİ

1. Altın kün aspanı,
2. Altın dän dalası,
3. Erliktiñ dastanı,
4. Elime qaraşı!
5. Ejelden er degen,
6. Dañqımız şıqtı ğoy,
7. Namısın bermegen,
8. Qazağım mıqtı ğoy!

Qayırması:

9. Meniñ elim, meniñ elim,
10. Güliñ bolıp egilemin,
11. Jırıñ bolıp tögilemin, elim!
12. Twğan jerim meniñ — Qazaqstanım!

13. Urpaqqa jol aşqan,
14. Keñ baytaq jerim bar.
15. Birligi jarasqan,
16. Tawelsiz elim bar.
17. Qarsı alğan waqıttı,
18. Mäñgilik dosınday.
19. Bizdiñ el baqıttı,
20. Bizdiñ el osınday!

Qayırması:

21. Meniñ elim, meniñ elim,
22. Güliñ bolıp egilemin,
23. Jırıñ bolıp tögilemin, elim!
24. Twğan jerim meniñ — Qazaqstanım!

(Nacimedenov: https://www.akorda.kz/en/state_symbols/kazakhstan_anthem)

KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN MİLLÎ MARŞI

-Türkiye Türkçesi İle-

1. Altın güneş seması,
2. Altın başak ovası,
3. Yiğitliğin destanı
4. Ülkeme baksana!
5. Ezelden yiğit diye,
6. Şanımız çıkmıştır,
7. Onurunu vermeyen,
8. Kazağım güçlüdür.

Nakarat:

9. Benim ülkem, benim ülkem,
10. Gülün olup ekileceğim,
11. Türkün olup döküleceğim, ülkem!
12. Öz vatanım benim-Kazakistan'ım!

13. Nesillere yetiştiren,
14. Çok geniş ülkem var,
15. Birliği sağlam,
16. Bağımsız devletim var.
17. Zamana karşı gelen,
18. Ebedî dost gibi.
19. Bizim ülkemiz mutlu,
20. Bizim ülkemiz işte bu.

Nakarat:

21. Benim ülkem, benim ülkem,
22. Gülün olup ekileyim,
23. Türkün olup döküleyim, ülkem!
24. Öz vatanım benim-Kazakistan'ım!

5.2. KELİME GRUPLARI

5.2.1. İsim Tamlaması

Kazak Türkçesinde *anıqtawıstıq söz tirkesi* başlığı altında sıfat tamlamasıyla birlikte incelenen isim tamlamalarının kuruluşu ve görevi Türkiye ve Kazak Türkçelerinde aynıdır (Gürsoy Naskali, 1997: 55).

Buna göre Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda geçen isim tamlamaları şu şekildedir:

5.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

- Erliktiñ dastanı “yüğütliğin destanı” (3) < erliktiñ (ty) / dastanı (tn)
- Meniñ elim “benim ülkem” (9-2 kez- ve 21-2 kez-) < Meniñ (ty) / elim (tn)
- Twğan jerim menin “benim öz vatanım” (12 ve 24) < menin (ty) / Twğan jerim (tn)
- Bizdiñ el “bizim ülkemiz” (19 ve 20) < bizdiñ (ty) / el (tn)

5.2.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

- Altın kün aspanı, “altın güneş aslanı” (1) < altın kün (ty) / aspanı (tn)
- Altın dän dalası, “altın başak ovası” (2) < altın dän (ty) / dalası (tn)

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda 11 adet isim tamlaması kullanılmıştır. Bunlardan 9'u belirtili, 2'si belirtisiz isim tamlaması durumundadır. Belirtili isim tamlamalarından *meniñ elim* 4 defa, *meniñ twğan jerim* 2 defa, *bizdiñ el* 2 defa geçmektedir. Söz konusu tamlamalar ile vatanın kime ait olduğu özellikle vurgulanmıştır. Çalışmada incelenen diğer marşlarda olduğu gibi marşı okuyanda vatana karşı aitlik duygusunun gelişmesi amaçlanmıştır.

5.2.1.2. Sıfat Tamlaması

Sıfat Tamlaması Kazak Türkçesinde *anıqtawıstıq söz tirkesi* başlığı altında incelenir (Gürsoy Naskali, 1997: 73). Türkiye Türkçesindeki gibi bir sıfat unsurunun bir ismi belirtmesi ile oluşur.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda geçen sıfat tamlamaları şunlardır:

- Altın kün “altın güneş” (1) < altın (ty) / kün (tn)
- Altın dän “altın başak” (2) < altın (ty) / dän (tn)
- Altın kün aspanı / El “altın güneş aslanı ülke” (1/4) < altın kün aspanı (ty) / el (tn)
- Altın dän dalası / El “altın başak ovası ülke” (2/4) < altın dän dalası (ty) / el (tn)
- Erliktiñ dastanı / El “yiğitliğin desatanı ülke” (3/4) < Erliktiñ dastanı (ty) / el (tn)
- Namısın bermegen / Qazaq “namusunu vermeyen Kazak” (7/8) < Namısın bermegen (ty) / Qazaq (tn)
- Twğan jerim “öz vatanım” (12 ve 24) < twğan (ty) / jerim (tn)
- Urpaqqa jol aşqan / Keñ baytaq jer “nesilleri yetiştiren çok geniş ülke” (13/14) < urpaqqa jol aşqan (ty) / keñ baytaq jer (tn)
- Keñ baytaq jer “çok geniş ülke” (14) < keñ baytaq (ty) / jer (tn)
- Keñ baytaq “çok geniş” (14) < keñ (ty) / baytaq (tn)
- Birliği jarasqan / Täwelsiz el “birliği sağlam bağımsız devlet” (15/16) < birliği jarasqan (ty) / täwelsiz el (tn)
- Täwelsiz el “bağımsız ülke” (16) < täwelsiz (ty) / el (tn)
- Qarsı alğan waqıttı / Mäñgilik dos “zamanı yenen ebedî dost” (17/18) < waqıttı qarsı alğan (ty) / mäñgilik dos (tn)
- Mäñgilik dos “ebedî dost” (18) < mäñgilik (ty) / dos (tn)

Marşta 15 adet sıfat tamlaması kullanılmıştır. Marşta en çok kullanılan kelime grubu sıfat tamlamasıdır. Bu durum vatanın yüceltilmesi düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Marşta geçen tamlamalarla yiğitliğin destanı, nesilleri yetiştiren geniş toprakları, birliği sağlam olan Kazak vatani yüceltilmiştir. Vatanın Kazakların öz vatani olduğu anlatılmıştır. En çok kullanılan kelime grubunun sıfat tamlaması oluşu ve sıfat tamlamalarının kullanım amacı diğer marşlarla ortaktır.

5.2.1.3. Sıfat-Fiil Grubu

Bir sıfat-fiil ile sıfat-fiile bağlanan tamlayıcı unsurlardan oluşan kelime grubudur (Böler, 2021: 178). Kazak Türkçesinde *qabısa baylanısqa esimşeli söz tirkester* olarak adlandırılır (Abuova, 2008: 15). Sıfat-fiil gruplarının kurulumu ve görevi Türkiye Türkçesindeki gibidir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda 4 adet sıfat-fiil grubu kullanılmıştır:

- Namısın bermegen “namusunu vermeyen” (7) < namısın (bln) / bermegen (y)
- Urpaqqa jol aşqan, “nseilleri yetiştiren” (13) < urpaqqa (yt) / jol (bszn) / aşqan (y)
- Birliği jarasqa “birliği sağlam olan” (15) < birliği (bln) / jarasqa (y)
- Qarsı alğan waqıttı “zamana karşı gelen” (17) < waqıttı (bln) / qarşı alğan (y)

Marştaki sıfat-fiil grupları ile sıfat tamlamaları kurulmuştur. Söz konusu tamlamalarla Kazakların onurlarını yere düşürmediği, Kazak vatanının nesilleri yetiştiren geniş topraklara sahip olduğu ve birliğinin sağlam olduğu anlatılmıştır.

5.2.1.5. Edat Grubu

Bir isim unsuru ile bir çekim edatının oluşturduğu kelime grubudur (Biray; Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2018: 160). Kazak Türkçesinde *meñgerile baylanısqa etistikti şılaw sözdi tirkesteri* (Abuova, 2008: 16) olarak adlandırılır.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda 1 adet edat grubu kullanılmıştır:

- er degen “yiğit diye” (5)

5.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ

5.3.1. Cümle

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda geçen cümleler şu şekildedir:

- Altın kün aspanı, / Altın dän dalası, / Erliktiñ dastanı, / Elime qaraşı! “Altın güneş aslanı, / Altın başak ovası, / Yiğitliğin destanı, / Ülkeme bakın!” (1/2/3/4)
- Ejelden er degen, / Dañqımız şıqtı ğoy, “Ezelden yiğit diye, / Şanımız çıkmıştır,” (5/6)
- Namısın bermegen, / Qazağım mıqtı ğoy! “Namusunu vermeyen, / Kazağım güçlüdür!” (7/8)
- Meniñ elim, meniñ elim, / Güliñ bolıp egilemin, “Benim ülkem, benim ülkem, / Gülün olup ekileceğim, (9/10 ve 21/22)
- Jırñ bolıp tögilemin, elim! “Türkün olup döküleceğim, ülkem!” (11 ve 23)
- Urpaqqa jol aşqan, / Keñ baytaq jerim bar. “Nesilleri yetiştiren, / Çok geniş ülkem var.” (13/14)
- Birliği jarasqan, / Tawelsiz elim bar. “Birliği sağlam, / Bağımsız ülkem var.” (15/16)
- Qarsı alğan waqıttı, / Mäñgilik dosınday. “Zamana karşı gelen, / Ebedî dost gibi.” (17/18)
- Bizdiñ el baqıttı, “Bizim ülkemiz mutlu,” (19)
- Bizdiñ el osınday! “Bizim ülkemiz işte bu!” (20)

5.3.2. Cümlelerin Öğeleri

5.3.2.1. Yüklem

Kazak Türkçesinde *bayandawış* “*beyan eden*” olarak adlandırılır. Kazak Türkçesinde de temel öge olan yüklem genellikle cümlelerin sonunda bulunur (Biray vd., 2018: 136).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda kullanılan yüklemeler aşağıda gösterilmiştir:

- Altın kün aspanı, / Altın dän dalası, / Erliktiñ dastanı, / Elime **qaraşı!** “Altın güneş aslanı, / Altın başak ovası, / Yiğitliğin destanı, / Ülkeme bakın!” (1/2/3/4)
- Ejelden er degen, / Dañqımız **şıqtı ğoy**, “Ezelden yiğit diye, / Şanımız çıkmıştır,” (5/6)
- Namısın bermegen, / Qazağım **mıqtı ğoy!** “Namusunu vermeyen, / Kazağım güçlüdür!” (7/8)
- Meniñ elim, meniñ elim, / Güliñ bolıp **egilemin**, “Benim ülkem, benim ülkem, / Gülün olup ekileceğim, (9/10 ve 21/22)
- Jırñ bolıp **tögilemin**, elim! “Türkün olup döküleceğim, ülkem!” (11 ve 23)
- Urpaqqa jol aşqan, / Keñ baytaq jerim **bar**. “Nesilleri yetiştiren, / Çok geniş ülkem var.” (13/14)
- Birliği jarasqan, / Täwelsiz elim **bar**. “Birliği sağlam, / Bağımsız ülkem var.” (15/16)
- **Qarsı alğan waqıttı, / Mäñgilik dosınday**. “Zamana karşı gelen, / Ebedî dost gibidir.” (17/18)
- Bizdiñ el **baqıttı**, “Bizim ülkemiz mutlu,” (19)
- Bizdiñ el **osınday!** “Bizim ülkemiz işte bu!” (20)

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda 12 cümlede 12 yüklem bulunmaktadır. Marştaki yüklemelerden 6'sı yargı bildiren fiillerden oluşur: *qaraşı, şıqtı ğoy, egilemin (2 kez), tögilemin (2 kez)*. Bu yüklemelerle dikkatler yiğitliğin destanı Kazak vatanına çekilmiş; Kazak halkının şanının ezelden er diye çıktığı; Kazak halkının vatan için birer gül olup (şehit) toprağa düşebileceği, her birinin bir türkü olup vatanın bağımsızlığını haykıracağı anlatılmıştır.

Marştaki yüklemelerden 6'sı ise yargı yüklenmiş isimdir: *mıqtı ğoy, bar (2 kez), qarsı alğan waqıttı mäñgilik dosınday, baqıttı, osınday*. Bu yüklemelerle de Kazak halkının güçlü, Kazakistan topraklarının çok geniş, Kazak birliğinin sağlam ve Kazak vatanının mutlu bir ülke olduğu anlatılmıştır.

5.3.2.2. Özne

Kazak Türkçesinde cümle öğeleri içerisinde en önemli öge öznedir ve *bastawış* olarak adlandırılır (Biray vd., 2018: 136). Bunun dışında Türkiye ve Kazak Türkçelerinde özne çeşitleri ve kullanımları aynıdır (Biray vd., 2018: 142).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki özneler aşağıdaki gibidir:

5.3.2.2.1. Açık Özne

- Ejelden er degen, / **Dañqımız** şıqtı ğoy, “Ezelden yiğit diye, / Şanımız çıkmıştır,” (5/6)
- **Namısın bermegen,** / **Qazağım** mıqtı ğoy! “Namusunu vermeyen, / Kazağım güçlüdür!” (7/8)
- **Urpaqqa jol aşqan,** / **Keñ baytaq jerim** bar. “Nesilleri yetiştiren, / Çok geniş ülkem var.” (13/14)
- **Birliği jarasqan,** / **Täwelsiz elim** bar. “Birliği sağlam, / Bağımsız ülkem var.” (15/16)
- **Bizdiñ el** baqıttı, “Bizim ülkemiz mutlu,” (19)
- **Bizdiñ el** osınday! “Bizim ülkemiz işte bu!” (20)

5.3.2.2.2. Gizli Özne

- **(Siz)** Altın kün aspanı, / Altın dän dalası, / Erliktiñ dastanı, / Elime qaraşı! “Altın güneş aslanı, / Altın başak ovası, / Yiğitliğin destanı, / Ülkeme bakın!” (1/2/3/4)
- **(Ben)** Meniñ elim, meniñ elim, / Güliñ bolıp egilemin, “Benim ülkem, benim ülkem, / Gülün olup ekileceğim, (9/10 ve 21/22)
- **(Ben)** Jırıñ bolıp tögilemin, elim! “Türkün olup döküleceğim, ülkem!” (11ve 23)
- **(O)** Qarsı alğan waqıttı, / Mäñgilik dosınday. “Zamana karşı gelen, / Ebedi dost gibi.” (17/18)

Marştaki cümlelerin 6'sında açık, 6'sında gizli özne kullanılmıştır.

5.3.2.3. Yer Tamlayıcısı

Kazak Türkçesinde *janama tolıqtawıš* adıyla anılan yer tamlayıcısı yapı bakımından Türkiye Türkçesi ile aynıdır (Biray vd., 2018: 146).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki yer tamlayıcısı örnekleri şu şekildedir:

- **Altın kün aspanı, / Altın dän dalası, / Erliktiñ dastanı, / Elime qaraşı!**
“Altın güneş aslanı, / Altın başak ovası, / Yiğitliğin destanı, / Ülkeme bakın!”
(1/2/3/4)

Marşta 1 adet yer tamlayıcısı kullanılmış olup altın güneş aslanı, altın başak sarısı, yiğitliğin destanı olan Kazak ülkesinde bir bakılması istenmiş, marşa etkili bir giriş yapılmıştır.

5.3.2.4. Zarf

Kazak Türkçesinde *pısıqtawıš* olarak adlandırılan zarflar Türkiye Türkçesindeki gibi cümlede yön, zaman, durum, sebep, miktar bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesidir (Biray vd., 2018: 146).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda kullanılan zarflar şu şekildedir:

- **Ejelden er degen,** / Dañqımız şıqtı ğoy, “Ezelden yiğit diye, / Şanımız çıkmıştır,” (5/6)
- **Meniñ elim, meniñ elim, / Güliñ bolıp** egilemin, “Benim ülkem, benim ülkem, / Gülün olup ekileceğim, (9/10 ve 21/22)
- **Jırıñ bolıp** tögilemin, elim! “Türkün olup döküleceğim, ülkem!” (11ve 23)

Marşta 6 adet zarf kullanılmıştır. Marştaki zarflarla Kazak halkının şanının ezelden er diye çıktığı, her bir Kazağın vatan için şehit olabileceği ve dillerde türkü olup vatanın bağımsızlığını haykıracağı anlatılmıştır.

5.3.2.5. Cümle Dışı Unsur

Kazak Türkçesinde *oqwaş sözder* başlığında verilen cümle dışı unsur üçe ayrılır: *qaratpa söz* “hitap sözler”, *qıstırma söz* “ara söz”, *odağay söz* “ünlem bildiren sözler” (Biray vd., 2018: 151).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda geçen cümle dışı unsurlar şunlardır:

- **Meniñ elim, meniñ elim,** / Güliñ bolıp egilemin, “Benim ülkem, benim ülkem, / Gülün olup ekileceğim, (9/10 ve 21/22)
- Jırıñ bolıp tögilemin, **elim!** “Türkün olup döküleceğim, ülkem!” (11ve 23)
- **Twğan jerim meniñ — Qazaqstanım!** (12 ve 24)

Marşta 10 adet cümle dışı unsur örneği bulunmaktadır. Marştaki cümle dışı unsurlar vatana seslenmede kullanılmıştır. Bu unsurlar marşın okunuşunu etkili kılmaktadır. Arıca bu unsurlar birinci tekil kişi zamirleriyle kurulmuş belirtili isim tamlaması şeklinde olup marşın okuyan ya da dinleyende vatana karşı aidiyet duygusunun gelişmesinde de etkilidir. Cümle dışı unsurların kullanım amacı diğer marşlarla benzer durumdadır.

5.4. CÜMLE TÜRLERİ

5.4.1. Yapısına Göre Cümleler

5.4.1.1. Basit Cümle

Yapısında yargı yüklenmiş tek yüklem bulunan cümlelerdir ve Kazak *Türkçesinde jay söylem* olarak adlandırılır (Biray vd., 2018: 164).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki cümlelerin tamamı basit cümledir:

- Altın kün aspanı, / Altın dän dalası, / Erliktiñ dastanı, / Elime qaraşı! “Altın güneş aslanı, / Altın başak ovası, / Yiğitliğin destanı, / Ülkeme bakın!” (1/2/3/4)
- Ejelden er degen, / Dañqımız şıqtı ğoy, “Ezelden yiğit diye, / Şanımız çıkmıştır,” (5/6)
- Namısın bermegen, / Qazağım mıqtı ğoy! “Namusunu vermeyen, / Kazağım güçlüdür!” (7/8)
- Meniñ elim, meniñ elim, / Güliñ bolıp egilemin, “Benim ülkem, benim ülkem, / Gülün olup ekileceğim, (9/10 ve 21/22)
- Jırñ bolıp tögilemin, elim! “Türkün olup döküleceğim, ülkem!” (11 ve 23)
- Urpaqqa jol aşqan, / Keñ baytaq jerim bar. “Nesilleri yetiştiren, / Çok geniş ülkem var.” (13/14)
- Birliği jarasqan, / Tawelsiz elim bar. “Birliği sağlam, / Bağımsız ülkem var.” (15/16)
- Qarsı alğan waqıttı, / Mäñgilik dosınday. “Zamana karşı gelen, / Ebedî dost gibi.” (17/18)
- Bizdiñ el baqıttı, “Bizim ülkemiz mutlu,” (19)
- Bizdiñ el osınday! “Bizim ülkemiz işte bu!” (20)

5.4.1.2. Sıralı Cümle

Tek başlarına yargı bildiren cümlelerin anlam bütünlüğü ile sıralanmasıyla oluşan cümleler topluluğuna Kazak Türkçesinde *jalğawlıqsız salalas söylem* adı verilir (Biray vd., 2018: 171-172).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki sıralı cümle örnekleri aşağıda verilmiştir:

- Ejelden er degen, / Dañqımız şıqtı ğoy, / Namısın bermegen, / Qazağım mıqtı ğoy! “Ezelden yiğit diye, / Şanımız çıkmıştır, / Namusunu vermeyen, / Kazağım güçlüdür!” (5/6/7/8)
- Meniñ elim, meniñ elim, / Güliñ bolıp egilemin, / Jırıñ bolıp tögilemin, elim! “Benim ülkem, benim ülkem, / Gülün olup ekileceğim, /Türkün olup döküleceğim, ülkem!” (9/10/11 ve 21/22/23)
- Bizdiñ el baqıttı, / Bizdiñ el osınday! “Bizim ülkemiz mutlu, / Bizim ülkemiz işte bu!” (19/20)

Marşta 3 adet sıralı cümle bulunmaktadır.

5.4.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Kazakistan Türkçesinde cümleler yüklemin türüne göre sınıflandırılmaz. *Basit cümle* “*jay söylem*” başlığında ele alınır (Biray vd., 2018: 164).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki cümleler yüklemin türüne göre sınıflandırılmış olup şu şekildedir:

5.4.2.1. Fiil Cümlesi

Kazak Türkçesinde *etistik bayandawıstı söylem* olarak adlandırılır (Efendioğlu ve Yavuz, 2018: 8). Türkiye Türkçesindeki gibi yüklemi yargı bildiren fiilden oluşan cümlelerdir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda 6 adet fiil cümlesi kullanılmıştır:

- Altın kün aspanı, / Altın dän dalası, / Erliktiñ dastanı, / Elime **qaraşı!** “Altın güneş aslanı, / Altın başak ovası, / Yiğitliğin destanı, / Ülkeme bakın!” (1/2/3/4)
- Ejelden er degen, / Dañqımız **şıqtı ğoy**, “Ezelden yiğit diye, / Şanımız çıkmıştır,” (5/6)
- Meniñ elim, meniñ elim, / Güliñ bolıp **egilemin**, “Benim ülkem, benim ülkem, / Gülün olup ekileceğim, (9/10 ve 21/22)

- Jırñ bolıp **tögilemin**, elim! “Türkün olup döküleceğim, ülkem!” (11ve 23)

5.4.2.2. İsim Cümlesi

Kazak Türkçesinde *atawlı söylem* terimi ile anılır (Efendioğlu ve Yavuz, 2018: 4). Kazak Türkçesinde isimleri yüklem yapmak için *-Dir* bildirme eki değil pekiştirme işlevindeki *-ğoy* kullanılır (Biray vd., 2018: 174). İsim cümlelerinde yüklem yargı bildiren isim veya isim grubundan oluşur.

Kazakistan Cumhuriyeti’nin Millî Marşı’ndaki cümlelerin 6’sı isim cümlesidir:

- Namısın bermegen, / Qazağım **mıqtı ğoy!** “Namusunu vermeyen, / Kazağım güçlüdür!” (7/8)
- Urpaqqa jol aşqan, / Keñ baytaq jerim **bar.** “Nesilleri yetiştiren, / Çok geniş ülkem var.” (13/14)
- Birliği jarasqan, / Tawelsiz elim **bar.** “Birliği sağlam, / Bağımsız ülkem var.” (15/16)
- **Qarsı alğan waqıttı,** / **Mäñgilik dosınday.** “Zamana karşı gelen, / Ebedî dost gibi.” (17/18)
- Bizdiñ el **baqıttı,** “Bizim ülkemiz mutlu,” (19)
- Bizdiñ el **osınday!** “Bizim ülkemiz işte bu!” (20)

5.4.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Kazak Türkçesinde cümleler yüklemine göre sınıflandırılmaz (Biray vd., 2018: 164). Kazakistan Cumhuriyeti’nin Millî Marşı’ndaki cümleler yüklemine göre de sınıflandırılmıştır:

5.4.3.1. Kurallı Cümle

Yüklem cümle sonunda bulunduğu kurallı cümleler Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesine göre daha sık kullanılır (Biray vd., 2018: 176).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki cümlelerin tamamı (12 adet) kurallı cümle olarak değerlendirilebilir. Bu durum Kazak Türkçesinde cümlelerin genellikle kurallı olarak kurulması alışkanlığı ile ilgilidir.

- Altın kün aspanı, / Altın dän dalası, / Erliktiñ dastanı, / Elime **qaraşı!** “Altın güneş aslanı, / Altın başak ovası, / Yiğitliğin destanı, / Ülkeme bakın!” (1/2/3/4)
- Ejelden er degen, / Dañqımız **şıqtı ğoy**, “Ezelden yiğit diye, / Şanımız çıkmıştır,” (5/6)
- Namısın bermegen, / Qazağım **mıqtı ğoy!** “Namusunu vermeyen, / Kazağım güçlüdür!” (7/8)
- Meniñ elim, meniñ elim, / Güliñ bolıp **egilemin**, “Benim ülkem, benim ülkem, / Gülün olup ekileceğim, (9/10 ve 21/22)
- Jırñ bolıp **tögilemin**, elim! “Türkün olup döküleceğim, ülkem!” (11 ve 23)
- Urpaqqa jol aşqan, / Keñ baytaq jerim **bar**. “Nesilleri yetiştiren, / Çok geniş ülkem var.” (13/14)
- Birliği jarasqan, / Tawelsiz elim **bar**. “Birliği sağlam, / Bağımsız ülkem var.” (15/16)
- **Qarsı alğan waqıttı**, / **Mäñgilik dosınday**. “Zamana karşı gelen, / Ebedî dost gibidir.” (17/18)
- Bizdiñ el **baqıttı**, “Bizim ülkemiz mutlu,” (19)
- Bizdiñ el **osınday!** “Bizim ülkemiz işte bu!” (20)

5.4.4. Anlamına Göre Cümleler

Kazak Türkçesinde cümleler anlamına göre sınıflandırılmaz. *Basit cümle* “jay söylem” konusunda cümlede anlatılanın olumlu-olumsuz oluşuna göre *bolımdı söylem* “olumlu cümle” ve *olımsız söylem* “olumsuz cümle”; cümlelerin söylenme amacına göre *habarlı söylem* “haber cümlesi”, *surawlı söylem* “soru cümlesi”, *lepti söylem* “ünlem cümlesi” ve *buyırıqtı söylem* “emir cümlesi” (Bıray vd., 2018: 164) başlıkları anlatılır.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda cümleler anlamına göre şu şekilde sınıflandırılmıştır:

5.4.4.1. Olumlu Cümle

Kazak Türkçesinde *bolımdı söylem* adı verilen olumlu cümleler yüklemde bildirilen yargının gerçekleştiği cümlelerdir.

Marştaki örnekleri şunlardır:

- Ejelden er degen, / Dañqımız **şıqtı ğoy**, “Ezelden yiğit diye, / Şanımız çıkmıştır,” (5/6)
- Namısın bermegen, / Qazağım **mıqtı ğoy!** “Namusunu vermeyen, / Kazağım güçlüdür!” (7/8)
- Meniñ elim, meniñ elim, / Güliñ bolıp **egilemin**, “Benim ülkem, benim ülkem, / Gülün olup ekileceğim, (9/10 ve 21/22)
- Jırıñ bolıp **tögilemin**, elim! “Türkün olup döküleceğim, ülkem!” (11 ve 23)
- Urpaqqa jol aşqan, / Keñ baytaq jerim **bar**. “Nesilleri yetiştiren, / Çok geniş ülkem var.” (13/14)
- Birliği jarasqan, / Tävelsiz elim **bar**. “Birliği sağlam, / Bağımsız ülkem var.” (15/16)
- **Qarsı alğan waqıttı, / Mäñgilik dosınday**. “Zamana karşı gelen, / Ebedî dost gibidir.” (17/18)
- Bizdiñ el **baqıttı**, “Bizim ülkemiz mutlu,” (19)
- Bizdiñ el **osınday!** “Bizim ülkemiz işte bu!” (20)

5.4.4.2. Emir Cümlesi

Kazak Türkçesinde *buyırıqtı söylem* olarak adlandırılan emir cümlelerinde emir, seslenme ve istek gibi anlamlar bulunur.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda 1 adet emir cümlesi bulunmaktadır:

- Altın kün aspanı, / Altın dän dalası, / Erliktiñ dastanı, / Elime **qaraşı!** “Altın güneş aslanı, / Altın başak ovası, / Yiğitliğin destanı, / Ülkeme bakın!” (1/2/3/4)

Marştaki 12 cümlelerin 11'i olumlu cümle durumundadır. Olumlu cümlelerin böyle çok kullanılması marşta verilen mesajların gerçekleşeceğine dair inançtan kaynaklanır. Bu durum

Çalışmada incelenen diğ er marşlarla ortaktır. Marşta 1 adet emir cümlesi kullanılmıştır. Marştaki emir cümlesi  rneđi giriş cümlesidir. Bu cümle ile altın güneş aslanı, altın başak ovası, yiğitliğin destanı vatana dönüp bir bakılması istenmiştir. Bu istek emir kipinde dile getirilmiş, marşa etkili bir giriş yapılmıştır.

ALTINCI BÖLÜM

KIRGIZ CUMHURİYETİ'NİN MİLLÎ MARŞI'NDA SÖZ DİZİMİ

Milattan Önce II. yüzyılda Gen-gün adıyla bir devlet kuran Kırgız Türkleri sırasıyla Hun, Göktürk ve Uygur hâkimiyetinde yaşamışlardır (Özkan, 2017: 145). 840 yılında Uygur Kağanlığı'nı yıkıp Kırgız Türk Kağanlığı'nı kurmuşlardır. XIII. yüzyılda başlayan Moğol istilâsına direnememişler sonrasında Çağatay Hanlığı'na dâhil olmuşlardır. Daha sonra uzun yıllar Kalmuklarla mücadele ettiler. XIX. yüzyılda Rus işgali ile karşılaşan Kırgız Türkleri tüm mücadelelerine rağmen Rus hâkimiyetine girmekten kurtulamamıştır. Kırgız Türkleri, 1916 yılında Osmanlı komutanlarının da katıldığı bir isyan hareketi başlatmışsa da başarılı olamamışlar ve uzun yıllar sürecek Sovyet hâkimiyetine girmişlerdir (Özkan, 2017: 145).

1990 yılında Aksar Akayev'in merkeziyetçi sistemi terk etmeye başlamasıyla Kırgız Türkleri için bağımsızlık süreci başlamış, 31 Ağustos 1991 yılında Kırgızistan'ın bağımsızlığı ilân edilmiştir (Şimşir, 2018: 260). Uzun yıllar sonra bağımsızlığına kavuşan Kırgızistan, 1992 yılında Celil Sadıkov ve Şabdanbek Kuluyev tarafından yazılan marşı ulusal marş olarak kabul etmiş, bağımsızlığını perçinlemiştir. Kırgızistan için iyi dileklerin sıralandığı marş resmî olarak Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı olarak adlandırılmıştır. Marş sözdizimsel açıdan şu şekilde değerlendirilmiştir:

6.1. KIRGIZ CUMHURİYETİ’NİN MİLLÎ MARŞI

KIRĞIZ RESPUBLİKASININ MEMLEKETTİK GİMNİ

Kiril Alfabeli Orijinal Metin

1. Ак мөңгүлүү аска, зоолор, талаалар,
2. Элибиздин жаны менен барабар.
3. Сансыз кылым Ала-Тоосун
мекендеп,
4. Сактап келди биздин ата-бабалар.

Кайырма:

5. Алгалай бер, кыргыз эл,
 6. Азаттыктын жолунда.
 7. Өркүндөй бер, өсө бер,
 8. Өз тагдырың колунда.
-
9. Аткарылып элдин үмүт тилеги,
 10. Желбиреди эркиндиктин желеги.
 11. Бизге жеткен ата салтын, мурасын,
 12. Ыйык сактап урпактарга берели.

Кайырма:

13. Алгалай бер, кыргыз эл,
 14. Азаттыктын жолунда.
 15. Өркүндөй бер, өсө бер,
 16. Өз тагдырың колунда.
- (Sadikov ve Kuluyev:
<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/72290/10?cl=ky-kg&mode=tekst>)

Latin Transkripsiyon Harfli Metin

1. Ak möñgülüü aska zoolor, talaalar,
2. Elibizdin canı menen barabar.
3. Sansız kılım Ala-Toosun mekendep,
4. Saktap keldi bizdin ata-babalar.

Kayıрма:

5. Alğalay ber, kırğız el,
 6. Azattıktın colunda.
 7. Örköndöy ber, ösö ber,
 8. Öz tağdıırñ koluñda.
-
9. Atkarılıp eldin ümüt, tilegi,
 10. Celbiredi erkindiktin celegi.
 11. Bizge cetken ata saltın, murasın,
 12. Iyık saktap urpaktarğa bereli.

Kayıрма:

13. Alğalay ber, kırğız el,
14. Azattıktın colunda.
15. Örkündöy ber, ösö ber,
16. Öz tağdıırñ koluñda.

KIRGIZ CUMHURİYETİ'NİN MİLLÎ MARŞI

-Türkiye Türkçesi İle-

1. Ak karlı yüksek kayalar, dağlar
2. Yurdumuzun canı ile birdir.
3. Sayısız asırlar Ala Dağ'ı yurt tutup
4. Korudular bizim atalarımız.

Nakarat:

5. İlerleyiver, Kırgız yurdu,
 6. Özgürlüğün yolunda.
 7. Gelişiver, büyüyüver,
 8. Kendi kaderin elinde.
-
9. Yerine getirilince halkın ümidi, dileği
 10. Dalgalandı özgürlüğün bayrağı.
 11. Bize kalan ata geleneğini, mirasını
 12. Mukaddes bilip gelecek nesillere verelim.

Nakarat:

13. İlerleyiver, Kırgız yurdu,
14. Özgürlüğün yolunda.
15. Gelişiver, büyüyüver,
16. Kendi kaderin elinde.

6.2. KELİME GRUPLARI

6.2.1. İsim Tamlaması

Kırgız Türkçesinde *anıktagiç söz aykaşı “belirleyici söz gurubu”* başlığı altında incelenir (Gürsoy Naskali, 1997: 55). İsim tamlamalarının kuruluşu ve görevi Türkiye ve Kırgız Türkçelerinde aynıdır. Tamlayan unsurun ilgi durumu eki aldığı ve belirli bir şeyin gösterildiği isim tamlamaları belirtili; tamlayan unsurun eksiz olduğu ve unsurlar arasında daha genel bir ilişkinin kurulduğu tamlamalar belirtisiz isim tamlaması olarak değerlendirilebilir. Kırgız Türkçesinde ilgi durumu için *+nIn/+nUn*, *+DIn/+DUn* ekleri kullanılmakta olup bu ekler eklendiği sözcüğü ilgi durumuna sokar (Ceritoğlu, 2012: 41).

Buna göre Kırgız Cumhuriyeti’nin Millî Marşı’nda geçen isim tamlamaları şu şekildedir:

6.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

- Elibizdin canı “ülkemizin canı” (2) < elibizdin (ty) / canı (tn)
- bizdin atalar “bizim atalarımız” (4) < bizdin (ty) / atalar(tn)
- bizdin babalar “bizim babalarımız” (4) < bizdin (ty) babalar (tn)
- Azattıktın colu “özgürlüğün yolu” (6 ve 14) < azattıktın (ty) / colu (tn)
- eldin ümüt “halkın umudu” (9) < eldin (ty) / ümüt (tn)
- eldin tilegi “halkın dileği” (9) < eldin (ty) / tilegi (tn)
- erkindiktin celegi “özgürlüğün bayrağı” (10) < erkindiktin (ty) / celegi (tn)

6.2.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

- kırğız el “Kırgız ülkesi” (5 ve 13) < kırğız (ty) / el (tn)
- Öz tağdırıñ “kendi kaderin” (8 ve 16) < öz (ty) / tağdırıñ (tn)
- ata saltı “ata geleneği” (11) < ata (ty) / saltı (tn)
- ata murası “ata mirası” (11) < ata (ty) / murası (tn)

Marşta 13 adet isim tamlaması kullanılmıştır. Bunlardan 8’i belirtili isim tamlaması durumundadır. Diğer 5 tamlama ise belirtisiz isim tamlamasıdır. Belirtili isim tamlamalarının

daha çok kullanılmasının nedeni diğer marşlardaki gibi tamlanan unsurlardaki kavramlara karşı aitlik duygusu geliştirmek istenmesidir.

6.2.2. Sıfat Tamlaması

Kırgız Türkçesinde *anıktagiç söz aykaşı* “belirleyici söz gurubu” başlığında isim tamlamalarıyla birlikte incelenir (Gürsoy Naskali, 1997: 73). Türkiye Türkçesindeki gibi bir sıfat unsurunun bir isim unsurunu belirtmesi veya nitelemesi şeklinde kurulur.

Kırgız Cumhuriyeti’nin Millî Marşı’nda kullanılan sıfat tamlamaları şunlardır:

- Ak möñgülü aska zoolor “ak karlı yüksek kayalar” (1) < Ak möñgülü (ty) / aska zoolor (tn)
- Ak möñgülü aska talaalar “ak karlı yüksek dağlar” (1) < Ak möñgülü (ty) / aska talaalar (tn)
- Ak möñgülü “ak karlı” (1) < Ak (ty) / möñgülü (tn)
- aska zoolor “yüksek kayalar” (1) < aska (ty) / zoolor (tn)
- aska talaalar “yüksek dağlar” (1) < aska (ty) / talaalar (tn)
- Sansız kılım “sayısız asırlar” (3) < sansız (ty) / kılım (tn)
- Bizge cetken ata saltı “bize kalan ata geleneği” (11) < bizge cetken (ty) / ata saltın (tn)
- Bizge cetken ata murası “bize kalan ata mirası” (11) < Bizge cetken (ty) / ata murası (tn)

Marşta 8 adet sıfat tamlaması kullanılmıştır. Bunlar Kırgız topraklarının yalçın kayalarını, dağlarını tasvir etmek, Kırgız atalarının Ala Dağ’ı kaç zamandır yurt tuttuklarını anlatmak, Kırgız yurdunun atalardan kalan miras olduğunu vurgulamak için kullanılmıştır.

6.2.3. Sıfat-Fiil Grubu

Sıfat-fiil eki almış bir fiil ve ona bağlı ögelerin oluşturduğu kelime gruplarıdır. Kırgız Türkçesinde -Kan/-Kon, -UUçU, -(I)mIş, -KIs/-Kus, -KIç, -KIn, -Ar/-Or, -mAkçI/-mOkçU

ekleri ile sıfat-fiiller kurulur (Ceritoğlu, 2012: 68). Sıfat-fiil gruplarının kuruluşu ve söz dizimindeki görevi Türkiye Türkçesi ile benzerdir.

Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda 1 adet sıfat-fiil grubu kullanılmıştır:

- Bizge cetken “bize kalan” (11) < bizge (yt) /cetken (y)

Yukarıdaki örnek sıfat tamlaması kuruluşunda tamlayan unsur olarak kullanılmıştır. Atalardan ne kalan mirası, bu mirasın genç nesillere aktarılması gerektiğini anlatmada kullanılmıştır.

6.2.4. Zarf-Fiil Grubu

Bir zarf-fiil ile ona bağlı tamlayıcılardan oluşan zarf-fiil grubunun kuruluşu Türkiye Türkçesindeki gibidir. Bu guruplar Kırgız Türkçesinde de cümle içerisinde zarf görevi yapar.

Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda 2 adet zarf-fiil grubu kullanılmıştır:

- Sansız kılım Ala-Toosun mekendep “Sayısız asırlar Ala Dağ'ı yurt tutup” (3) < Sansız kılım (z) / Ala-Toosun (bln) / mekendep (y)
- Atkarılıp eldin ümüt, tilegi “halkın umudu, dileği yerine getirilince” (9) < Atkarılıp (y) / eldin ümüt, tilegi (bln)

Marşta geçen zarf-fiil grupları ile durum zarfı elde edilmiştir. Bu gruplar kullanıldıkları cümlede zarf görevindedir. Bu gruplar, Kırgız atalarının yüzyıllardır Ala Dağ'ı yurt tutup korudukları ve Kırgız halkının dileği yerine gelince bayrağın özgürce dalgalanacağını anlatmak için kullanılmıştır.

6.2.5. Tekrar Grubu

Anlamı pekiştirmek için aynı sözcüğün kendisi, yakın anlamlısı veya zıt anlamlısı ile artarda sıralanmasıyla kurulan tekrar grupları Kırgız Türkçesinde de kullanılır.

Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki 1 adet tekrar grubu kullanılmıştır:

- ata-babalar “atalar-babalar” (4)

Marşıta bir adet tekrar grubu örneği bulunmaktadır. Bu örnek “*bizdin atalar-babalar*” tamlamasının tamlananı durumundadır. Kırgız yurdunun nesilden nesile korunarak yaşatıldığı dile getirilirken yukarıdaki tekrar grubundan faydalanılmıştır.

6.2.6. Edat Grubu

Bir isim unsurunun çekim edatıyla birleşmesiyle kurulan kelime grubudur. Bu gruplar cümle içerisinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar (Karahana, 2007: 64)

Kırgız Cumhuriyeti’nin Millî Marşı’nda 1 adet edat grubu örneği bulunmaktadır:

- Elibizdin canı menen “yurdumuzun canı ile” (2)

Bu grup ile zarf elde edilmiştir. Kırgız topraklarının, dağlarının yurdun canı ile bir olduğu bu grup ile dile getirilmiştir.

6.2.7. Birleşik Fiil Grubu

Kırgız Türkçesinde *tataal etiş* “*karişik fiil*” terimi ile anılır (Gürsoy Naskali, 1997: 25). Birleşik fiillerin kurulumu Türkiye Türkçesindeki gibidir. Buna göre birleşik fiiller *isim* + *yardımcı fiil* veya *fiil* + *fiil* şeklinde kurulur. Kırgız Türkçesinde yardımcı fiil olarak *et-*, *kıl-*, *bol-* fiilleri kullanılır (Ceritoğlu, 2012: 83).

Kırgız Cumhuriyeti’nin Millî Marşı’nda kullanılan birleşik fiil grubu örnekleri şunlardır:

- Saktap kel- “koruyup gel-” (4)
- Alğalay ber-“ilerleyiver-” (5 ve 13)
- Örköndöy ber- “gelişiver-” (7 ve 15)
- ösö ber- “büyüyüver-” (7 ve 15)
- Iyık sak- “mukaddes bil-”²

Marşıta 8 adet birleşik fiil grubu kullanılmıştır. Bunlardan “*ıyık sak-*” örneği hariç diğer birleşik fiiller *fiil* + *fiil* şeklinde kurulmuştur.

6.3. CÜMLE VE CÜMLENİN ÖGELERİ

6.3.1. Cümle

Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda kullanılan cümleler şunlardır:

- Ak möñgülüü aska zoolor, talaalar, / Elibizdin canı menen barabar. “Ak karlı yüksek kayalar, dağlar, / Ülkemizin canı ile beraberdir.” (1/2)
- Sansız kılım Ala-Toosun mekendep, /Saktap keldi bizdin ata-babalar. “Sayısız asırlar Ala Dağ'ı yurt tutup, / Koruyup geldi bizmim ata-babalarımız.” (3/4)
- Alğalay ber, kırğız el, /Azattıktın colunda. “İlerleyiver, Kırgız yurdu, / Özgürlüğün yolunda.” (5/6 ve 13/14)
- Örköndöy ber, “Gelişiver,” (7 ve 15)
- ösö ber, “büüyüver,” (7 ve 15)
- Öz tağdırıñ koluñda. “Kendi kaderin elinde.” (8 ve 16)
- Atkarılıp eldin ümüt, tilegi, / Celbiredi erkindiktin celegi. “Yerine getirilince halkın umudu, dileği, / Dalgalandı özgürlüğün bayrağı.” (9/10)
- Bizge cetken ata saltın, murasın, / Iyk saktap urpaktarğa bereli. “Bize kalan ata geleneğini, mirasını, / Mukaddes bilip nesillere aktaralım.” (11/12)

6.3.2. Cümlenin Ögeleri

6.3.2.1. Yüklem

Türkiye Türkçesi ve diğer lehçelerde olduğu gibi Kırgız Türkçesinde de özne ve yüklem cümlenin temel ögesidir (Ceritoğlu, 2012: 109). Kırgız Türkçesinde *bayandooç* terimi ile ifade edilir (Gürsoy Naskali, 1997: 84).

Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda kullanılan yüklemler şu şekildedir:

- Ak möñgülüü aska zoolor, talaalar, / Elibizdin canı menen **barabar**. “Ak karlı yüksek kayalar, dağlar, / Ülkemizin canı ile beraberdir.” (1/2)
- Sansız kılım Ala-Toosun mekendep, /**Saktap keldi** bizdin ata-babalar. “Sayısız asırlar Ala Dağ'ı yurt tutup, / Koruyup geldi bizmim ata-babalarımız.” (3/4)

- **Alğalay ber**, kırğız el, /Azattıktın colunda. “İlerleyiver, Kırğız yurdu, / Özgürlüğün yolunda.” (5/6 ve 13/14)
- **Örköndöy ber**, “Gelişiver,” (7 ve 15)
- **ösö ber**, “büyüyüver,” (7 ve 15)
- Öz tağdıırñ **koluñda**. “Kendi kaderin elinde.” (8 ve 16)
- Atkarılıp eldin ümüt, tilegi, / **Celbiredi** erkindiktin celegi. “Yerine getirilince halkın umudu, dileği, / Dalgalandı özgürlüğün bayrağı.” (9/10)
- Bizge cetken ata saltın, murasın, / Iyık saktap urpaktarğa **bereli**. “Bize kalan ata geleneğini, mirasını, / Mukaddes bilip nesillere aktaralım.” (11/2)

Marşta 12 cümle kurulmuştur. Buna göre 12 adet yüklem bulunmaktadır. Bu yüklemelerin 9’u yargı yüklenmiş bir fiildir: *saktap keldi, alğalay ber (2 kez), örköndöy ber (2 kez), ösö ber (2 kez), celbiredi, bereli*. Bu yüklemelerle Kırğızların nesilden nesile yurtlarını koruyup geldikleri; halkın dileği gerçekleşince Kırğız bayrağının özgürce dalgalandığı anlatılmış; Kırğız yurdunun ilerleyip gelişmesi isteği dile getirilmiştir.

Marştaki üç cümlemin yüklemi ise yargı yüklenmiş isimdir: *barabar, kolunda (2 kez)*. Bu yüklemelerle Kırğız dağlarının yurdun canı ile bir ve yurdun kaderinin kendi ellerinde olduğu anlatılmıştır.

6.3.2.2. Özne

Kırğız Türkçesinde *ee* terimi ile ifade edilir (Gürsoy Naskali, 1997: 69). Yüklemle birlikte cümlemin temel ögesidir. Türkiye Türkçesinde cümlemin en temel unsuru yüklem iken Kırğız Türkçesinde özne yüklemden önce değerlendirilir (Ceritoğlu, 2012: 102). Yani Kırğız Türkçesinde cümlemin en temel ögesi olarak özne kabul edilir.

Kırğız Cumhuriyeti’nin Millî Marşı’ndaki özneler aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir:

6.3.2.2.1. Açık Özne

- **Ak möñgülüü aska zoolor, talaalar**, / Elibizdin canı menen barabar. “Ak karlı yüksek kayalar, dağlar, / Ülkemizin canı ile beraberdir.” (1/2)
- Sansız kılım Ala-Toosun mekendep, /Saktap keldi **bizdin ata-babalar**. “Sayısız asırlar Ala Dağ’ı yurt tutup, / Koruyup geldi bizmim ata-babalarımız.” (3/4)

- **Öz tağdırıñ** koluñda. “Kendi kaderin elinde.” (8 ve 16)
- Atkarılıp eldin ümüt, tilegi, / Celbiredi **erkindiktin celegi**. “Yerine getirilince halkın umudu, dileği, / Dalgalandı özgürlüğün bayrağı.” (9/10)

6.3.2.2.2. *Gizli Özne*

- **(Sen)** Alğalay ber, kırğız el, /Azattıktın colunda. “İlerleyiver, Kırğız yurdu, / Özgürlüğün yolunda.” (5/6 ve13/14)
- **(Sen)** Örköndöy ber, “Gelişiver,” (7 ve 15)
- **(Sen)** ösö ber, “büüyüver,” (7 ve 15)
- **(Biz)** Bizge cetken ata saltın, murasın, / Iyık saktap urpaktarğa bereli. “Bize kalan ata geleneğini, mirasını, / Mukaddes bilip nesillere aktaralım.” (11/12)

Yukarıda görüldüğü gibi marştaki 12 cümlede 5’inde açık, 7’sinde gizli özne kullanılmıştır.

6.3.2.3. Nesne

Yüklemde anlatılan yargıdan etkilenen cümle ögesidir (Ceritoğlu, 2012: 117). Kırğız Türkçesinde *toluktooç* olarak adlandırılır (Gürsoy Naskali, 1997: 64). Yükleme durumu eki alıp almamasına göre *müçölüü tike toluktooç* “belirtili nesne” ve *müçösüz tike toluktooç* “belirtisiz nesne” olarak ikiye ayrılır (Gürsoy Naskali, 1997: 22).

Kırğız Cumhuriyeti’nin Millî Marşı’ndaki bir cümlede nesne kullanılmıştır:

6.3.2.3.1. *Belirtili Nesne*

- **Bizge cetken ata saltın, murasın,** / Iyık saktap urpaktarğa bereli. “Bize kalan ata geleneğini, mirasını, / Mukaddes bilip nesillere aktaralım.” (11/12)

Marştaki 2 adet belirtili nesne kullanılmıştır: *bizge cetken ata saltın* “bize kalan ata geleneğini”, *bizge cetken ata murasın* “bize kalan ata mirasını”. Bu örneklerle atalardan kalan geleneğin ve mirasın mukaddes bilinip gelecek nesillere aktarılması gerektiği ifade edilmiştir.

6.3.2.4. Yer Tamlayıcısı

Kırgız Türkçesinde yer tamlayıcısı yüklemde anlatılan yargıyı gerçekleştiren öznenin bulunduğu, yöneldiği ve ayrıldığı yeri gösterir. Buna göre yer tamlayıcısı bulunma, yönelme ve ayrılma durumlarından birinde bulunur (Ceritoğlu, 2012: 122).

Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki cümlelerde kullanılan yer tamlayıcısı örnekleri şunlardır:

- Alğalay ber, kırğız el, / **Azattıktın colunda**. “İlerleyiver, Kırgız Yurdu, / Özgürlüğün yolunda.” (5/6 ve 13/14)
- Bizge cetken ata saltın, murasın, / İyık saktap **urpaktarğa** bereli. “Bize kalan ata geleneğini, mirasını. / Mukaddes bilip nesillere aktaralım. (11/12)

Marşta 3 adet yer tamlayıcısı kullanılmıştır. Bunlar Kırgız yurdunun özgürlük yolunda gelişmesi, atalardan kalan mirasın gelecek nesillere aktarılması isteklerinin anlatılmasında kullanılmıştır.

6.3.2.5. Zarf

Yüklemi zaman durum, miktar, sebep gibi yönlerden tamamlayan ögedir. Kırgız Türkçesinde *taktooç* olarak adlandırılır (Gürsoy Naskali, 1997: 86).

Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki cümlelerde kullanılan zarflar şunlardır:

- Ak möñgülü aska zoolor, talaalar, / **Elibizdin canı menen** barabar. “Ak karlı yüksek kayalar, dağlar, / Ülkemizin canı ile beraberdir.” (1/2)
- **Sansız kılım Ala-Toosun mekendep**, /Saktap keldi bizdin ata-babalar. “Sayısız asırlar Ala Dağ'ı yurt tutup, / Koruyup geldi bizmim ata-babalarımız.” (3/4)
- **Atkarılıp eldin ümüt, tilegi**, / Celbiredi erkindiktin celegi. “Yerine getirilince halkın umudu, dileği, / Dalgalandı özgürlüğün bayrağı.” (9/10)
- Bizge cetken ata saltın, murasın, / **İyık saktap** urpaktarğa bereli. “Bize kalan ata geleneğini, mirasını, / Mukaddes bilip nesillere aktaralım.” (11/12)

Marşta 5 adet zarf kullanılmıştır. Marştaki zarflardan *elibizdin canı menen* örneği hariç diğer örnekler durum zarfı durumundadır ve zarf fiillerden elde edilmiştir. Marştaki zarflarla Kırgız dağlarının yurdun canı ile bir olduğu; Kırgız atalarının Ala Dağ'ı yurt tutup Kırgız

yurdunu asırlardır koruduğu; halkın dileği yerine getirilince özgürlük bayrağının dalgalandığı ve atalardan kalan mirasın mukaddes bilinip genç nesillere aktarılması isteği dile getirilmiştir.

6.3.2.6. Cümle Dışı Unsur

Cümlede yer alan ancak cümlenin kuruluşunda herhangi bir ögeye dahil olmayan unsurlardır (Ceritoğlu, 2012: 129).

Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda 2 adet cümle dışı unsur nakaratta tekrar eder ve toplamda iki adettir:

- Alğalay ber, **kırğız el**, /Azattıktın colunda. “İlerleyiver, Kırgız yurdu, / Özgürlüğün yolunda.” (5/6 ve13/14)

Yukarıda verilen cümle dışı unsur vatana seslenme amacıyla kullanılmıştır.

6.4. CÜMLE TÜRLERİ

6.4.1. Yapısına Göre Cümleler

6.4.1.1. Basit Cümle

Tek bir yargının bulunduğu cümlelerdir. Kırgız Türkçesinde cay süylöm olarak adlandırılır (Gürsoy Naskali, 1997: 21).

Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki cümlelerin tamamı basit yapıdadır:

- Ak möñgülü aska zoolor, talaalar, / Elibizdin canı menen barabar. “Ak karlı yüksek kayalar, dağlar, / Ülkemizin canı ile beraberdir.” (1/2)
- Sansız kılım Ala-Toosun mekendep, / Saktap keldi bizdin ata-babalar. “Sayısız asırlar Ala Dağ'ı yurt tutup, / Koruyup geldi bizmim ata-babalarımız.” (3/4)
- Alğalay ber, kırğız el, / Azattıktın colunda. “İlerleyiver, Kırgız yurdu, / Özgürlüğün yolunda.” (5/6 ve 13/14)
- Örköndöy ber, “Gelişiver,” (7 ve 15)
- ösö ber, “büyüyüver,” (7 ve 15)
- Öz tağdırıñ koluñda. “Kendi kaderin elinde.” (8 ve 16)
- Atkarılıp eldin ümüt, tilegi, / Celbiredi erkindiktin celegi. “Yerine getirilince halkın umudu, dileği, / Dalgalandı özgürlüğün bayrağı.” (9/10)
- Bizge cetken ata saltın, murasın, / Iyık saktap urpaktarğa bereli. “Bize kalan ata geleneğini, mirasını, / Mukaddes bilip nesillere aktaralım.” (11/12)

6.4.1.2. Sıralı Cümle

Tek başlarına bir yargı bildiren basit cümlelerin anlam bütünlüğü ile birbiri ardınca sıralanmasıyla oluşan cümle öbekleridir.

Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki sıralı cümle örnekleri şunlardır:

- Örköndöy ber, ösö ber, / Öz tağdırıñ koluñda. “Gelişiver, büyüüver, / Kendi kaderin elinde.” (7/8 ve 15/16)

Marşta 2 adet sıralı cümle örneği bulunmaktadır. Aynı sıralı cümle örneği marşın nakarat bölümünde tekrar etmektedir.

6.4.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Yüklemin fiil veya isim olmasına göre Kırgız Türkçesinde cümleler *fiil* ve *isim cümlesi* olarak sınıflandırılabilir (Ceritoğlu, 2012: 134).

Buna göre Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki cümleler yüklem türüne göre şu şekilde değerlendirilmiştir:

6.4.2.1. Fiil Cümlesi

Yüklemi fiil olan cümlelerdir. Kırgız Türkçesinde *etiştik bayondooçtuu süylöm* olarak adlandırılır (Gürsoy Naskali, 1997: 40).

Kırgız Cumhuriyeti Millî Marşı'ndaki fiil cümleleri aşağıda gösterilmiş, fiil olan yüklem koyu yazılmıştır:

- Sansız kılım Ala-Toosun mekendep, /**Saktap keldi** bizdin ata-babalar. “Sayısız asırlar Ala Dağ’ı yurt tutup, / Koruyup geldi bizzim ata-babalarımız.” (3/4)
- **Alğalay ber**, kırğız el, /Azattıktın colunda. “İlerleyiver, Kırgız yurdu, / Özgürlüğün yolunda.” (5/6 ve 13/14)
- **Örköndöy ber**, “Gelişiver,” (7 ve 15)
- **ösö ber**, “büyüyüver,” (7 ve 15)
- Atkarılıp eldin ümüt, tilegi, / **Celbiredi** erkindiktin celegi. “Yerine getirilince halkın umudu, dileği, / Dalgalandı özgürlüğün bayrağı.” (9/10)
- Bizge cetken ata saltın, murasın, / Iyık saktap urpaktarğa **bereli**. “Bize kalan ata geleneğini, mirasını, / Mukaddes bilip nesillere aktaralım.” (11/12)

Marştaki 12 cümlenin 9’u fiil cümlesidir. Bu cümlelerle Kırgızların nesilden nesile yurtlarını koruyup geldikleri; halkın dileği gerçekleşince Kırgız bayrağının özgürce dalgalandığı anlatılmış; Kırgız yurdunun ilerleyip gelişmesi arzusu dile getirilmiştir.

6.4.2.2. İsim Cümlesi

Yüklemi isim olan cümleler olup Kırgız Türkçesinde *atooçtuk bayondooçtuu süylöm* olarak adlandırılır (Gürsoy Naskali, 1997: 54).

Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki isim cümleleri şunlardır:

- Ak möñgülü aska zoolor, talaalar, / Elibizdin canı menen **barabar**. “Ak karlı yüksek kayalar, dağlar, / Ülkemizin canı ile beraberdir.” (1/2)
- Öz tağdırıñ **koluñda**. “Kendi kaderin elinde.” (8 ve 16)

Marşta 3 adet isim cümlesi bulunmaktadır. Bu cümlelerde Kırgız dağlarının yurdun canı ile bir ve yurdun kaderinin kendi ellerinde olduğu anlatılmıştır.

6.4.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Türkiye Türkçesi ve diğer lehçelerde olduğu gibi Kırgız Türkçesinde de yüklem genellikle sonda bulunur. Konuşma ve şiir dilinde yüklem yeri değişebilir.

Buna göre Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'ndaki cümleler yüklem yerine göre şu şekilde değerlendirilmiştir:

6.4.3.1. Kurallı Cümle

Yüklem sonda bulunduğu cümlelerdir. Marştaki örnekleri şunlardır:

- Ak möñgülü aska zoolor, talaalar, / Elibizdin canı menen **barabar**. “Ak karlı yüksek kayalar, dağlar, / Ülkemizin canı ile beraberdir.” (1/2)
- **Örköndöy ber**, “Gelişiver,” (7 ve 15)
- **ösö ber**, “büyüyüver,” (7 ve 15)
- Öz tağdırıñ **koluñda**. “Kendi kaderin elinde.” (8 ve 16)
- Bizge cetken ata saltın, murasın, / Iyık saktap urpaktarğa **bereli**. “Bize kalan ata geleneğini, mirasını, / Mukaddes bilip nesillere aktaralım.” (11/12)

6.4.3.2. Devrik Cümle

Yüklem sonda bulunmadığı cümlelerdir. Marştaki örnekleri şu şekildedir:

- Sansız kılım Ala-Toosun mekendep, / **Saktap keldi** bizdin ata-babalar. “Sayısız asırlar Ala Dağ'ı yurt tutup, / Koruyup geldi bizmim ata-babalarımız.” (3/4)

- **Alğalay ber**, kırğız el, /Azattıktın colunda. “İlerleyiver, Kırğız yurdu, / Özgürlüğün yolunda.” (5/6 ve 13/14)
- Atkarılıp eldin ümüt, tilegi, / **Celbiredi** erkindiktin celegi. “Yerine getirilince halkın umudu, dileği, / Dalgalandı özgürlüğün bayrağı.” (9/10)

Marştaki 12 cümlelerin sekizi kurallı, 4’ü devrik cümle durumundadır. Türkiye Türkçesine göre diğer lehçelerde devrik cümlelerin oldukça az kullanılması durumu bu marşta da görülmektedir.

6.4.4. Anlamına Göre Cümleler

Kırğız Türkçesinde cümleler anlamına göre *olumlu* ve *olumsuz cümle* olarak değerlendirilir (Ceritoğlu, 2012: 137). Bundan başka kuruluş amacına göre de *bilgi* ve *sorgu cümleleri* sınıflandırması da yapılır (Ceritoğlu, 2012: 133).

Kırğız Cumhuriyeti’nin Millî Marşı’nda cümleler anlamına göre şu şekilde değerlendirilmiştir:

6.4.4.1. Olumlu Cümle

Yüklemde bildirilen yargının gerçekleştiği cümlelerdir. Kırğız Türkçesinde *ırastagıç süylöm* olarak adlandırılır (Gürsoy Naskali, 1997: 64).

Kırğız Cumhuriyeti’nin Millî Marşı’ndaki olumlu cümle örnekleri şunlardır:

- Ak möñgülüü aska zoolor, talaalar, / Elibizdin canı menen **barabar**. “Ak karlı yüksek kayalar, dağlar, / Ülkemizin canı ile beraberdir.” (1/2)
- Sansız kılım Ala-Toosun mekendep, /**Saktap keldi** bizdin ata-babalar. “Sayısız asırlar Ala Dağ’ı yurt tutup, / Koruyup geldi bizmim ata-babalarımız.” (3/4)
- Öz tağdırıñ **koluñda**. “Kendi kaderin elinde.” (8 ve 16)
- Atkarılıp eldin ümüt, tilegi, / **Celbiredi** erkindiktin celegi. “Yerine getirilince halkın umudu, dileği, / Dalgalandı özgürlüğün bayrağı.” (9/10)

6.4.4.2. Emir Cümlesi

Emir anlamının yanında öneri, yasaklama ve arzu da bildiren cümlelerdir. Kırgız Türkçesinde *buruk süylöm* olarak adlandırılır (Gürsoy Naskali, 1997: 38). Emir cümlelerinde yüklem emir kipindedir.

- **Alğalay ber**, kırğız el, /Azattıktın colunda. “İlerleyiver, Kırgız yurdu, / Özgürlüğün yolunda.” (5/6 ve 13/14)
- **Örköndöy ber**, “Gelişiver,” (7 ve 15)
- **ösö ber**, “büyüyüver,” (7 ve 15)
- Bizge cetken ata saltın, murasın, / Iyık saktap urpaktarğa **bereli**. “Bize kalan ata geleneğini, mirasını, / Mukaddes bilip nesillere aktaralım.” (11/12)

Marştaki 12 cümlenin 5’i olumlu cümle örneğidir. Bu cümlelerle Kırgız dağlarının yurdun canı ile bir olduğu; ataların Kırgız yurdunu nesillerdir koruduğu, halkın dileği yerine gelince özgürlük bayrağının dalgalandığı ve yurdun kaderinin kendi elinde olduğu dile getirilmiştir. Marştaki 12 cümlenin 7’si ise emir cümlesidir. Bu cümlelerde emir anlamından daha çok dilek-istek anlamı bulunmaktadır. Bu cümlelerle Kırgız yurdunun ilerlemesi, gelişmesi büyümesi isteği dile getirilmiş, atalardan kalan mirasın genç nesillere aktarılması önerilmiştir. Emir ve olumlu cümlelerinin kullanılış amacı diğer marşlarla benzer durumdadır.

SONUÇ

Bağımsız Türk devletleri ulusal marşlarında söz dizimi unsurları aşağıdaki gibidir:

Tablo-6

Bağımsız Türk Devletleri Ulusal Marşlarında Kelime Grupları						
	İstiklâl Marşı	Azerbaycan Marşı	Türkmenistan Devlet Marşı	Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Marşı	Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı	Kırgız Cumhuriyetinin Millî Marşı
İsim	18	1	7	8	11	13
Tamlaması						
<i>Belirtili İsim</i>	16	1	7	8	9	8
<i>Tamlaması</i>						
<i>Belirtisiz İsim</i>	2	-	-	-	2	5
<i>Tamlaması</i>						
Sıfat	38	11	12	21	15	8
Tamlaması						
İsim-Fiil	-	4	-	-	-	-
Grubu						
Sıfat-Fiil	9	1	-	4	4	1
Grubu						
Zarf-Fiil	4	-	1	-	-	2
Grubu						
Tekrar Grubu	-	-	3	-	-	1
Edat Grubu	6	2	-	-	1	1
Bağlama	-	-	-	1	-	-
Grubu						
Ünlem Grubu	2	1	-	-	-	-
Birleşik Fiil	8	5	-	5	4	8
Grubu						
Sayı		1	-	-	-	-
Grubu						
Kısaltma				1		
Grubu						
<i>İsnat Grubu</i>				1		

Buna göre marşlardaki kelime grupları için şunlar söylenebilir:

- Marşlarda kelime gruplarından isim tamlaması, sıfat tamlaması, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, ünlem grubu, birleşik fiil grubu ve sayı grubu kullanılmıştır.
- Tüm marşlarda kelime grubu olarak en çok sıfat tamlaması kullanılmıştır.
- Sıfat tamlamaları daha çok tamlanan unsur olan vatan, yurt, millet, ordu gibi kavramların yüceltilmesi amacıyla kullanılmıştır. Bu durum tüm marşlarda ortaktır.
- Marşlarda geçen sıfat tamlamalarından *cennet vatan* (İM 24 ve 25), *şanlı vətən* “şanlı vatan” (Az.M 1 ve 17), *erkana ýurt* “özgür yurt (TDM1), *berkarar döwlet* “sonsuz devlet” (TDM 6 ve 14), *hur o'lka* “hür ülke” (ÖCDM 1), *erliktiň dastanı / el* “yiğitliğin desatani ülke” (KCMM 3/4) tamlamaları Türklerin vatan kavramına bakış açısını yansıtmaları bakımından önemlidir. Buna göre vatan Türkler için cennet gibidir. Vatanın şanlı ve özgür olarak yaşaması arzusu tüm Türklerde ortaktır.
- Marşlarda geçen *kahraman ırk* (İM 6), *qəhrəman övlad* “kahraman evlat” (Az.M 1), *mert pederler* “mert atalar” (TDM 2) *mardona ruh* “mert ruh” (ÖCDM 6 ve 14), *ulug' xalq* “ulu halk” (ÖCDM 7 ve 15), *namısın bermegen / Qazaq* “namusunu vermeyen Kazak” (KCMM 7/8) sıfat tamlamaları da Türk boylarındaki millet bilincini yansıtmaktadır. Buna göre Türk milleti ataları, gençleri ve tüm halkı ile kahramandır. Özellikle ataların kahramanlığının hatırlatılması Türk dünyasındaki atalar kültürünün yansımasıdır.
- *Hakk'a tapan, millet* (İM 8 ve 41) ve *Haqsevar yurt* “Hak sever yurt” (ÖCDM 12) tamlamaları ise Türk kültürünün din ve inanış kavramlarından ayrı değerlendirilemeyeceğini gösterir.
- İsim tamlaması da marşlarda çokça kullanılmıştır.
- İsim tamlamalarından belirtili isim tamlaması daha çok tercih edilmiştir.
- Belirtili isim tamlamalarının daha çok tercih edilmesinin nedeni tamlanan unsurlardaki vatan, yurt, millet, bayrak gibi kavramlara karşı aitlik duygusu geliştirme amacıdır
- Marşlardaki *benim milletimin yıldızı* (İM 3), *benim milletim* (İM 3 ve 4), *qəhrəman övladın şanlı vətəni* “kahraman evladın şanlı vatani” (Az.M 1), *biziň ganymyz* “bizim kanımız” (TDM10), *Istiqlol mash'ali* “istiklâlin meşalesi”

(ÖÇDM 11), *meniň elim “benim ülkem”* (KCMM 9 ve 21), *twğan jerim menin “benim öz vatanım”* (KCMM 12 ve 24), *bizdin atalar “bizim atalarımız”* (Krg.CMM 4) tamlamaları marşları okuyanda bayrak, millet, vatan gibi kavramlara karşı aittik duygusunun gelişmesine etki etmektedir. Söz konusu tamlamaların birinci kişi zamirleri ile kurulması bu etkiyi daha da güçlendirmektedir.

- Bunların dışında marşlarda sözün akışına göre diğer kelime grupları da kullanılmıştır.
- Marşlarda geçen sıfat-fiil grupları genel olarak sıfat tamlamasının tamlayan (sıfat) unsuru olarak kullanılmıştır: Sözün akışına göre bu gruplar başka görevlerle de karşımıza çıkmaktadır.
- Marşlardaki zarf-fiil grupları ile cümle ögesi olarak zarf elde edilmiştir.
- Tekrar grubu sadece Türkmenistan’ın Devlet Marşı ve Kırgız Cumhuriyeti’nin Millî Marşı’nda kullanılmıştır: *jigerim-janym “ciğerim-canım”* (TDM 6 ve 14), *owal-ahyr “evvel-ahir”* (TDM 10), *ata-babalar “atalar-babalar”* (Krg.CMM 4). Bu gruplar ile anlam kuvvetlendirilmiştir.
- İstiklâl Marşı ve Azerbaycan Marşı’nda kullanılan *ey nazlı hilâl (İM 5)*, *ey şanlı hilâl (İM 37)*, *Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni! “Ey kahraman evladın şanlı vatani”* (Az.M 2) ünlem grupları ile vatan ve bayrağa seslenilmiştir. Bu gruplarda bayrak ve vatanın şanlı olması durumu ortak bilincin bir yansımasıdır.
- Edat grubu, birleşik fiil grubu, sayı grubu ve bağlama grubu da ihtiyaca göre kullanılan kelime gruplarındandır.

Tablo-7

Bağımsız Türk Devletleri Ulusal Marşlarında Cümle ve Cümlelerin Öğeleri

	İstiklâl Marşı	Azerbaycan Marşı	Türkmenistan Devlet Marşı	Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Marşı	Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı	Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı
Cümle	53	10	18	15	12	12
Yüklem	53	10	18	15	12	12
Özne	53	10	18	15	12	12
Açık Özne	33	9	14	10	6	5
Gizli Özne	20	1	4	5	6	7
Nesne	15	-	1	-	-	1
Belirtili	14	-	1	-	-	1
Nesne						
Belirtisiz	1	-	-	-	-	-
Nesne						
Yer	15	8	3	5	1	3
Tamlayıcısı						
Zarf	28	3	2	5	6	5
Cümle Dışı	11	7	9	8	10	2
Unsur						

Bağımsız Türk devletleri ulusal marşlarında cümle ve cümlelerin öğeleri için şunlar söylenebilir:

- Bağımsız Türk devletleri ulusal marşlarının tümünde Türkçede kullanılan cümle öğelerinin hemen hemen hepsi kullanılmıştır.
- Türkçede zorunlu öge olan yüklem ve özne marşlardaki cümlelerin tamamında, doğal olarak, bulunur.
- Marşlardaki yüklemeler ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil veya isimden oluşmaktadır.
- Marşlarda kullanılan özneler daha çok açık özne durumundadır. Bu durum marşlarda verilen mesajların, marşları okuyanlara açık bir şekilde iletilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Marşlarda gizli özne olarak daha çok *sen* kullanılmıştır. Bu zamirle kastedilen daha çok millet ve vatandır: **(Sen)** *Korkma, (İM 1), (Sen) Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa! “Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!” (Az.M 5), (Sen) Başlaryň täji sen “Başların tacısın,”*

(TDM 7 ve 15), **(Sen)** najot, “kurtuluşsun” (ÖCDM 1), **(Sen)** Örköndöy ber, “Gelişiver,” (Krg.CMM 7 ve 15).

- Cümle ögesi olarak nesne İstiklâl Marşı, Türkmenistan Devlet Marşı ve Kırgız Cumhuriyetinin Millî Marşı’nda kullanılmıştır. Bu üç marşta kullanılan 16 nesneden sadece 1’i belirtisiz nesne durumundadır. Belirtili nesnelerin bu kadar çok kullanılmasıdaki amaç uğruna mücadele can verilmiş, verilen ve gerektiğinde verilecek olan kavramların belirli duruma getirilmesidir: Verme, *dünyâları alsan da, bu cennet vatani.* (İM 24), *Nesiller döş gerip gorar şanyımyz.* “Nesiller göğüs gerip korur şanımyızı.” (TDM 12), **Bizge cetken ata saltın, murasın,** / *Iyk saktap urpaktarğa bereli.* “Bize kalan ata geleneğini, mirasını, / Mukaddes bilip nesillere aktaralım.” (Krg.CMM 11/12). Örneklerde görüldüğü gibi verilmeyecek olan vatan, korunacak şan ve sonraki nesillere aktarılacak miras belirtili nesne olarak verilmiş, marşı okuyan için belirgin hale getirilmiştir.
- Yardımcı öğelerden daha çok zarf ve yer tamlayıcısı kullanılmıştır. Bu iki öge incelenen marşların tümünde bulunmaktadır.
- Marşlarda cümle dışı unsurlar da çokça kullanılmıştır. Cümlelerin herhangi bir ögesi olmayan ancak anlam olarak cümlelere bağlı olan bu unsurlar genellikle vatan, bayrak ve millete seslenme amacıyla kullanılmıştır: **Arkadaş!** *Yurduma alçakları uğratma sakın;* (İM 17), *Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl;* (İM 37), **Azərbaycan! Azərbaycan!** / *Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!* / *Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!* “Azerbaycan! Azerbaycan! /Ey kahraman evladın şanlı vatani! / Senin için can vermeye hepimiz hazırız!” (Az.M 1/2/3), *Janym gurban saňa, erkana yurdum,* “Canım kurban sana, özgür yurdum,” (TDM 1), *Oltin bu vodiylar — jon O‘zbekiston,* “Altındır bu vadiler- can Özbekistan, (ÖCDM 5 ve 13), **Meniñ elim, meniñ elim,** / *Güliñ bolıp egilemin,* “Benim ülkem, benim ülkem, / Gülün olup ekileceğim, (KCMM 9/10 ve 21/22), *Alğalay ber, kırğız el,* / *Azattıktın colunda.* “İlerleyiver, Kırgız yurdu, / Özgürlüğün yolunda.” (Krg.CMM 5/6 ve 13/14). Bu hitaplar marşlara epik bir hava katmıştır.

Tablo-8

	Bağımsız Türk Devletleri Ulusal Marşlarında Cümle Türleri					
	İstiklâl Marşı	Azerbaycan Marşı	Türkmenistan Devlet Marşı	Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Marşı	Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı	Kırgız Cumhuriyetinin Millî Marşı
Yapısına Göre Cümleler						
<i>Basit Cümle</i>	49	10	18	15	12	12
<i>Birleşik Cümle</i>	4	-	-	-	-	-
<i>Sıralı Cümle</i>	20	1	6	3	3	2
Yüklemin Türüne Göre Cümleler						
<i>Fiil Cümlesi</i>	38	6	7	4	6	9
<i>İsim Cümlesi</i>	15	4	11	11	6	3
Yüklemin Yerine Göre Cümleler						
<i>Kurallı Cümle</i>	24	10	10	9	12	8
<i>Devrik Cümle</i>	29	-	8	6	-	4
Anlamına Göre Cümleler						
<i>Olumlu Cümle</i>	27	10	12	11	11	5
<i>Olumsuz Cümle</i>	5	-	2	1	-	-
<i>Soru Cümlesi</i>	4	-	-	-	-	-
<i>Emir Cümlesi</i>	16	1	4	3	1	7

Bağımsız Türk devletleri ulusal marşlarında cümle türleri ile ilgili olarak şu çıkarımlarda bulunulabilir:

- Yapısına göre basit cümleler tüm marşlarda kullanılmıştır.
- Basit cümlelerin art arda sıralanmasıyla oluşturulan sıralı cümleler de marşlarda geçmektedir. Sıralı cümlelerin kullanımı ile marşların okunuşuna akıcılık kazandırılmıştır.
- Birleşik cümle örneği sadece İstiklâl Marşı'nda bulunmakta olup bunların tamamı şartlı birleşik cümle şeklindedir. Bu cümleler marşın vermek istediği mesajlar açısından önemlidir: *Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar; Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim var. (13/14), Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı. (24), Şühedâ fışkıracak, toprağı sıksan şühedâ! (26), O zaman vecd ile bin secde eder –varsa- taşım; (33).* Bu cümlelerle toprağı sıkıldığında şehîd kanı fışkıran vatanın, hangi koşulda olursa olsun, düşmana teslim edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.
- İstiklâl Marşı ve Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda oransal olarak fiil cümleleri; diğer marşlarda isim cümleleri daha çok kullanılmıştır. Bu durumda iki şey etkilidir. Bilindiği üzere İstiklâl Marşımız Kurtuluş Savaşı yıllarında yazılmıştır. Bunun sonucunda da savaşın gerektirdiği savunma ve hücum hareketleri marşa da yansımıştır. Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı'nda fiil cümlelerinin daha çok kullanılmasında ise Kırgızların yaşayış tarzı etkilidir. Kırgızlar geçmişte olduğu gibi bugün göçebe hayat geleneğini sürdürmektedir. Bu da Kırgız Türkçesinde cümlelerin daha çok harekete dayalı fiil cümlesi şeklinde kurulmasını sağlar.
- İstiklâl Marşı'nda devrik cümle daha çok kullanılırken diğer marşlarda kurallı cümle daha çok kullanılmıştır. Bu durum Türkiye Türkçesi dışındaki lehçelerde kurallı cümle oluşturma geleneğinin daha sıkı olması ile ilgilidir.
- Marşlarda anlamına göre daha çok olumlu cümle tercih edilmiştir. Olumlu cümlelerin daha çok kullanılmasının nedeni marşlarda vatan ve milletin özgür bir şekilde sonsuza kadar yaşayacağı, gençlerin ve halkın vatanın bağımsızlığını koruyacağı hususunda verilen mesajların kesinlikle gerçekleşeceğine dair inançtır: ***Doğacaktır*** sana va'dettiği günler Hakk'ın... *Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın. (İM 19/20), Namusunu hifz etməyə, / Bayrağını yüksəltməyə, / Cümlə gənclər müştəqdir! "Namusunu*

korumaya, / Bayrağını yükseltmeye, bütün gençler hazırdır!” (Az.M 14/15/16), Nesiller döş gerip **gorar** şanymyz. “Nesiller göğüs gerip korur şanımızı.” (TDM 12), Ulug’ xalq qudrati jo’sh urgan zamon, / **Olamni mahliyo aylagan diyor!** “Ulu halkın kudreti coştuğu zaman, âlemi büyüleyen diyarsın!” (ÖCDM 7/8 ve 15/16), Birliği jarasqan, / Tävellsiz elim **bar**. “Birliği sağlam, / Bağımsız ülkem var.” (KCMM 15/16), Atkarılıp eldin ümüt, tilegi, / **Celbiredi** erkindiktin celegi. “Yerine getirilince halkın umudu, dileği, / Dalgalandı özgürlüğün bayrağı.” (Krg.CMM 9/10).

- Olumsuz cümlelerle verilen mesajlar daha çok dışarıyadır: **sönmez** bu şafaklarda yüzen al sancak; / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (İM 1/2), Harasatlar **almaz**, **syndyrmaz** siller, / Nesiller döş gerip **gorar** şanymyz. “Rüzgarlar alamaz, sindiremez seller, / Nesiller göğüs gerip korur şanımızı.” (TDM 11/12), Bag’ri keng o’zbekning **o’chmas** iymoni, “Gönlü geniş Özbeğin sarsılmaz imânı,” (ÖCDM 9). Bu cümlelerle vatanın en son ferdi can vermeden bayrağın yere düşmeyeceği; rüzgarların, sellerin yani hiçbir zorluğun vatanın şanını yere düşüremeyeceği ve halkın imânının sarsılmayacağı dile getirilmektedir. Bunlar vatanın bağımsızlığına göz diken düşman unsurlara açık bir mesaj olup Türk milletinin bağımsızlık uğruna hiç düşünmeden canını fedâ etmeye hazır olduğunu gösterir.
- Soru cümlesi sadece İstiklâl Marşı’nda kullanılmıştır: **ne** bu şiddet bu celâl? (6), **Hangi** çılgın bana zincir vuracakmış? (10), **Nasıl** böyle bir imânı boğar, “Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar? (15/16), **Kim** bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ? (25). İstiklâl Marşı’nda geçen bu 4 soru cümlesinin 3’ünde soru içeren ifadeler olsa da esasen bu sorulara bir cevap beklenmemektedir. Akif bu cümlelerde Türk milletine zincir vurulamayacağını, Türk milletinin imânının boğulamayacağını, cennet vatanın uğruna her Türk çocuğunun seve seve feda olacağını vurgulamıştır.
- Emir cümleleri ise verdiği mesajların yanında marşların üslubuna mertçe bir hava katmasıyla da önemlidir: **Korkma** (İM 1 ve 15), Üçrəngli bayrağınla **məsud yaşa!** “Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!” (Az.M 5), Dünýä **dursun**, sen **dur**, Türkmenistanym! “sen yaşa, Türkmenistanım!” (TDM 8 ve 16), Shuhrating **porlasin** toki bor jahon! “Şöhretin parlсын dünya var oldukça!” (ÖCDM 4), Altın kün aspanı, / Altın dän dalası, / Erliktiñ dastanı, / Elime

qaraşı! “Altın güneş aslanı, / Altın başak ovası, / Yiğitliğin destanı, / Ülkeme
bakın!” (KCMM 1/2/3/4), **Alğalay ber,** kırğız el, /Azattıktın colunda.
“İlerleyiver, Kırğız yurdu, / Özgürlüğün yolunda.” (Krg.CMM 5/6 ve13/14).

KAYNAKÇA

- Abuova, Akjarkın (2008). “Kazak Türkçesinde Kelime Grubunun Kavramı ve Terimi Üzerine”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 25. Sayı, 7-17.
- Aksan, Doğan (2016). *Anlambilim*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Alışova Demirdağ, Elza (2021). *Azerbaycan Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Altaylı, Süleyman (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü-I. Cilt*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altaylı, Süleyman (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü-II. Cilt*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altınbaş, Nihan (2015). *Millî Mücadele’de Mehmet Akif Ersoy ve İstiklâl Marşı*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Banguoğlu, Tahsin (2019). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayniyazov, Ayabek; Bayniyazova, Janar ve Koç, Kenan (2019). *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Biray, Nergis; Ayan, Ekrem ve Kurmangaliyeva Ercilasun, Güljanat (2018). *Çağdaş Kazak Türkçesi*. İstanbul: Bilge Kültür-Sanat.
- Buran, Ahmet ve Alkaya, Ercan (2017). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ceritoğlu, Murat (2012). *Kırgız Türkçesinin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Cevad, Ahmed (1992). *Azerbaycan Marşı*. <https://e-qanun.az/framework/7087>. (erişim tarihi: 15.10.2022).
- Coşkun, Mustafa Volkan (2014). *Özbek Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çetin, Nurullah (2014). “İstiklâl Marşı’mızı Anlamak”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21 (2), 25-92.
- Dinç, Sinan (2017). *Türkmen Türkçesinin Söz Dizimi*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Efendioğlu, Süleyman ve Yavuz, Esra (2018). “Kazak Türkçesinin Söz Dizimi Terimleri”. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. III Sayı 6, 1-32.
- Ergin, Muharrem (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.

- Ersoy, Mehmet Âkif (1921). *İstiklâl Marşı*.
https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/istiklalmarsi_metin.pdf. (erişim tarihi: 15.09.2022).
- Gürsoy Naskali (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, Leyla (2007). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kasapoğlu Çengel, Hülya (2020). *Kırgız Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koç, Kenan ve Doğan, Oğuz (2022). *Kazak Türkçesi Grameri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Koç, Kenan; Bayniyazov, Ayabek ve Başkapan, Vehbi (2019). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2019). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Latin Temelli Kazak Alfabesi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazak_alfabesi. (erişim tarihi: 15.01.2022).
- Nacimedenov, Cumeken (2006). *Kazakistan Cumhuriyeti'nin Millî Marşı (Benim Kazakistan'ım)*. https://www.akorda.kz/en/state_symbols/kazakhstan_anthem. (erişim tarihi: 15.01.2023).
- Niyazov, Saparmurad (2008). *Türkmenistan'ın Devlet Marşı*.
<https://bp.gov.tm/laws/264/show>. (erişim tarihi: 15.11.2022).
- Oripov, Abdulla (1992). *Özbekistan Cumhuriyeti'nin Devlet Marşı*.
<http://direksiya.uz/ru/post/symbols/ozbekiston-respublikasi-davlat-madhiyasi>. (erişim tarihi: 15.12.2023).
- Özkan, Abdurrahman.; Toker, Mustafa ve Aşçı, Ufuk Deniz (2020). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. Konya: Palet Yayınları.
- Özkan, Mustafa ve Sevinçli, Veysi (2009). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Özkan, Nevzat (2017). *Türk Dilinin Yurtları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztürk, Rıdvan (2011). *Özbek Türkçesi El Kitabı*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Sadikov, Celil ve Kuluyev, Şabdanbek (1992). *Kırgız Cumhuriyeti'nin Millî Marşı*.
<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/72290/10?cl=ky-kg&mode=tekst>. (erişim tarihi: 15.04.2023)
- Şimşir, Sebahattin (2018). *Türk Dünyası Tarihi*. İstanbul: Post Yayınları.

- Tekin, Talat; Ölmez, Mehmet; Ceylan, Emine; Ölmez, Zuhale ve Eker, Süer (1995). *Türkmençe-Türkçe Sözlük*. Ankara: Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Tülen, Şevket (2021). “Kelime Grupları Bağlamında İstiklâl Marşı’na Bir Bakış”. *İstiklâl Marşı’nın Kabulünün 100. Yılı Anısına Ulusal Lisans Üstü Öğrenci Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ed. Şahmurat ARIK ve Üyesi Esra IŞIK. 279-289. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2019). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yalçın, Süleyman Kaan (2021). *Azerbaycan Türkçesi Grameri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yaman, Ertuğrul (2000). *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, Hüseyin (2020). *Türkmen Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yuhadin, K. K. (2011). *Kırgız Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yusupova, Nasiba (2018). *Türkçe-Özbekçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

